

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ в таблицях і схемах

• основні події

• історичні документи

• політичні лідери

• історичні факти

• першоджерела

Навчальне видання

Губіна Світлана Леонідівна

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В ТАБЛИЦЯХ І СХЕМАХ

Відповідальний редактор *Т. Сресько*
Коректор *Т. Сресько*
Комп'ютерне макетування *О. Каширіна*
Дизайн обкладинки *С. Оболев*

Підписано до друку 01.03.2011.
Формат 84×108 1/16. Папір газетний. Гарнітура II шалля
Грук офсетний. Фіз.-вид. арк. 10,08. Наклад 3000 прим.
Видруковано з гравіювальних діагностивів у друкарні ПП "М.М. Зам. М.М."

Видання здійснено за ініціативою ФОП Шапіро М. В.
«ТОРСІНГ ПЛЮС»

Свідоцтво серія ДК № 2143 від 01.04.05 р.

З питань оптових поставок звертатися:
61057, м. Харків, вул. Сумська, 13.
Тел./факс (057) 717-10-26, тел. 719-98-73.
E-mail: opt@torsing.kh.ua

Книга — поштою: 61057, м. Харків, а/с «Книжкова ліга»
Тел.: (057) 719-98-80;
0-800-50-10-26 (безкоштовно з усіх стаціонарних телефонів України)
Інтернет-магазин: www.torsing.com.ua

Г98 Губіна С. Л. Історія України в таблицях і схемах. Вид. 2-ге доп. — Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2011. — 96 с.

ISBN 978-966-404-421-6

Матеріал навчального посібника охоплює історичний період з 1914 року до сьогоднішнього дня і викладений чітко, доступно — у вигляді таблиць і схем.

До посібника ввійшли матеріали, за характером та змістом цікаві і доступні для учнів, корисні для вчителів під час підготовки до уроків, тематичних виставок, державної підсумкової атестації зовнішнього незалежного оцінювання або вступних іспитів до ВНЗ.

Посібник стане у нагоді учням 10–11 класів, абітурієнтам, а також всім, хто прагне знати історію українського народу.

ББК 63.3я7

ISBN 978-966-404-421-6

© Губіна С. Л., 2009
© ФОП Шапіро М. В., макет, 2011

ПЕРЕДМОВА

Даний навчальний посібник укладено відповідно до діючої програми з історії України для загальноосвітніх навчальних закладів, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, і ставить за мету виробити в учнів уміння відрізнити факт від вигадки, викривати необ'єктивність, стереотипи, шаблонність мислення, критично використовувати набуті знання в певному історичному контексті, аргументовано відстоювати власну точку зору.

Матеріал навчального посібника охоплює історичний період з 1914 року до сьогоднішнього дня і викладений стисло, доступно у вигляді таблиць і схем. Автор використав матеріал сучасних шкільних підручників, історичних джерел і наукової літератури.

Історичні документи дібрані таким чином, щоб спонукати як вчителів, так і учнів до роздумів, дати фактичний матеріал для дискусій, сприяти з'ясуванню істини. До посібника увійшли матеріали, за характером та змістом цікаві і доступні для учнів, корисні для вчителів під час підготовки до уроків, тематичних атестацій, державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання або вступних іспитів до ВНЗ. Наводяться факти з першоджерел, що відображають позицію представників різних соціальних прошарків, верств населення, політичних партій і рухів, що сприяє не тільки розширенню історичного світогляду учнів, а й кращому розумінню гостроти протистоянь в історії України вказаного періоду, неупередженій оцінці історичного шляху України.

Слід звернути увагу на те, що історичні документи друкуються як мовою оригіналу, зі збереженням орфографії та пунктуації, так і в перекладі на сучасну українську мову.

Укладаючи навчальний посібник, автор ставив за мету посилити роль самостійної роботи учнів, зорієнтувати їх на практичну діяльність, на формування вміння вирішувати суперечливі питання, вибирати з-поміж різних версій або тлумачень минулого кілька точок зору, визначати пріоритети щодо оцінювання історичних фактів, подій та явищ.

Посібник стане у нагоді учням 10–11 класів загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв, абітурієнтам, а також всім, хто прагне знати історію українського народу.

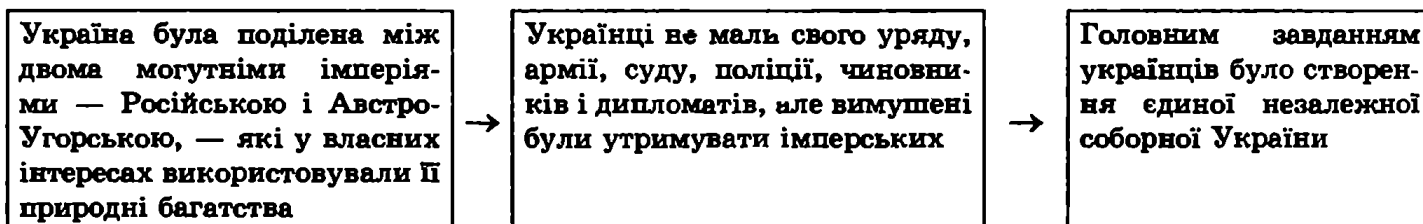
10 КЛАС

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (1914–1939)

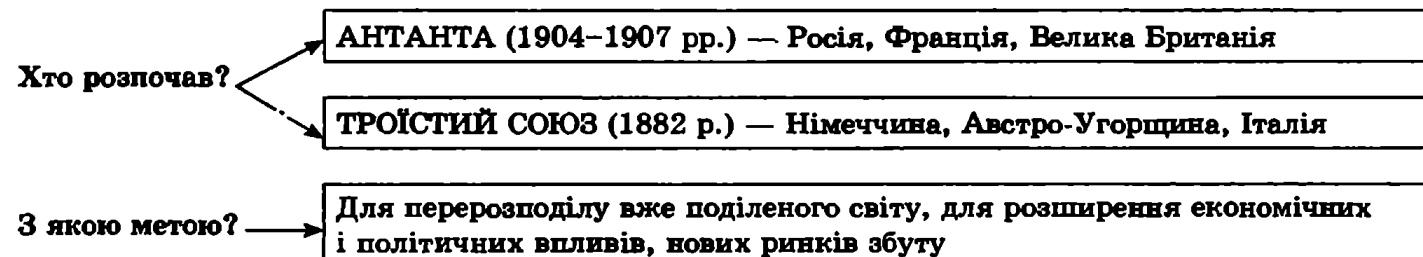
ТЕМА 1. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Початок Першої світової війни

Українські землі напередодні війни

Початок Першої світової війни

Характер війни – з обох сторін несправедливий, грабіжницький, імперіалістичний.
 Для українців війна набула братовбивчого характеру:
 до російської армії було мобілізовано 4,0 млн осіб;
 до австро-угорської армії було мобілізовано 0,3 млн осіб.

Плани Антанти і Троїстого союзу щодо України

Антанта	Троїстий союз
<p><i>Російська імперія</i> планувала захопити землі Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття, що розв'язувало б такі проблеми:</p> <ul style="list-style-type: none"> — розширення кордонів російських володінь; — ліквідація центрів українського визвольного руху в Галичині; <p>прагнення зібрати воедино всі російські землі, в тому числі й українські етнічні території</p> <p><i>Англія і Франція</i> сподівались на згоду Росії і разі перемоги розподілити колонії Німеччини і Туреччини</p>	<p><i>Австро-Угорська імперія</i> прагнула:</p> <ul style="list-style-type: none"> — зміцнити позиції в Західній Україні; — приєднати до своїх володінь Волинь і Поділля; — посилити вплив на інші слов'янські народи імперії (поляків, чехів, словаків). <p><i>Німеччина</i> сподівалась розширити території за рахунок українських земель Сходу і Півдня. Південний схід України розглядався як зручний плацдарм для подальшого наступу на Схід.</p> <p><i>Італія</i> мала намір захопити в Африці французькі колонії</p>

Заснування Головної української ради та Союзу визволення України у Львові в серпні 1914 року

Назва	Засновники	Мета заснування	Головні вимоги	Конкретні дії
Головна українська рада (ГУР)	Західноукраїнські партії: Національно-демократична, Радикальна, Соціал-демократична	Боротьба за визволення України шляхом всебічної підтримки Австро-Угорщини	Утворення самостійної Української держави на територіях, які до війни належали Російській імперії; національно-територіальна автономія західноукраїнських земель, об'єднаних в окремий коронний край	Створення військової організації — легіону Українських січових стрільців (УСС), який воював у складі австрійської армії
Союз визволення України (СВУ)	Наддніпрянські діячі українського національного руху соціалістичного спрямування (А. Жук, Д. Донцов, В. Дорошенко, М. Меленевський та ін.)	Сприяння поразці Російської імперії та відродженню незалежної Української держави	Відокремлення України від Росії і створення на відвоєнованих землях Української держави під протекторатом Австро-Угорщини і Німеччини	Видавнича діяльність та лекційна робота в країнах Європи, опікування німецькими й австрійськими концтаборами, де перебували сотні тисяч полонених-українців

 МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із маніфесту Головної української ради (1914 р.)

...Війни хоче цар російський, самодержавний володар імперії яка є історичним ворогом України. Царі російські зломали Переяславський договір, яким вони зобов'язалися були шанувати самостійність України, і поневолили вільну Україну...

...Ідучи війною на австро-угорську монархію, Росія грозить загином також українському національному життю, яке найшло охорону в конституційнім ладі австрійської держави.

...Побіда австро-угорської монархії буде нашою поразкою. І чим більше буде поразення Росії, тим швидше виб'є година визволення України.

Із звернення Союзу визволення України до громадської думки Європи (1914 р.)

...Лише свободна Україна, зв'язана з тридержавним союзом, могла би через свою далеку територію від Карпат аж до Дону і Чорного моря творити заборолу для Європи проти Росії, яке раз на все зробило б нешкідливою експанзію царизму та увільнило б славянський світ від згубного впливу панмосковітизму.

Ми — українці з Росії, що залучилися в «Союз визволення України», -- уживемо всіх наших сил для остаточного обрахунку з Росією.

Великі жертви, які наш нарід приніс в своїй боротьбі з Росією в протягу соток літ, дають нам моральне право жадати уваги та розуміння цивілізованого світу для нашої справи, для незалежності України!

(Українська суспільно-політична думка в 20 столітті — Т 1 — С. 211–213)

Воєнні дії на території України у 1914 році

Успішний наступ російської армії; перемога в Галицькій битві, в результаті якої австрійська армія втратила 400 тис. осіб, 100 тис. потрапило в полон. Захоплення російськими військами Галичини та Північної Буковини.

Українські землі в 1915–1917 роках

Воєнні дії на території України в 1915–1917 роках

Подія	Дата	Результати
Взяття Перемисля	Березень 1915 р.	Капітуляція 117-тисячного гарнізону, значна частина Карпат — під контролем російської армії
Контрнаступ німецько-австрійських військ у Галичині	Квітень 1915 р.	Прорив фронту, відступ російської армії. Польща, Західна Україна, Західна Білорусія, частина Прибалтики — під контролем Німеччини
Брусилівський прорив	Весна 1916 р.	Вдалих прорив фронту російською армією, взято в полон 400 тис. австрійських та німецьких солдат; захоплення Чернівців, Коломиї, Бродів й Луцька
Контрнаступ німецьких військ	Весна–літо 1916 р.	Німецьке командування перекинуло частину своїх військ із Західного фронту і зупинило російський наступ. Але перевага була на боці Антанти

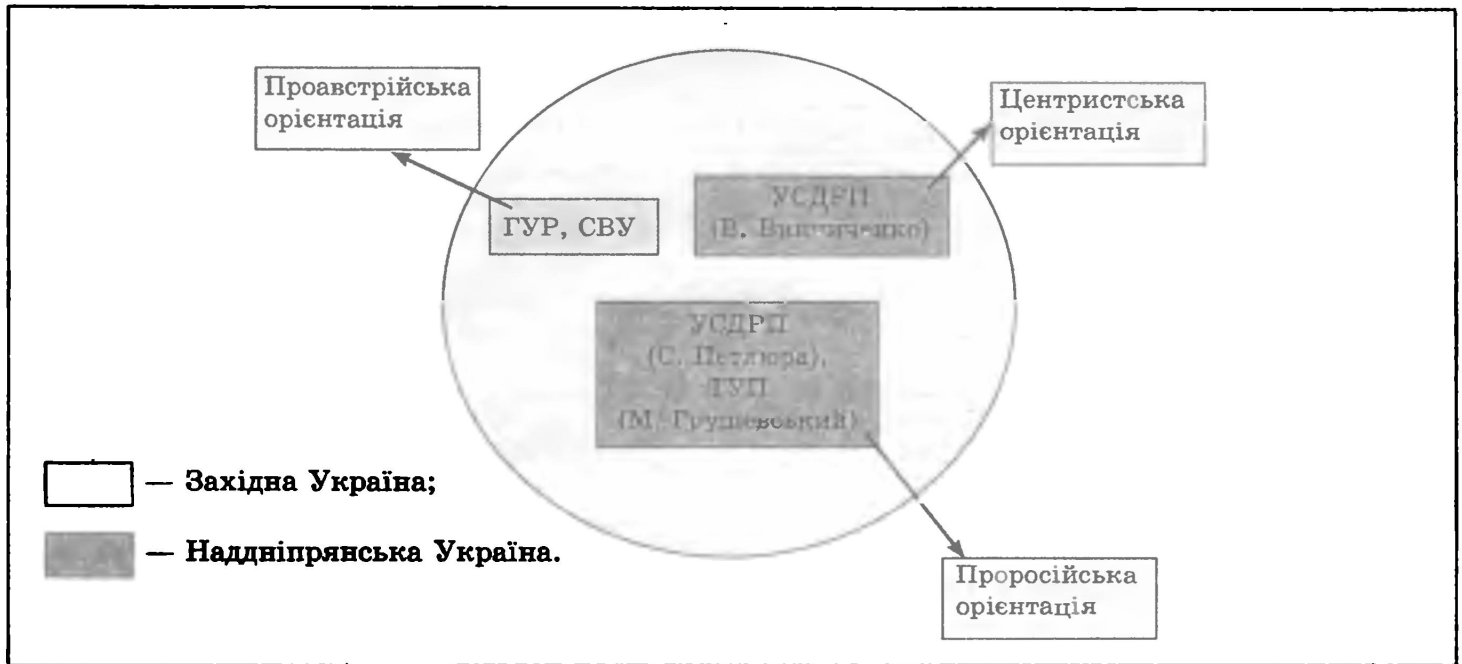
Бойовий шлях легіону УСС

Легіон Українських січових стрільців був створений патріотами Галичини з метою боротьби за незалежність України від Російської імперії.

Легіон УСС воював у складі австрійської армії і двічі складав військовоу присягу: на вірність імперії і Україні. «Усуси» розглядали себе як перший підрозділ української армії, котра формуватиметься у ході війни з Російською імперією.

Дата	Події	Ставлення командування
25 вересня 1914 р.	Галицька битва, захист Ужоцького перевалу	Полк УСС називали «найкращим підрозділом всієї австро-угорської армії». В основі бойової звитяги був патріотизм січових стрільців, прагнення досягти своєї мети — відродження незалежної Української держави
Травень 1915 р.	Жорстокі бої за гору Маківка	
1916 р.	Участь у наступальних операціях, виснажливі бої на горі Лисоня, переформування полку	
1917 р.	Протистояння російським військам у дні останнього у Першій світовій війні наступу	

Політичні сили, що представляли українців у Росії і на території Лівобережної України, виступили проти політики СВУ. Незважаючи на це, російський уряд негайно почав переслідування українства — було закрито «Просвіту» і українські видавництва, заборонено друкувати українською мовою.

М. Грушевського було вислано до Симбірська, потім до Казані і, нарешті, до Москви, де він пробув до 1917 року.

Україна в умовах наростання економічної та політичної кризи

Наддніпрянина	Західноукраїнські землі
<i>Прояви економічної кризи</i>	
Великі людські жертви і матеріальні втрати, руйнація народного господарства, що призвело до повного зникнення товарів широкого вжитку і продуктів харчування, занепад селянських господарств, підвищення цін, нестача кваліфікованої робочої сили, безробіття, голод	
<i>Прояви політичної кризи</i>	
Царський уряд звинувачувався у некомпетентному керівництві, посилювались опозиційні настрої в Державній Думі: пролунали вимоги провести демократичні реформи і припинити репресії щодо українців. Розпуск Думи. Наростання страйкового руху робітників, селянські бунти	Уряд Німеччини проголосив утворення самостійного Польського королівства, проголошено автономію Галичини у складі Польщі без розподілу на східну і західну частини. Українці Східної Галичини віддавалися під контроль поляків

Перша світова війна мала руйнівний вплив на економіку України. Була паралізована зовнішня торгівля. Зменшились посівні площі, на 200 млн пудів, у порівнянні з 1913 роком, знизився валовий збір зерна, почалися перебої з продовольством.

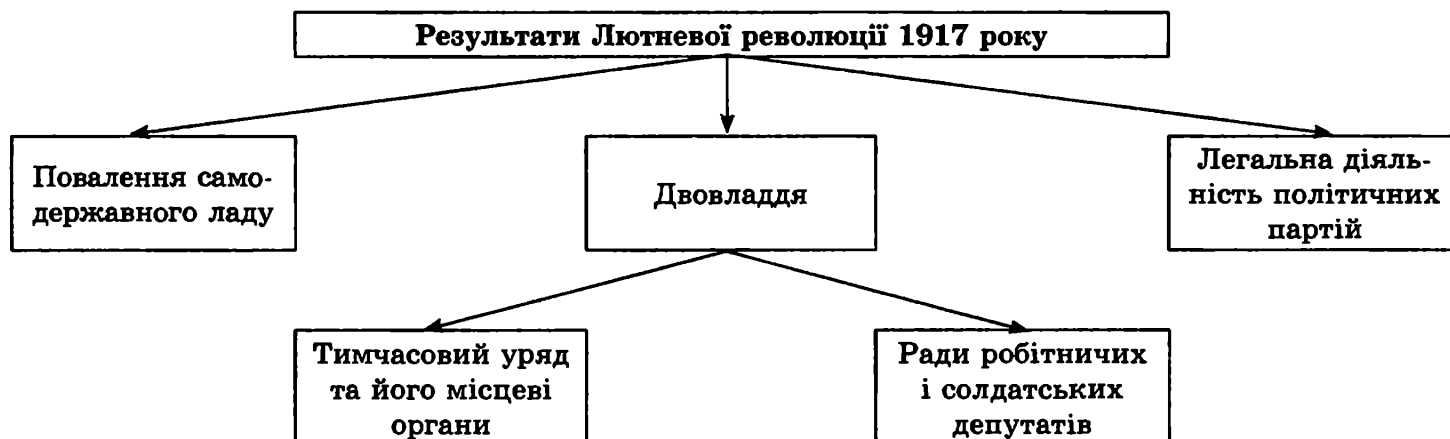
Зменшився обсяг промислового виробництва на 30–50 %. Негативно вплинула на господарство нестача кваліфікованої робочої сили.

У ході Першої світової війни Російська та Австро-Угорська імперії опинились у стані гострої економічної та соціально-політичної кризи, а національно-визвольний рух поневолених народів призвів до розпаду могутніх імперій.

ТЕМА 2. УКРАЇНЬСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

Початок Української революції

Українські політичні партії в 1917 році

Партія	Політичні лідери	Мета
Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР)	М. Грушевський, В. Голубович, М. Ковалевський	Глибокі аграрні перетворення; ліквідація поміщицького землеволодіння, автономія України у складі Росії
Українська соціал-демократична робітничая партія (УСДРП)	В. Вінниченко, І. Мазепа, С. Петлюра, М. Порш	Демократичний розвиток України з соціалістичною перспективою; автономія України у складі федеративної Росії
Українська партія соціалістів-федералістів (УПСФ)	А. Ніковський, Д. Дорошенко, С. Єфремов	Реформування народного господарства, аграрна реформа при збереженні приватної власності, відносини України з Росією на федеративних засадах
Українська демократично-хліборобська партія (УДХП)	С. Шемет, В. Шемет, В. Липинський	Збереження приватної власності, хутірське селянське господарство; незалежність України

Утворення Центральної Ради 3 березня 1917 року

УНП (Українська народна партія) + ТУП (Товариство українських поступовців) = УЦР (Українська Центральна Рада)

Склад УЦР
УСДРП, УПСР, УНП, інші українські національні партії, громадські організації, територіальні представництва
Голова УЦР
Михайло Сергійович Грушевський (1866–1934 рр.)
Політична програма УЦР
Виконання функцій представницького органу тимчасового державного правління, скликання українського парламенту, формування уряду, вирішення національного питання та соціальних проблем українського населення, досягнення автономії України

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Склад Української Центральної Ради (серпень 1917 р.)

Члени Центральної Ради	Скільки обрано
Від Національного з'їзду 6–8 квітня біжучого року	3
Від Всеукраїнської Ради Селянських депутатів	149
Від Української Ради військових депутатів	132
Від Української Ради Робітничих депутатів	100
Від Українського Військового Генерального Комітету	26
Від губерній, великих міст, повітів	26
Від політичних партій	10
Від професійних, просвітніх та економічних організацій	10
Від національних меншостей України	
Від російських С. Д.	17
Від російських С. Р.	18
Від партії Народної Свободи	9
Від партії Народних Соціалістів	4
Від Совета Робітничих і Солдатських депутатів	31
Польські партії	
Від демократичного центру	3
Від С. Д. польських	1
Від польської соціалістичної партії (лівиці)	7
Від польської С. Д.	—
Єврейські партії	
Від Бунду	13
Від Паолей Ціон	9
Від Сіоністів	13
Від Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії	13
Від Єврейського демократичного об'єднання	2

(Вісти Української Центральної Ради. — 1917. — Лист. — С. 20–21)

Етапи формування української армії

1. Організація в квітні 1917 року полку імені Б. Хмельницького, до якого входили тільки солдати-українці.
2. Проведення 5–8 травня 1917 року I Всеукраїнського військового з'їзду, який закликав до українізації армії.
3. Створення Генерального українського військового комітету на чолі з С. Петлюрою.
4. У березні 1917 року в Севастополі утворена Чорноморська рада.
5. У квітні 1917 року на Звенигородщині відбувся повітовий з'їзд Вільного козацтва (органи місцевої самооборони).

Рейтинг політичних партій у боротьбі за вплив на населення

I місце
УПСР і УСДРП

II місце
Російська партія конституційних демократів

III місце
Російська соціал-демократична робоча партія (більшовиків)

Етапи боротьби за автономію України

Український національний конгрес:
— доручення Центральній Раді вимагати від Тимчасового уряду автономії України

II Всеукраїнський військовий з'їзд:
— зібрання делегатів на Софійському майдані з вимогами визнання автономії України;
— схвалено і проголошено I Універсал Центральної Ради

Проголошення автономії України

I та II Універсали Центральної Ради

Універсал	Дата	Причини виникнення	Зміст
I Універсал	10 червня 1917 р.	Тимчасовий уряд відмовив делегації Центральної Ради задовольнити вимогу щодо проголошення автономії України	Проголошення автономії України; об'єднання з Росією передбачалося на федеративних засадах; відмова від податків на користь центральної влади в Москві; запровадження одноразового податку на користь українського народу; об'єднання всіх політичних сил на демократичних засадах незалежно від національної приналежності
II Універсал	3 липня 1917 р.	Тимчасовий уряд, шукаючи угоди з Центральною Радою, прагнув домогтися від неї хоча б мінімальних поступок, тому послав до Києва урядову делегацію на переговори	Створення Генерального Секретаріату як «найвищого крайового органу управління на Україні»; склад Секретаріату затверджувався Тимчасовим урядом; Центральна Рада поповнювалась представниками національних меншин в Україні; Центральна Рада відмовлялася від самочинного введення автономії і зобов'язувалася чекати затвердження автономного устрою України Всеукраїнськими установчими зборами; українізація військ передбачалася під контролем російського командування і в межах, які воно вважало доцільними

«Тимчасова інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового уряду на Україні»

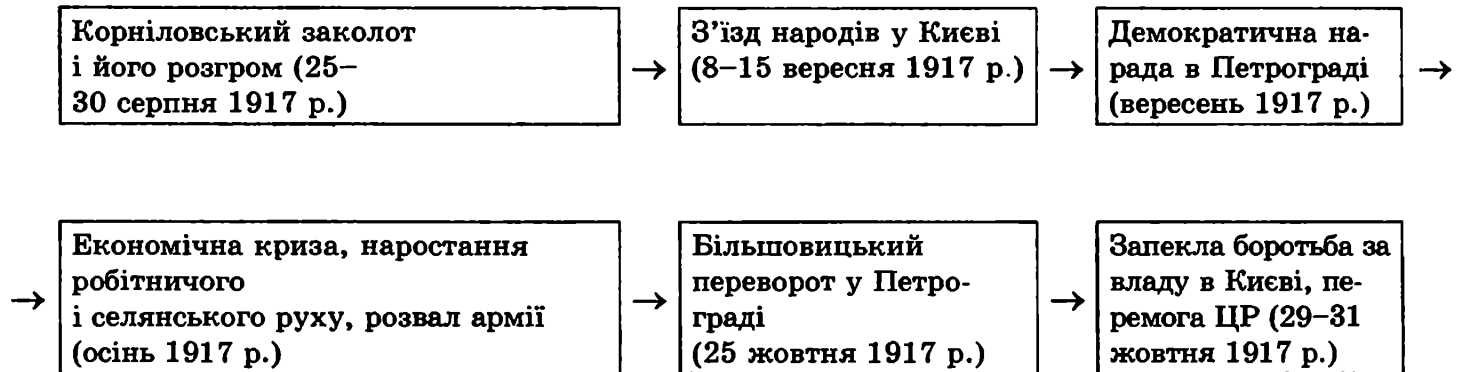

Скасування автономії на Україні, запровадження «місцевого самоврядування»; Генеральний Секретаріат оголошувався органом Тимчасового уряду; Розпорядження ГС поширювались лише на 5 губерній (Київську, Волинську, Подільську, Полтавську, Чернігівську); Харківська, Катеринославська, Херсонська губернії, Таврія залишались під юрисдикцією Тимчасового уряду; Тимчасовий уряд відав військовими, продовольчими, судовими справами, шляхами сполучення, транспортом і зв'язком в Україні

Прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці

1. Більшість членів ЦР взяла до відома «Тимчасову інструкцію...» замість відмови від неї.
2. ЦР не змогла налагодити ефективне керівництво в Україні, забезпечити міста продовольством, домогтись порядку й законності.
3. ЦР затягувала проведення аграрної реформи.
4. ЦР не скористувалась можливістю мати регулярну армію, відмовившись від прийняття присяги 40-тисячного армійського корпусу під командуванням П. Скоропадського.

Ситуація в Україні у серпні–жовтні 1917 року

Проголошення Української Народної Республіки

III Універсал Центральної Ради

Дата	Причина виникнення	Зміст
7 листопада 1917 р.	Боротьба за владу в Україні між більшовиками, Тимчасовим урядом і Центральною Радою після більшовицького перевороту у Петрограді	Проголошення Української Народної Республіки (УНР) як автономної частини Російської Республіки без більшовицького уряду. Юрисдикція УНР поширювалась на 9 українських губерній. Проголошені основні принципи політики ЦР

Програма діяльності Центральної Ради

1. Проголошувалося скасування приватної власності на землю, передача землі селянам без викупу.
2. Декларувалося необхідність упорядкування виробництва й розподілення продуктів споживання, встановлення державного контролю, 8-годинного робочого дня.
3. Проголошувалося забезпечення свободи слова, друку, совісті, зборів, спілок, страйків, недоторканості особи й житла. Скасовувалася смертна кара й оголошувалась амністія для всіх політичних в'язнів.
4. Національним меншинам надавалося право на самоврядування.
5. Передбачалося негайно розпочати мирні переговори.
6. На 27 грудня 1917 року призначались вибори до Українських установчих зборів, які мали узаконити нові державні форми УНР.

Внутрішня політика	Зовнішня політика
<p>Не скасовано закони і розпорядження Тимчасового уряду.</p> <p>Не почалось негайне вирішення аграрного питання. За свавільне захоплення земель встановлювалась кримінальна відповідальність.</p> <p>Не підлягали поділу площі під виноградниками, хмелем та господарства з високою агрокультурою виробництва.</p> <p>Невдала діяльність уряду в сфері промисловості і фінансів</p>	<p>Намагання вибороти офіційного визнання УНР Антантою.</p> <p>Були недооцінені можливості більшовиків: вважалось, що вони приречені на швидку поразку.</p> <p>Посилення тиску Раднаркому РСФРР на ЦР.</p> <p>Велися переговори з крайовими урядами Кубані, Дону, Сибіру, Криму, Молдавії з метою утворення федерації</p>

Війна радянської Росії з Українською Народною Республікою. Проголошення незалежності України

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із Маніфесту до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради (грудень 1917 р.)

Ми звинувачуємо Раду в тому, що вона, прикриваючись національними гаслами, веде двозначну буржуазну політику, яка вже давно проявляється у невизнанні Радою Рад і радянської влади в Україні... Ця двозначна політика, що позбавляє нас можливості визнати Раду як повноважного представника трудящих та експлуатованих мас Української республіки, довела Раду останнім часом до кроків, які означають неможливість будь-якої угоди.

(Вісник Генерального Секретаріату УНР. — 1917. — 9 груд.)

Основні етапи війни	Воєнні дії
Ультиматум Раднаркому РСФРР Центральній Раді	Від ЦР вимагалось визнати радянську владу і саморозпуститись, заборонялось пропускати через територію України війська з фронту в райони з ворожими Раднаркому урядами та припинити роззброєння загонів Червоної гвардії
Проголошення війни з ЦР	Створена комісія для загального керівництва війною, В. Антонов-Овсієнко призначено командувачем військами Раднаркому; захоплення Харкова
З'їзд Рад у Харкові	12 грудня 1917 року Україну проголошено республікою рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Проголошено УНР федеративною частиною Російської Республіки. Обрано Центральний виконавчий Комітет рад України (орган вищої державної влади) на чолі з Ю. Медведєвим. Обрано перший радянський уряд України (Народний Секретаріат).
Загальний наступ більшовицьких військ	Взяття Катеринослава, Олександрівська, Донбасу, Миколаєва, Одеси, Херсона
Похід більшовицьких військ на Київ	Послідовно захоплені Полтава, Костянтиноград, Ромодан, Лубни, Лохвиця, Гребінка. Бій під Крутами; артилерійський обстріл Києва
Введення більшовицьких військ до Києва	ЦР переїхала до Житомира; війська УНР залишили Київ; проголошено встановлення радянської влади в Україні

IV Універсал Центральної Ради

Дата	Причина виникнення	Зміст
9 січня 1918 р.	Поразки у війні з більшовицькою Росією, загроза захоплення Києва військами Червоної Армії, прагнення в критичний момент об'єднати всі національні сили заради спасіння УНР	УНР проголошувалась повністю незалежною демократичною державою

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

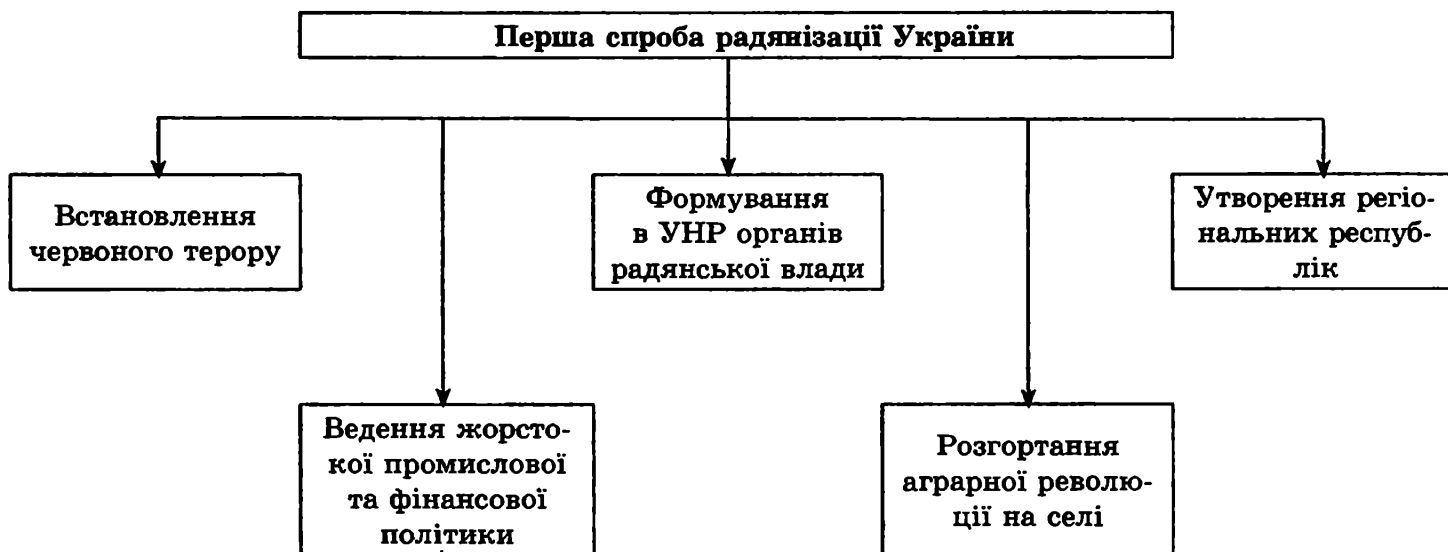
Із IV Універсалу Української Центральної Ради (січень 1918 р.)

Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязні, але ніяка з них не може вмішуватися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчи Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу — селян, робітників і солдатів та виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Народних Міністрів.

(Винниченко В. Відродження нації. — Ч. II. — С. 244–252)

ТЕМА 3. УКРАЇНА В БОРОТЬБІ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1918–1920)

Українська держава

Мирний договір у Брест-Литовську

Умови

1. Стан війни між державами німецько-австрійського блоку і УНР припинився.
2. Німеччина й Австро-Угорщина стали союзниками УНР.
3. Німеччина й Австро-Угорщина зобов'язались надати допомогу УНР у відновленні контролю над усією територією держави.
4. УНР взяла на себе зобов'язання поставити до Німеччини й Австро-Угорщини 60 млн пудів хліба, 2 млн 750 тис. пудів худоби живою вагою, а також картоплю, цукор, сало інші продукти харчування та сировину.
5. Німеччина й Австро-Угорщина пообіцяли надати УНР сільськогосподарські машини, вугілля, сіль.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із зобов'язань України щодо постачання Центральним державам продуктів і сировини (вересень 1918 р.)

Назва продукту	Кількість
<i>Хліб</i>	
Пшениця, жито, просо, гречка, горох, біб, сочевиця, а також мука...	Мінімум 10 мільйонів пудів до 1 грудня с. р. Мінімум всього разом 75 млн п до 15 червня 1919 р.
<i>Харчові продукти</i>	
Худоба рогата	6 млн пудів живої ваги
Гуси	1 000 000 шт.
Масло і сир	60 000 п.
М'ясні консерви	200 00 п. щомісяця
<i>Сировинні</i>	
Дерево	11200 вагонів
Руда залізна	37 500 000 п.
Руда марганцева	3 000 000 п.

(ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1: – Спр. 9. – Арк. 10, 13)

Причини падіння Центральної Ради

1. ЦР не змогла провести кардинальні зміни в політичній, соціально-економічній та національній сферах життя.
2. Авторитет ЦР серед населення України падав: заможні виступали проти націоналізації землі, 8-годинного робочого дня, безпорадності у налагодженні роботи промисловості; біднота виступала проти німецьких пограбувань і брехливих декларацій соціалістичного характеру.
3. Незадоволення німецької влади неспроможністю ЦР забезпечити вивезення до Німеччини продовольства

Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р.:

замість УНР встановлювалась Українська держава з монархічною формою правління; гетьманом України обрано Павла Скоропадського

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із універсалу гетьмана Павла Скоропадського (квітень 1918 р.)

Громадяне України!

Буше Українське Правительство не здійснило державного будівництва України, бо було нездатне до сього.

Отсею грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управа Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтуванні приложених при сім законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна й Мала Рада, а також всі земельні комітети від нинішнього дня розпускаються. Всі міністри й товариші звільняються. Всі інші урядовці, що працюють в державних інституціях, зістають на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найблизший час буде виданий закон, установляючий порядок виборів до Українського Союму.

До нього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законності в Українській державі...

(Вістник політики, літератури й життя. — 1918. — 12 трав. — С. 283)

Внутрішня та зовнішня політика Української держави

Внутрішня політика	Зовнішня політика
<ol style="list-style-type: none"> 1. Уряд сформований з великих землевласників — Рада Міністрів. 2. Створений дієздатний адміністративний апарат, який забезпечував постачання до Німеччини продовольства та сировини. 3. Відкрито Український державний банк та Державний земельний банк, введена нова грошова одиниця — український карбованець. 4. Проведена судова реформа, почалось формування Південної армії на чолі з генералом Семеновим, відновлено поміщицьке землевладіння. 5. Створені умови для розвитку української освіти і культури	<ol style="list-style-type: none"> 1. Союз з Німеччиною. 2. Встановлення дипломатичних відносин з 12-ма державами. 3. Підписання мирного договору з Росією. 4. Систематичні контакти з донськими білокозаками.

Фактично влада в Україні була в руках німців, що і відвернуло від уряду Скоропадського більшість партій, які підтримували Центральну Раду. Все це наклало свій відбиток на розвиток і хід політичних подій. Характерною їх ознакою було подальше погіршення становища народу.

Причини падіння гетьманату

1. Не були вирішені економічні проблеми, виникли дореволюційні відносини на селі.
2. Не було створено національної незалежної держави.
3. Проводились каральні заходи щодо захисту великих землевласників і поставок продовольства до Німеччини.
4. Німецькі війська не могли надавати допомогу в зв'язку з назріванням революції в Німеччині.
5. Дуже вузька соціальна підтримка гетьманщини (великі власники).

Директорія УНР

Утворення Директорії. Відновлення УНР

Політика Директорії

1. Прийнята постанова про звільнення всіх призначених при гетьмані чиновників. Частина з них притягнули до судової відповідальності.
2. Уряд мав намір позбавити промислову й аграрну буржуазію виборних прав і планував установити національний варіант радянської влади.
3. Владу на місцях передбачалося передати Трудовим радам селян, робітників і трудової інтелігенції, законодавчу владу — Трудовому конгресу, який обирало населення без участі «поміщиків і капіталістів» (до цієї категорії зараховували адвокатів, лікарів, професуру, вчителів тощо).
4. Прокларовано вилучення землі у поміщиків без викупу. Поміщикам було обіцяно виплату компенсації. За землевласниками залишались будинки, племінна худоба, виноградники тощо, у приватній власності — земельні ділянки площею до 15 дес. землі.

5. Оголошено про недоторканість земель промислових підприємств і цукрових заводів, що належали промисловцям і поміщикам-цукрозаводчикам. Конфіскації не підлягали землі іноземців.
6. Україну визнали Угорщина, Чехословаччина, Голландія, Ватикан, Італія і ряд інших держав.
7. Не вдалось налагодити стосунки з Радянською Росією, країнами Антанти, Польщею.

Наслідки політики Директорії

1. Директорія залишилась без підтримки більшості спеціалістів, промисловців, чиновників, без яких неможливе нормальне існування державного апарату.
2. Здійснюючи перебудову всіх структур гетьманської держави, уряд Директорії не мав чіткого уявлення, чим їх замінити.
3. Поміщики і буржуазія були незадоволені політикою Директорії, яка ігнорувала їх станові інтереси.
4. Стихійні селянські воєнізовані формування не змогли протистояти наступу регулярних радянських військ.
5. Захоплення півдня України військами Антанти.
6. Розгортання отаманщини.
7. Єврейські погроми.
8. Розмежування у стані українських партій — членів Директорії.
9. Встановлення радянського контролю над Україною.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР)

Причини утворення ЗУНР	➔	Неминуча поразка у війні Австро-Угорщини. Активізація визвольного руху. Маніфест імператора про федеративну будову держави. Претензії поляків на території Західної України
Мета створення ЗУНР	➔	Об'єднання всіх західноукраїнських земель в єдину Українську державу
Державний устрій ЗУНР	➔	Законодавча влада — Українська Національна Рада. Голова — Є. Петрушевич Виконавча влада — Тимчасовий Державний Секретаріат. Голова — К. Левицький. Президент ЗУНР — Є. Петрушевич
Об'єднання УНР і ЗУНР	➔	22 січня 1919 р. у Києві було проголошено Акт Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки. ЗУНР дістала назву Західна область Української Народної Республіки (ЗоУНР)
Історичне значення Злуки	➔	Вперше за багато років український народ зробив спробу об'єднатись в єдину державу й будувати власну національну державність

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Тимчасовий Основний Закон Української Національної Ради ЗУНР листопад 1918 р.

Держава, проголошена на підставі права самовизначення народів Українською Національною Радою у Львові дня 19 жовтня 1918 року, обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії заселена переважно Українцями, має назву Західно-Українська Народна Республіка

Права влади іменем Західно-Української Народної Республіки виконує весь її народ через своє заступництво, вибране на основі загального, рівного, безпосереднього тайного і пропорціонального права голосування без різниці пола. На сій основі мають бути вибрані установчі збори Західно-Української Народної Республіки. До часу зібрання установчих зборів виконує всю владу Українська Національна Рада і Державний Секретаріат.

Гербом Західно-Української Народної Республіки є Золотий Лев на синім полі, обернений у свою праву сторону. Державна печатка має довкола гербу напис: «Західно-Українська Народна Республіка».
(Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. — С. 42, 45–46)

Польсько-український конфлікт

Причини	Прагнення поляків відновити незалежну Польську державу. Західноукраїнські землі вважалися поляками невід'ємною частиною Польщі
Хід	1–5 листопада 1918 р. — запеклі бої на вулицях Львова. 11 листопада 1918 р. — український гарнізон залишив Перемишль. 21 листопада 1918 р. — відступ українців зі Львова, захоплення поляками Хирів, Рави-Руської. Листопад–грудень 1918 р. — польські війська заволоділи 10 повітами з 59, у яких була проголошена влада ЗУНР. Грудень 1918 р. — формування Української Галицької Армії (УГА). Квітень 1919 р. — наступ польських військ, підтримка його військами Антанти і Румунії, відступ УГА. 7 червня 1919 р. — почалася наступальна операція УГА (Чортківська офензива). Відступ польських військ по всій лінії фронту. 28 червня 1919 р. — контрнаступ польських військ, відступ і поразка УГА
Наслідки	Окупація території Східної Галичини

Політика радянського уряду в Україні в 1919 році

Формування більшовицького режиму в Україні

1. Офіційною назвою радянської України стала Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР). Столицею УСРР оголосили Харків.
2. Створено уряд — Рада Народних Комісарів (Раднарком), головою якого став Х. Раковський.
3. Створено органи придушення опору супротивників радянської влади — Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), народні суди, революційні трибунали, робітничо-селянська міліція.
4. Створено надзвичайні місцеві органи влади — революційні і військово-революційні комітети. У селах — комітети бідноти (комбіди). Їм передавалась уся повнота влади.

Політичний курс більшовиків	Економічний курс більшовиків
<ol style="list-style-type: none"> 1. Невизнання Української комуністичної партії (боротьбистів) — УКП(б) — легальної опозиції більшовикам, відмова від співробітництва з іншими політичними партіями і руками в Україні. 2. Декларативні заяви про федеративні зв'язки України з Росією. 3. Оголошення політики «воєнного комунізму». 4. Введення прямого продуктообміну, здійснення якого покладалося на державних чиновників. 5. Українська мова, культура і традиції українського народу відверто ігнорувались. 6. Проведення «червоного терору» в Україні 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Одержавлення фінансів, транспорту, систем зв'язку, промисловості 2. Утворення для управління господарським життям Української ради народного господарства (УРНГ). 3. Конфіскація поміщицьких, удільних, монастирських, церковних земель. 4. Господарства, які мали цінність, залишилися у підпорядкуванні державних органів. Земля цукрових, винокурних, кінних господарств надавалася радгоспам. 5. Невелику частину землі передано селянам. 6. Утворення колективних господарств (колгоспів). 7. Оголошення державної монополії на найважливіші продовольчі товари, заборона приватної торгівлі продуктами харчування. 8. Введення замість грошей карток на продовольчі товари, зрівнювальної системи оплати праці (картками). 9. Організація «трудових армій» для примусової безкоштовної праці. 10. Введення продовольчої розверстки, формування продовольчих загонів. 11. Розподіл продовольчих товарів відбувався за класовим принципом

«Червоний терор»

1919 рік — створена Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), яку з квітня 1919 року очолив М. Лаціс; створювались народні суди та революційні трибунали, робітничо-селянська міліція.

1920 рік — керівником ВУНК став В. Манцев, переведений в Україну з посади голови Московської надзвичайної комісії; створені органи управління примусовими роботами; організовано 18 концтаборів, через які пройшло 25–30 тис. осіб.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із статті Голови ВУНК М. Я. Лаціса про оголошення червоного терору (18 травня 1919 р.)

...Кто не с нами, тот против нас. Преступление стоять в стороне и глазеть, когда тяжелая рука международного капитала дробит твердыни пролетариата.

На действия врага мы должны ответить встречными действиями.

Нас грабят, нас избивают, нас убивают, нас насилуют.

Нам что-же — молчать?

Нет, мы ударим по врагу... мы должны расстреливать на месте каждого поднявшего и собирающегося поднять против нас оружие.

Нам это диктует здравый смысл, наш инстинкт самосохранения.

Красный террор необходим Это вынужденное действие к самозащите

(Газ Известия ВУЦИК. — 1919. — 18 травня)

Україна в другій половині 1919—на початку 1920 років

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із доповіді інструктора Харківського губвиконкому Г. Шевкуна про вступ денікінців в Харків та їхній режим (13 липня 1919 р.)

Белогвардейская Добровольческая армия идет под знаменем старой бюрократической России, т. е. под знаменем, состоящим из трех цветов: белого, красного и синего... Красных революционных знамен, плакатов, воззваний, советских вывесок и вообще всего того, что носило революционный характер, и в помине не было. Все было уничтожено в первую же ночь прихода деникинцев. Не был пощажён и памятник жертвам революции, находившийся на Советской площади. Полотно и доски немедленно были расхищены. А на третий день уже было приступлено к раскопкам могилы и к извлечению погребенных там трупов павших борцов за дело революции. На месте могилы проложены канализационные трубы, яма засыпана землей и площадь устлана гранитом... В обращении к населению часто излагалась на разные лады с комментариями и без комментариев программа деникинской Добровольческой армии, сводящаяся к следующим трем основным вопросам:

Восстановление единой неделимой России.

Национальные собрания.

Восстановление собственности. Земля приобретается безземельными или малоземельными только по выкупу...

(Гражданская война на Украине.

Сборник документов и материалов. — Т. 2. — С. 228–229, 233)

Основні події

Друга половина 1919 р.	Боротьба за оволодіння Україною між білогвардійськими військами, Червоною Армією та армією УНР. Наступ армії Денікіна на Київ та на Одесу. Захоплення Донбасу, Царицина. Спільні дії військ Директорії та ЗУНР проти радянських військ. Невдала спроба визволення Києва. Поразка українських армій. Розпад Директорії. Окупація України військами Денікіна. Встановлення денікінського режиму. Формування антиденікінського підпілля. Розгортання селянського повстанського руху. Боротьба з денікінцями повстанської армії Н. Махна. Контрнаступ більшовицьких військ. Звільнення Харкова, Києва від білогвардійців
Початок 1920 р.	Звільнення Червоною армією від білогвардійських військ Донбасу, Миколаєва, Одеси, Новоросійська. Відновлення більшовицького режиму: впровадження обов'язкової трудової повинності, формальне визнання незалежності України, відмова від попередньої русифікаторської політики, створення Всеукраїнського революційного комітету (Всеукрревкому), якому передавалась уся верховна законодавча і виконавча влада з метою встановлення повного контролю над громадським, політичним та господарським життям в Україні. Створення політичного блоку: Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У) + Українська комуністична партія (боротьбистів) (УКП(б)) + Українська комуністична партія (УКП). Всеукрревком припинив свою діяльність, передавши повноваження Всеукраїнському центральному виборчому комітету (ВУЦВК) на чолі з Г. Петровським. Проведення виборів до рад різних рівнів. Початок радянсько-польської війни

Варшавська угода та її наслідки

Більшовицько-польська війна і Україна

Причини	Незалежна Польща прагнула відновити свої кордони 1772 року. Представники УНР і Польщі підписали Варшавський договір, згідно з яким Польща визнавала право УНР на незалежність і одержувала території Східної Галичини, Західної Волині, Холмщини, Підляшшя, Полісся
Хід	<p><i>25 квітня 1920 р.</i> розпочався наступ польських військ, у складі яких були війська УНР. Фронт прорвано, більшовицькі війська залишили Київ. Встановлювався окупаційний польський режим, який відновив поміщицьку власність на землю, організував вивезення до Польщі промислового устаткування, промислових товарів і сировини.</p> <p><i>14 травня 1920 р.</i> розпочався контрнаступ радянських військ. Звільнення Житомира, Бердичева.</p> <p><i>12 червня</i> — вступ до Києва. Протягом червня-липня звільнені Новоград-Волинський, Рівне, Вінниця, Жмеринка, Проскурів, Кам'янець-Подільський.</p> <p><i>4 липня 1920 р.</i> розпочався наступ більшовицьких військ на Західному фронті. Звільнено Білорусію. Радянські війська вступили на територію Польщі. Створено Компартію Східної Галичини, сформовано більшовицький уряд — Галицький ревком, проголошено утворення Галицької соціалістичної радянської республіки.</p> <p><i>17 серпня 1920 р.</i> наступ польських військ на Західному фронті, загальний відступ армій Західного та Південно-Західного фронтів.</p> <p><i>12 жовтня 1920 р.</i> встановлено перемир'я Польщі з Радянською Росією. Армія УНР перестала існувати як організована військова сила</p>
Наслідки	<p><i>18 березня 1921 р.</i> підписано мирний Ризький договір між Польщею та Радянською Росією:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Польща визнавала існування Української Соціалістичної Радянської Республіки; — до Польщі відійшли Холмщина, Підляшшя, Західна Волинь і Західне Полісся, Східна Галичина; — до складу УСРР відходили інші частини Правобережжя; — польський уряд зобов'язувався гарантувати мовні і релігійні права українцям у Польщі

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

З військової Конвенції між Польщею і Україною (квітень 1920 р.)

§ 2. Польські та Українські війська відбувають акцію спільно, як війська союзні.

§ 3. В разі спільної польсько-української акції проти совітських військ на теренах Правобережної України, положених на Схід від сучасної лінії польсько-більшевицького фронту, військові операції відбуваються по взаємному порозумінню начальної команди Польських військ і головною командою Українських військ під загальним керуванням начальної команди Польських військ.

§ 6. З моменту розпочаття спільної акції проти большевиків, Український уряд обов'язується доставляти продукти для Польської армії, оперуючої на цім терені, в кількості згідно оперативному плану головні артикули: м'ясо, сало, борошно, збіжжя, крупу, овочі, цукор, овес, сіно, соломі і т. п. на підставі харчових норм, обов'язкових в Польському війську, і потрібні підводи...

(Кедрин Іван. *Паралелі в історії України*. — Нью-Йорк, 1971. — С. 92–95)

Про початок наступу об'єднаних військ навесні 1920 р.

«За нашу і вашу свободу!» — під таким гаслом Начальний Вождь Польщі маршал Й. Пілсудський 26 квітня 1920 року рушив свої війська в Україну. Польське військо складалось з двох армій, а саме: 3-ї, яка головним стратегічним напрямком для наступу обрала Київ, 6-ї армії, що прикривала цей наступ з півдня (від Дністра — до Бердичева). До складу 3-ї армії ввійшла 6-а стрілецька українська дивізія, що займала відтинки фронту від Дністра до Нової Ушиці.

Наступ успішно розвивався, та 7 травня 3-я польська армія зайняла Київ, розбивши вщент 12-у радянську армію.

(Удовиченко О. Україна у війні за державність. — С. 163–164)

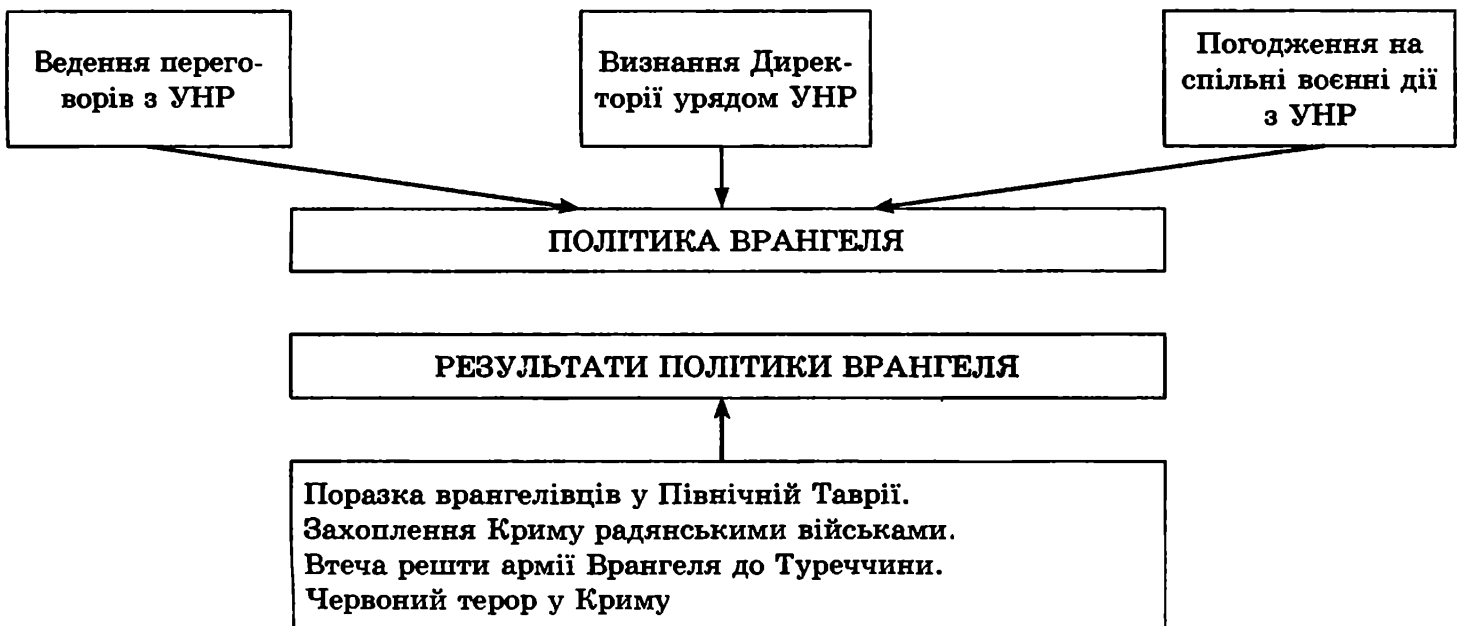
З політичної Конвенції між Польщею і Україною

Уряд Української з одного боку і Уряд Річі Посполитої Польської з боку другого — в глибокому пересвідченню, що кожний народ посідає природжене право на самоопреділення та окреслення своїх стосунків з сусідами і однаково виходячи з бажання уgruntувати підстави для згодного і приятного співжиття на добро і розвиток обох народів, погодилися на слідуєчі постанови:

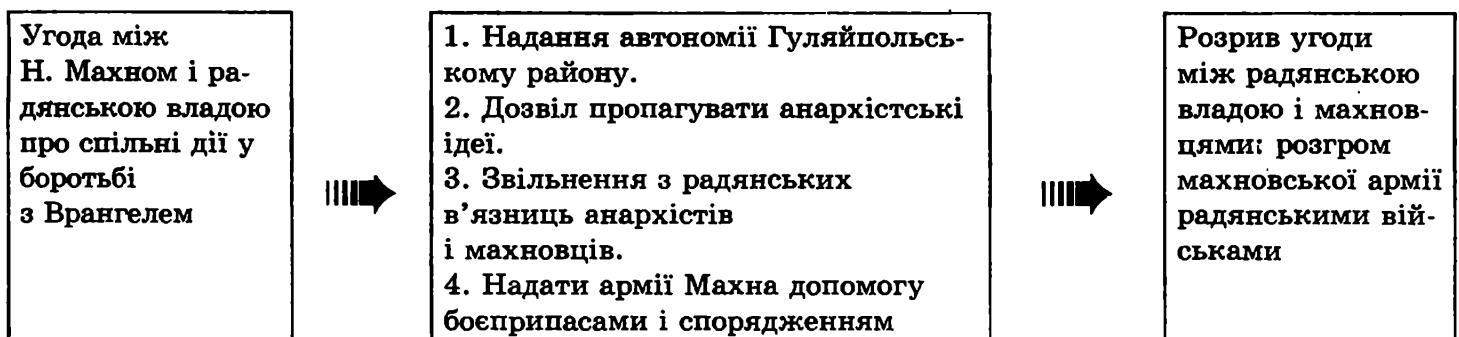
1. Визнаючи право України на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь, як ці межі будуть определені договорами Української Народної Республіки на чолі з Головним Отаманом п. Симоном Петлюрою за Верховну Владу Української Народної Республіки...

(Кедрин Іван. Паралелі в історії України. — Нью-Йорк, 1971. — С. 89–91)

Розгром військ Врангеля і махновців

Діяльність Н. Махна

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із декларації Революційної повстанської армії України Нестора Махна (жовтень 1920 р.)

Сутність справжнього радянського ладу повинна, на нашу думку, полягати в такому:

Для організації нового господарського та громадського життя вільні робітники і селяни створюють всюди на місцях свої громадсько-економічні організації, сільські комітети або ради, усілякі спілки, кооперативи, фабричні чи заводські комітети, залізничні... та інші організації.

...Усі ці організації створюють об'єднуючі їх органи — економічні ради, що мають розв'язати завдання регулювання громадсько-господарського життя у широкому масштабі. Ці ради можуть бути повітовими, міськими, обласними та ін. ...Вони ні в якому разі не є політичними установами, якими керують ті, або інші політичні діячі чи партії..., вони є лише дорадчо-виконавчими органами...

(Верстюк В. Н. *И. Махно: Воспоминания, материалы и документы.* — К., 1991. — С. 160–161)

Культура і духовне життя в Україні 1917–1920 років

Галузі культури	Здобутки	Утрати
<i>Освіта</i>	<p>Поширення діяльності національних культурно-освітніх організацій — «Просвіт». Налагодження видавничої справи, розповсюдження українських книг, газет. Здійснення лекційної просвітницької діяльності, організація українських шкіл та гімназій.</p> <p>Розгорнуто будівництво української школи, укладено навчальні програми для шкіл, розроблено план українізації школи.</p> <p>У російські школи введені українська мова, історія і географія України як обов'язкові предмети.</p> <p>Усі початкові й середні, державні, громадські і приватні школи реорганізовувались у єдину загальноосвітню трудову семирічну школу, що мала два ступені: 1–4 класи та 5–7 класи.</p> <p>Боротьба з неписьменністю дорослих, створення гуртків з ліквідації неписьменності (лікнепи).</p> <p>ЦР підготовлений план заснування вузів з українською мовою навчання: відкриття українських університетів у Києві, Кам'янець-Подільському.</p> <p>Більшовики скасували плату за навчання, студентам встановлювалась стипендія, відкрито робітничі факультети (робітфаки) для підготовки робітників і селян до навчання у ВНЗ</p>	<p>У 1921 році більшовики пішли на знищення «Просвіт», переслідування вчителів українознавчих дисциплін.</p> <p>Гуманітарні предмети пропонувалось викладати на засадах ідей соціалізму.</p> <p>Скасовувалось викладання Закону Божого.</p> <p>За умов голоду і розрухи сотні тисяч дітей не відвідували школи.</p> <p>Майже всі шкільні приміщення потребували ремонту.</p> <p>Вводилась посада комісара вузу.</p> <p>Обмеження самоуправління вузів.</p> <p>Університети були реорганізовані в інститути народної освіти.</p> <p>Вузи і середні навчальні заклади мали слабку матеріальну базу, некваліфікований викладацький склад</p>

<i>Наука</i>	<p>За часів гетьманату створена Українська академія наук (УАН) на чолі з В. Вернадським.</p> <p>При УАН діяла Національна бібліотека.</p> <p>Працювала Комісія з вивчення природних багатств України.</p> <p>Розроблені найновіші правила українського правопису.</p> <p>Розпочалось академічне видання творів Т. Шевченка та І. Франка.</p> <p>Продовжувалась діяльність УАН і за часів радянської влади</p>	<p>Частина вчених змушена була залишити Україну, рятуючись від переслідувань і голоду</p>
<i>Література</i>	<p>Творча діяльність П. Тичини, В. Сосюри, В. Чумака, В. Еллан-Блакитного.</p> <p>Створення літературного угруповання «неокласиків» (М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський, М. Драй-Хмара, Ю. Клен).</p> <p>Приєднання молодих українських митців до символістів (П. Тичина, Я. Савченко, Д. Загуд)</p>	<p>Частина поетів і письменників опинилась в еміграції, загинула в боротьбі з денікінцями.</p> <p>Втрата творчої самостійності митців</p>
<i>Театр, музика</i>	<p>За часів гетьманату засновано Український театр драми та опери, Державний симфонічний оркестр, Українська державна капела.</p> <p>Більшовицький уряд перетворив на державні всі кращі театри, реорганізував Український театр драми та опери на Перший театр Української Радянської Республіки імені Шевченка.</p> <p>Початок новаторської діяльності Леся Курбаса.</p> <p>Заснування Нового драматичного театру ім. І. Франка.</p> <p>Реорганізація Державного симфонічного оркестру в Республіканський оркестр ім. М. Лисенка.</p> <p>Початок діяльності Державної української мандрівної капели («ДУМКА»), створення Української республіканської капели (УРК).</p> <p>Створення Київської музично-драматичної школи ім. М. Лисенка</p>	<p>Частина українських митців була вимушена емігрувати або залишитись в еміграції після гастролей.</p> <p>Закриття деяких театрів</p>
<i>Образотворче мистецтво</i>	<p>Утворення за часів ЦР Української академії мистецтва.</p> <p>Плідна діяльність Г. Нарбута над проектами грошових знаків, поштових марок, грамот тощо.</p>	<p>У війні загинули великі художні цінності.</p> <p>Знищення дореволюційних монументів, що мали художню цінність</p>

	<p>За часів гетьманату відкрито перший в Україні пам'ятник Т. Шевченку в м. Ромни.</p> <p>За часів радянської влади відкриті пам'ятники К. Марксу, В. Леніну, Я. Свердлову, Р. Люксембург, Ф. Енгельсу</p>	
<i>Релігійне життя</i>	<p>Директорія УНР проголосила автокефалію Української православної церкви.</p> <p>Дозвіл радянської влади на діяльність релігійних громад</p>	<p>Більшовицький терор проти духовенства, націоналізація церковного майна, закриття храмів, віруючі оголошувались неповноправними громадянами</p>

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Закон Центральної Ради про державну мову

Центральна Рада ухвалили:

1. Всякого роду написи, вивіски — що на торговельно-промислових, банкових та подібних закладах і конторах, повинно писатися державною українською мовою..
3. ...мовою в діловодстві має бути державна українська.

(Газ Нова рада. — 1918. — 24 березня)

З декларації Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про завдання Радянської влади в галузі освіти»

26 січня 1919 р.

...Так как просвещение масс является одним из первых условий осознание этими массами своих классовых революционных задач, то Временное рабоче-крестьянское правительство уделит самое серьезное внимание организации школьного и внешкольного образования. Создание единой трудовой школы, открытие широкого доступа к университетам и специальному образованию рабочим и крестьянским массам, организация народных университетов — вот в существенных чертах педагогическая программа Временного правительства.

(Газ. Известия Временного рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1919. — 26 января)

ТЕМА 4. УКРАЇНЬСЬКА СРР В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (1921–1928)

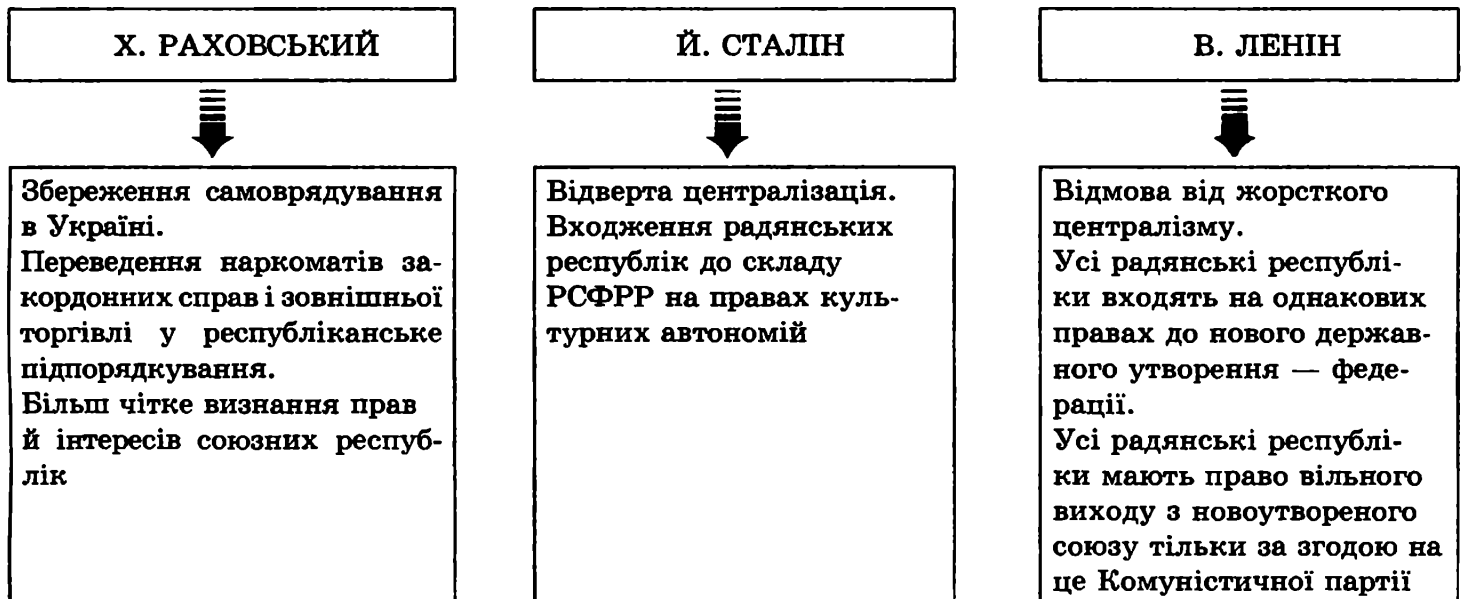
Економічне і соціальне життя в роки непу

Внутрішнє і міжнародне становище

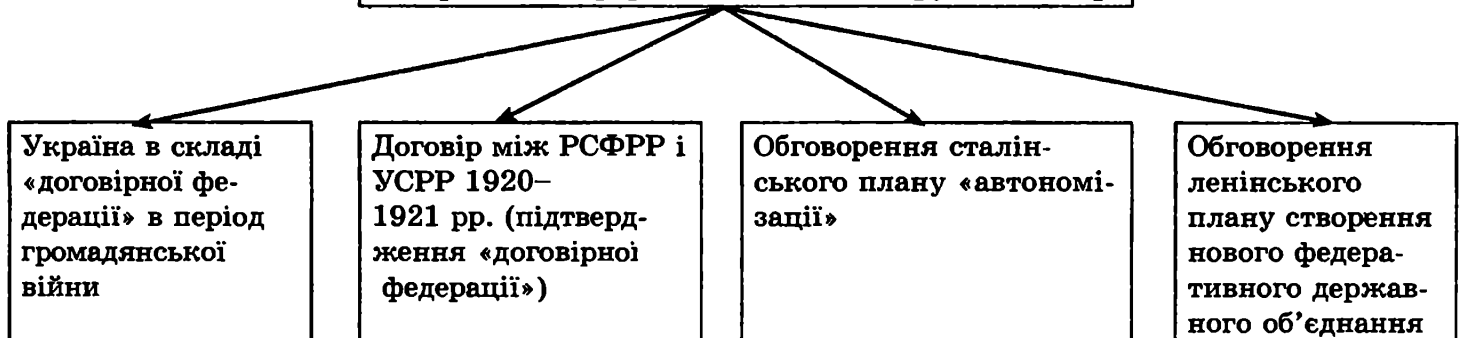
Внутрішнє становище УСРР у 1921 році	Міжнародне становище УСРР у 1921 році
<p>Розруха в народному господарстві: криза промисловості, транспорту, сільського господарства.</p> <p>Продовження політики «воєнного комунізму».</p> <p>Фізична і моральна втома населення.</p> <p>Політична криза</p>	<p>Ведення незалежної міжнародної політики.</p> <p>Встановлення дипломатичних відносин з Литвою, Латвією, Естонією, Туреччиною.</p> <p>Укладання торгівельної угоди з Австрією, Німеччиною, Чехословаччиною</p>

Юридичне оформлення Союзу РСР

Підходи керівників УСРР та РСФРР до об'єднання

Юридичне оформлення СРСР 30 грудня 1922 р.

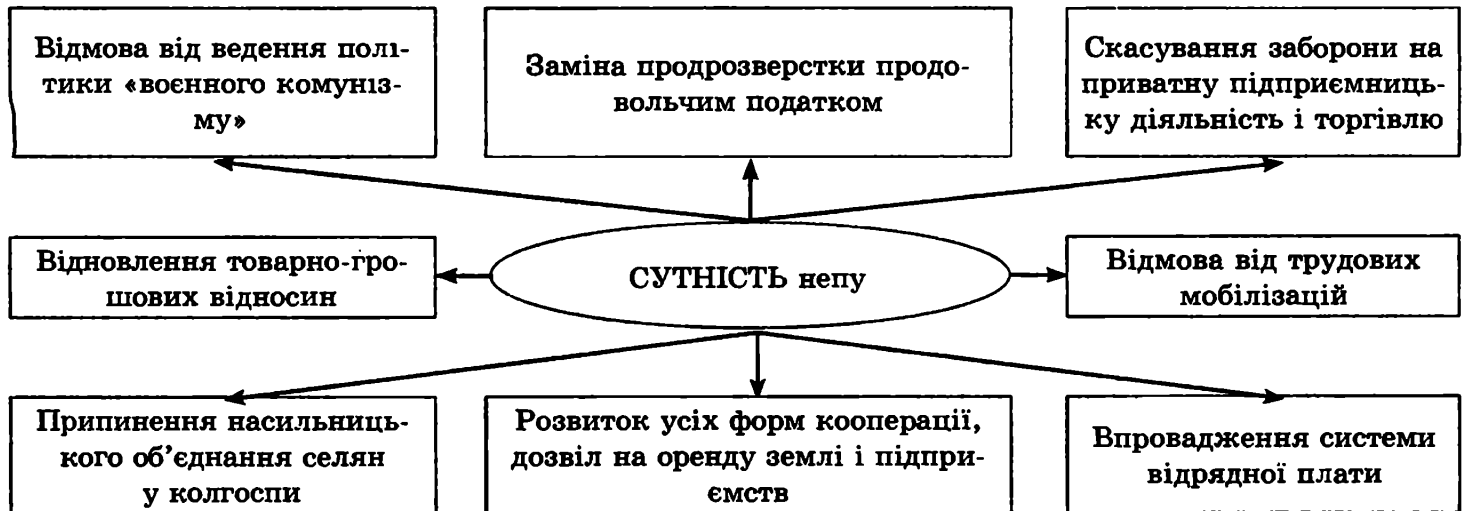
Російська Федерація + Українська СРР + Білоруська СРР + Закавказька Федерація =
= СОЮЗ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Статус УСРР у складі Радянського Союзу

1. Уряд УСРР керував внутрішніми справами, юстицією, сільським господарством, освітою, охороною здоров'я, соціальним забезпеченням.
2. У спільному управлінні союзно-республіканських наркоматів залишались продовольчі справи, фінанси, промисловість, трудові резерви.
3. У виключному віданні союзного уряду були зовнішньополітичні відносини, армія і флот, зовнішня торгівля, засоби зв'язку, транспорт.
4. Визнано територіальну цілісність України, створено власний адміністративний апарат.

Неп і особливості його впровадження в Україні

Н (нова) Е (економічна) П (політика)

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

3 резолюції X з'їзду РКП(б) «Про заміну розверстки натуральним податком» 8–16 березня 1921 р.

1. Для забезпечення правильного і спокійного ведення господарства на основі більш вільного розпорядження земледільцем своїми господарськими ресурсами, для укріплення крест'янського господарства і підвищення його продуктивності, а також в цілях точного встановлення падаючих на земледільців державних зобов'язань, розверстка, як спосіб державних заготовок продовольства, сировини і фуража, замінюється натуральним податком.

2. Цей податок повинен бути менше налагавшегося до сих пор путем розверстки обложення. Сума податку повинна обчислюватися так, щоб покрити мінімальні необхідні потреби армії, міських робітників і неземледільчого населення...

3. Податок взимается в виде процентного или долевого отчисления от произведенных в хозяйстве продуктов, исходя из учета урожая, числа едоков в хозяйстве и фактического наличия скота в нем

4. Податок повинен мати прогресивний характер; процент відрахування для господарств середняків і маломощних господарств, для господарств міських робітників і т. п. повинен бути зниженим.

Хозяйства беднейших крестьян могут быть освобождены от некоторых, а в исключительных случаях от всех видов натурального налога...

5. Закон о налоге должен быть составлен таким образом и опубликован в такой срок, чтобы землевладельцы еще до начала весенних полевых работ были возможно более точно осведомлены о размерах падающих на них обязательств...

8. Все запасы продовольствия, сырья и фуража, остающиеся у землевладельцев после выполнения ими налога, находятся в полном их распоряжении и могут быть используемы ими для улучшения и укрепления своего хозяйства, для повышения личного потребления и для обмена на продукты фабрично-заводской и кустарной промышленности и сельскохозяйственного производства...

(Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. — Т. 2. — М., 1983. — С. 370–371)

Причини і масштаби голоду 1921–1923 років

Причини	Масштаби
Засуха і неврожай. Продовження хлібозаготівлі. Надмірно високий розмір продподатку. Вивіз продовольчих вантажів у Росію. 440 тис. переселенців в Україну з районів Поволжя, Казахстану й Уралу. Ліквідація Центральної комісії допомоги голодуючим	Від 4 до 7 млн голодуючих; 1,5–2 млн померлих

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про розміри державного хлібного фонду і кількість хліба для постачання Росії та заходи щодо посилення продовольчої кампанії
3 вересня 1921 р.

Сейчас официальный налог исчисляется в 128 млн. Установить количество хлеба, которое Украина обязана дать России, как минимальное, в 30 млн пуд., даже в ущерб собственному снабжению.

Поручить срочно выработать соответствующие инструкции для уполномоченных, а также разослать соответствующие директивы местным продорганам.

Усилить работу выездных сессий ревтрибуналов, а где их нет — срочно организовать... Причем трибуналы должны открывать свои действия в случае не только массовых, но и одиночных отказов выполнения налога.

Секретарь ЦК КП(б)У
(ЦДАГО України. Ф. 1, оп. 6, спр. 17, арк. 51)

З інформації Наркомпроду УСРР про гостру політичну ситуацію та селянські виступи проти продподатку в Донецькій губернії

12 листопада 1921 р.

Политическое состояние уездов.

...Недовольство населения налогом... Крайне тяжелое положение... Банды терроризируют продработников, уничтожают списки налогоплательщиков, ведут агитацию против налога, разоряют ссыпункты.

Работа ревтрибов, их приговоры.

...В таганрогском у. судили 25 человек за злостное уклонение от уплаты налога... В Шахтинском у., по приговору ревтрибунала расстреляно 4 человека за убийство продработников.

(ЦДАВО України. Ф. 340, оп. 2, спр. 829, арк. 38–40)

Із звіту Центральної Комісії по боротьбі з наслідками голоду при ВУЦВК про чисельність, харчування, захворюваність та смертність серед голодуючих (1923 р.)

На Україні голод охопив спільно п'ять южних губерній...

В январе голодовало 1900 тыс. человек..., а в июле 3800 тыс., что составляло тогда 40 % всего населения этих губерний.

...Общая потеря населения за весь период империалистической и гражданских войн и голода выражается в цифре около 5,5–7,5 млн людей.

Потеря голодного года выражается главным образом в смертях от голода.

...Наркомздрава... сведениям, уже на 1 сентября количество умерших составляет 47525 человек. Эту цифру... надо считать... преуменьшенной

(Голод 1921–1923 років на Україні: Збірник документів і матеріалів. — К., 1993. — С. 201, 293)

Культура і духовне життя в роки непу

Галузі культури	Досягнення
	<i>Українізація (коренізація)</i> — офіційна лінія партії більшовиків, спрямована на виховання кадрів із представників корінної національності, впровадження в роботу партійного, радянського, господарського апаратів рідної для населення мови, розвиток національної культури з метою ліквідації наслідків пригнобленого становища, в якому український народ перебував до революції
<i>Освіта</i>	Ліквідація неписьменності серед дорослих. Організація навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і безпритульних. Збільшення кількості шкіл і вузів з українською мовою навчання. Розширення мережі робітфаків і вузів
<i>Наука</i>	Плідна діяльність Всеукраїнської академії наук. Заснування Інституту української наукової мови, видання термінологічних словників
<i>Література</i>	Видання понад 20 літературно-художніх і громадсько-політичних альманахів та збірників, 10 республіканських газет і 55 журналів. Діяльність літературно-художніх об'єднань «Гарт», «Плуг», «Аспанфут», «Ланка», «Молодняк», «Авангард», Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ) тощо. Ведення літературної дискусії (1925–1928 рр.), розпочатої з ініціативи М. Хвильового
<i>Образотворче мистецтво, театр, музика, кіно</i>	Діяльність Асоціації художників Червоної України. Продовження роботи школи послідовників І. Бойчука. Плідна праця колективів Першого державного драматичного театру ім. І. Франка. Початок роботи театру «Березіль» під керівництвом Леся Курбаса. Творчий злет композиторів Г. Вірьовки, П. Козицького, Л. Ревуцького, К. Богуславського. Тріумфальні виступи хорової капели «Думка». Введення в експлуатацію Одеської кінофабрики, початок будівництва Київської кіностудії, розширення мережі кінотеатрів, створення понад 15 кінокартин, початок творчої діяльності О. Довженка
<i>Релігійне життя</i>	З дозволу влади створено Українську автокефальну православну церкву (УАПЦ), незалежну від Руської православної церкви. Обрання митрополитом УАПЦ В. Липківського. Ведення служби в автокефальних храмах українською мовою

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із постанови РНК УСРР «Про боротьбу з неписьменністю» 21 травня 1921 р.

...Совет Народных Комиссаров постановил:

Все население Республики в возрасте от 8 до 50 лет, неумеющие читать или писать, обязаны обучаться грамоте... Обучение это ведется в государственных школах...

3. Наркомпросу и его местным органам предоставляется право привлекать к обучению неграмотных в порядке трудовой повинности...

6. ...Органам Наркомпроса предоставляется использовать народные дома, церкви, синагоги, молельни, клубы, частные дома и подходящие помещения на фабриках, заводах и советских учреждениях.

(Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. — 1921 — №9. — С. 254)

Із промови О. Шумського на червневому (1926 р.) пленумі ЦК КП(б)У

...До цього часу ми трактували українізацію, пояснювали партії її необхідність, як засобу змири з селянством, як необхідну зброю в боротьбі з українським націоналізмом. Таке умотивування... не могло, розуміється, запалити партію й передових позапартійних робітників вчити українську мову і увіходити в українське культурне життя і будівництво. Тези Політбюро трактують українізацію, як передумову, як необхідний засіб соціалістичного будівництва, як знаряддя... в руках українських трудящих мас. Така трактовка... надає цій справі іншого характеру. Кожний комуніст, незалежно від того, якої він національності, не може поставитись байдуже до українізації... А надто це стосується старих більшовиків... Треба щоб і старі... кадровики зрозуміли, нарешті, всю серйозність українізації...

(Будівництво Радянської України. Збірник. — Х., 1927. — С. 28–29)

З праці М. Хвильового «Думки проти течії»

На яку із світових культур повинна українська література взяти курс?

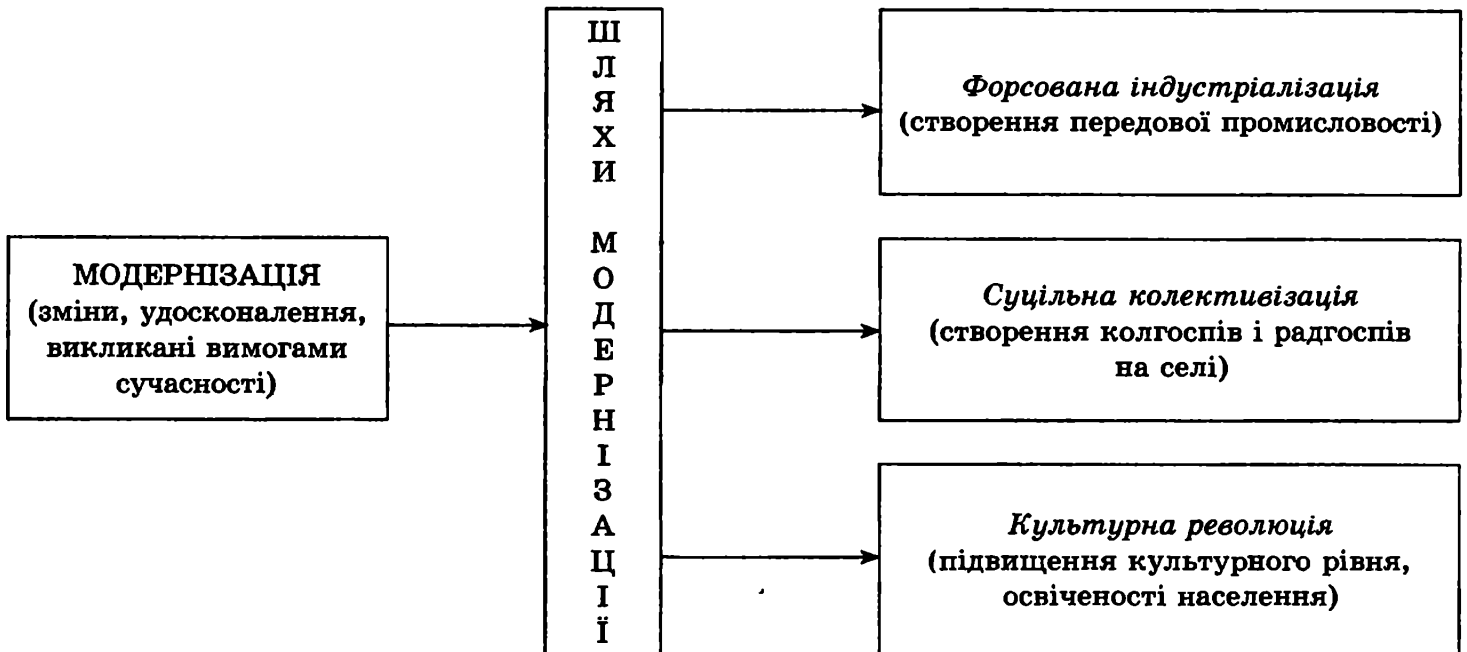
У всякому разі не на російську. Це рішуче і без всяких застережень. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати. Поляки ніколи не дали б Міцкевича, коли б вони не покинули орієнтуватися на московське мистецтво. Справа в тому, що російська література тяжить над нами в віках, як господар становища, який привчав нашу психіку до рабського наслідування. Отже, вигодовувати на ній наше молоде мистецтво — це значить затримати його розвиток... Наша орієнтація — на західноєвропейське мистецтво, його стиль, його прийоми...

(Майстренко І. Історія Комуністичної партії України. — С. 120–121)

ТЕМА 5. РАДЯНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ (1929–1938)

Сталінська індустріалізація України

Перехід до форсованої індустріалізації

Методи проведення індустріалізації	Результати і наслідки індустріалізації
<p>Централізація управління промисловістю. Інтенсифікація праці шляхом соціалістичних змагань, стахановського руху, суботників. Примусові державні позики індустріалізації, збільшення податків з селянських господарств. Економія витрат на розвиток соціальної сфери. Використання праці в'язнів</p>	<p>Введення України в коло економічно розвинутих країн світу через створення сучасної промисловості. Значне збільшення чисельності робітничого класу. Знищення ринкових відносин, запровадження державного планування випуску продукції. Зниження якості продукції, низька кваліфікація робітників, зрівняльна оплата праці</p>

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Про торгівлю алкогольними напоями як джерело засобів для індустріалізації

а) Розпорядження Луганського Округового виконавчого комітету Рад

...З метою утворення нормального збуту горілки та поступання прибутків до бюджету, Президія Окрвиконкому категорично пропонує провести такі міроприємства:

Райвиконкоми повинні повністю забезпечити своєчасно надіслання підвод за горілкою, обов'язавши сільради та колгоспи виділяти деяку кількість підвод для кооперативних організацій та торговельних одиниць спирт. тресту.

Окрпотребсоюз повинен забезпечити безперебійне постачання торговельних одиниць горілкою...

*Голова Окрвиконкому (Ананченко)
 Секретар Окрвиконкому (Коненко)*

б) Директива Дніпропетровського облвиконкому Криничанському районному споживчому товариству (районному потребителському обществу РАЙПО)

24 січня 1931 р.

До РАЙПО

Плян реалізації горілки в січні місяці Вами зірваний, чим порушили загального пляну здобути її на суму 102740 карб. За відомостями при РВК, Ваші філії торгують горілкою з перебоями та млявість її продажу, що з Вашого боку ніяких заходів для цього не вживається й навіть не перевіряєте завдання продажу тієї чи іншої Вашої філії.

На підставі директиви Вукопспілки РВК категорично пропонує вжити найрішучіших заходів щодо негайного усунення січневого пляну Вашими філіями з виявленням причин реалізації, які усувайте та винних в невиконанні завдань притягайте до відповідальності.

(Калиник О. Що несе з собою комунізм. Документи про російсько-комуністичний терор в Україні. — Мюнхен-Торонто. 1953. — С. 53-56)

Про державні позики як джерело засобів для індустріалізації

ОБІЖНО

До всіх голів сільських рад Криничанського р-ну

На місцях ще і досі не з'ясували того надзвичайно-важливого значення в соц. перебудові країни, якого набирає в собі завдання успішної та цілковитої реалізації держ. позики «п'ятирічка в чотири роки».

Коли взяти відсоткове виконання контрольних завдань за останній час, то в наслідок стверджується, що майже по всім сільрадам будь-якого перелому в цій роботі зовсім не мається; за станом на 30/IX-30 року реалізовано було всього по району 34,1 %; на 5/X-30 — 35,1 %, тобто за 5-ть день реалізовано позики лише на один відсоток...

Беручи на увагу, що робота по виконанню контрольних завдань реалізації держ. позики, на підставі директивних вказівок Уряду, зокрема Наркомфіну, а також постанови Президії Райвиконкому від 29/IX-30 року має закінчитись, ніяк не пізніше 10-го цього жовтня. — Райвиконком під відповідальність Президії сільрад, категорично пропонує цілком забезпечити виконання у визначений термін...

(Калиник О. Що несе з собою комунізм. Документи про російсько-комуністичний терор в Україні. — Мюнхен-Торонто. 1953. — С. 57-58)

Суцільна колективізація в Україні

Причини	Створення умов для прискореного завершення індустріалізації, розв'язання хлібної проблеми в містах, ліквідація заможного селянства як ворога радянської влади
Хід подій	Проголошення влітку 1929 р. Сталіним лозунгу «Суцільна колективізація». Ухвалення резолюції пленуму ЦК ВКП(б) «Про сільське господарство України та про роботу на селі», яка визначила терміни проведення колективізації в Україні. Застосування примусових заходів щодо залучення селян до колгоспів. Використання сил армії та міліції проти будь-яких проявів незадоволення політикою колективізації. Початок політики розкуркулювання, ліквідація куркульських господарств та знищення куркулів і їх сімей. Виступ Й. Сталіна з критикою примусових методів колективізації. Повернення селянам присадибних ділянок, реманенту, дрібної худоби. Дозвіл виходити з колгоспів. Відновлення примусових методів колективізації. Завершення колективізації в 1932-1933 рр.

Наслідки	Голодомор 1932–1933 рр. Відчуження селян від землі. Активна міграція селян з села до міста. Зниження продуктивності праці селян у колгоспах. Різке падіння сільськогосподарського виробництва. Фактичне прикріплення селян до землі
-----------------	--

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

З постанови ЦК ВКП(б) про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву

5 січня 1930 р.

Всі намічені планом темпи розвитку колективного руху перевершені. ...П'ятирічний план колективізації... буде значно перевиконаний вже в цьому році.

На підставі всього цього можна з безсумнівною встановити, що в межах п'ятиріччя... ми зможемо розв'язати завдання колективізації величезної більшості селянських господарств...

(КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — Т. 2. — С. 368)

З листа ЦК КП(б)У до всіх окружних і районних комітетів КП(б)У про хід колективізації та колгоспне будівництво на Україні

24 лютого 1930 р.

За останній місяць темп колективізації на Україні значно посилюється і перегнав накреслені на весняну посівну кампанію плани. На 10 лютого колективізовано на Україні 42 % господарств і 40 % землі.

...ЦК КП(б)У вважає своєчасним і правильним висунути гасло: ...вся Україна має бути по суті колективізована восени 1930 року.

(ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 1, спр. 1662, арк. 20)

Виселення «куркулів» з України і Криму у 1930–1931 роках

Регіон виселення	Кількість виселених родин	Регіон поселення	Кількість родин
УСРР	6333817	Північний край	19658
		Далекий Схід	323
		Урал	32127
		Західний Сибір	6556
		Східний Сибір	5056
Кримська АСРР	4325	Північний край	4763
		Урал	2772

(Винниченко І. І. Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання. — К., 1994. — С. 22)

Під «розкуркулювання» попадали не тільки заможні селяни, які використовували найману працю (куркулі), але й ті, хто не погоджувався йти до колгоспів. Їх оголошували «підкуркульниками». Таким чином, ліквідація куркульства як «класу» стала формою репресій по відношенню до всього селянства. Усього в період колективізації було експропрійовано 200 тис. селянських господарств, від чого постраждало близько 1,2–1,4 млн. селян.

Голодомор в Україні 1932–1933 років

Причини

Завищені плани заготівлі хліба.
Вилучення всього посівного фонду на державні поставки.
Безгосподарність у колгоспах, неякісна обробка зернових культур, загибель частини посівів.
Введення в дію «закону про п'ять колосків».
Конфіскація продовольчих і посівних приватних запасів селян, подвірні обшуки селянських господарств.
Репресії та фізичне знищення місцевого керівництва за «злісне саботування» виконання плану хлібозаготівлі.
Заборона ввозити і вивозити продовольство з території України.
Замовчування факту голодомору керівництвом країни

Наслідки

Смертність населення, особливо дітей і стариків.
Численні випадки канібалізму.
Вимирання сіл. Заборона селянам просування до міст.
Переселення сімей з інших республік СРСР на обезлюднілі землі.
Остаточо зламаній опір селян впровадженню колгоспної системи

Масштаби

Від 3,0 до 4,5 млн померлих від голоду

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із постанови політбюро ЦК КП(б)У про репресивні заходи щодо колгоспів, які саботують хлібозаготівлі (листопад 1932 р.)

Зниження заготівель... свідчить, що ... організоване куркульськими контрреволюційними елементами та їхніми поплічниками, членами партії, які переродились, опір та саботаж досі не подолано, репресивні заходи проти них застосовуються недостатньо та нерішуче.

У зв'язку з цим ЦК пропонує:

Щодо колгоспів, що найбільше саботують хлібозаготівлі... обов'язково добитися викриття куркульських і антирадянських елементів... прискорено організувати суд...

Насамперед притягти до судової відповідальності членів партії із керівників колгоспів — обліковців, комірників тощо, які допомагають куркульству. негайно оприлюднити факти їхнього арешту...

(Голод 1932–1933 років на Україні очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С. 263–265)

Із листа ЦК КП(б)У секретарям райкомів, головам райвиконкомів, уповноваженим обкомів (грудень 1932 р.)

З усіх колгоспів, які не виконали плану хлібозаготівель, протягом п'яти днів вивезти наявні колгоспні фонди, зокрема і насінневий, у рахунок виконання плану заготівель.

Усіх, хто опирається цій справі, у тому числі й комуністів, арештовувати і судити.

(Голод 1932–1933 років на Україні очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С. 296)

Довідка ДПУ УСРР про голодування колгоспників (1933 р.)

Найбільша кількість фактів голоду зареєстровано наприкінці лютого і на початку березня. В окремих місцях це явище набуло масового характеру.

Переважає кількість голодуючих — колгоспники. До них належать, головним чином, багатосімейні господарства, що виробили незначну кількість трудоднів. Зареєстровано також факти голоду серед

колгоспників, які виробили велику кількість трудоднів. але не одержали в колгоспі продуктів харчування в результаті розбазарювання й розкрадання хліба в момент збирання.

Голодуючі сім'ї вживають в їжу різні сурогати (кукурудзяні качани і стебла, просіяне лушпіння, сушену соломку, гнилі кавуни і буряки, картопляне лушпіння, стручки акації тощо). Зареєстровано факти вживання в їжу м'яса кішок, собак і дохлих коней.

Випадків людодства зареєстровано 28. Більша частина сталася у 3-й декаді лютого і на початку березня. 19 випадків людодства припадає на Київську область. У лютому також мали місце 13 випадків труподства.

(Урядовий кур'єр. — 1993. — 20 лют.)

Із доповіді голови Раднаркому УСРР В. Чубаря про підсумки 1933 сільськогосподарського року на об'єднаному пленумі ЦК та ЦК КП(б)У (18 листопада 1933 р.)

Унаслідок наполегливої більшовицької боротьби підсумки 1933 сільськогосподарського року багато кращі за попередні роки. Дійсно, цього року ми досягли великих успіхів у боротьбі за перетворення всіх колгоспів на більшовицькі. Цього року ми створили міцну базу для того, щоб усіх колгоспників зробити заможними...

Доказом того, що ми маємо певні досягнення, певні зрушення в сільському господарстві, є ті факти, які ніхто не може заперечувати: ми цього року вперше за ряд років виконали план хлібоздачі достроково — до Жовтневих свят. Ми заготували на цей час понад 220 % порівняно зі здачею 1932 року. Наші радгоспи на це число здали хліба майже втричі більш, ніж минулого року, і в два з лишком рази більш, ніж минулого року в цілому..

(Голод 1932–1933 років на Україні очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С. 559, 563)

Стан культури в Україні у 30-ті роки

Галузі культури	Досягнення
	З кінця 20-х років почалося швидке згортання українізації. Згідно з постановою ЦВК СРСР від 1929 року, державні органи і підприємства союзного підпорядкування зобов'язувались спілкуватися між собою російською мовою. Жертвами репресій з «національними ухилами» стали члени комісії з українізації М. Скрипник, С. Косіор, В. Чубар, В. Затонський та ін. Процес українізації став сприйматися як буржуазно-націоналістичний. Були закриті навчальні заклади для національних меншин, ліквідовані національні райони, національні сільські та містечкові ради. В усі сфери життя громадян України просякала політика <i>русифікації</i>
<i>Освіта</i>	Продовжувалась боротьба з неписьменністю дорослих. Напередодні другої світової війни масова неписьменність на території УСРР була в основному подолана. Введено обов'язкове чотирикласне навчання, а в містах — загальне семирічне навчання. Визрівали передумови для переходу до загальної середньої освіти. Відновлено діяльність університетів, розширено мережу робфаків, середніх спеціальних навчальних закладів
<i>Наука</i>	Вищою науковою установою залишалася Всеукраїнська академія наук, створюються науково-дослідницькі інститути (Український фізико-технічний інститут, Інститут електрозварювання ВУАН, Інститут математики)
<i>Література</i>	Створено Спілку радянських письменників України. В умовах жорсткого контролю з боку влади продовжували працювати П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, М. Бажан, А. Малишко, Ю. Яновський, Ю. Смолич та ін.

<i>Мистецтво</i>	<p>Далеко за межами України були відомі імена корифеїв українського театру Л. Курбаса, П. Саксаганського, М. Садовського, Н. Ужвій, оперних співаків О. Петрусенко, Б. Гмирі, З. Гайдай.</p> <p>До скарбниці світового кіномистецтва увійшли фільми О. Довженка.</p> <p>Тривала тріумфальна діяльність хорової капели «Думка», відкриваються консерваторії.</p> <p>У Харкові було споруджено пам'ятник Т. Шевченку скульптором М. Манізером</p>
<i>Релігійне життя</i>	<p>Політичний курс більшовиків був спрямований на формування в суспільстві атеїстичного світогляду.</p> <p>Зростає тиск держави на православну церкву. Гонінь зазнала УАПЦ, яка в 1930 році вимушена була заявити про самоліквідацію.</p> <p>Розгорнулося масове знищення культових споруд</p>

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із постанови Раднаркому УРСР і ЦК КП(б)У «Про обов'язкове вивчення російської мови неросійських школах України»

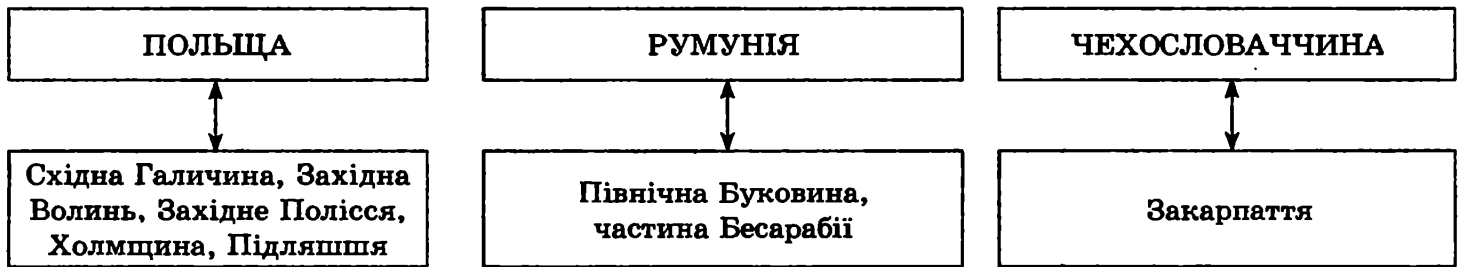
20 квітня 1938 р.

Рада Народних комісарів УРСР і Центральний Комітет КП(б)У зазначають, що в наслідок підривної роботи контрреволюційних троцькістсько-бухарінських і буржуазно-націоналістичних елементів, які орудували в Народному комісаріаті освіти УРСР і органах народної освіти, викладання російської мови в школах України поставлено незадовільно.

...Необхідність вивчення російської мови в школах України обумовлюється, по-перше, посиленням братерського зв'язку та єднанням між українським народом і російським народом і народами Союзу РСР для їхнього подальшого господарського і культурного зростання; по-друге, щоб сприяти подальшому вдосконаленню українських кадрів в галузі наукових і технічних знань; по-третє, щоб забезпечити необхідні умови для успішного несення всіма громадянами УРСР військової служби в рядах Робітничо-Селянської Червоної Армії і Військово-Морського Флоту.

(Культурне будівництво в Українській РСР. — Т. 1. — С. 740–741)

ТЕМА 6. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В 1921–1938 РОКАХ

Територія і населення західноукраїнських земель

Українські землі під окупацією	Територія (тис. кв. км)	Населення (тис.)
Польщі	132,2	8,200 (дані 1931 р.)
Румунії	17,6	1,240 (дані 1930 р.)
Чехословаччини	14,9	735 (дані 1930 р.)
Разом:	164,7	11,100 (дані 1930 р.)

Українські землі у складі Польщі

Становище українських земель і українського населення

1. Керівниками органів місцевого самоврядування призначалися лише поляки.
2. Українцям заборонялося займати адміністративні посади в державних установах, офіцерські посади в армії, поліції, таємних службах.
3. Для Східної Галичини було офіційно запропоновано назву «Східна Малопольща».
4. Польська мова витіснила українську з усіх державних і муніципальних установ, освітніх закладів. Українські імена та прізвища замінювались польськими.
5. Переслідування православних українців, масове примусове навертання їх до католицької віри, знищення православних храмів.
6. Українські землі перетворювались на аграрно-сировинні придатки, ринки збуту й джерела сировини та дешевої робочої сили.
7. Матеріальна скрута, нестерпні житлові умови, непосильна експлуатація українського населення.
8. Активний еміграційний рух українців.

Територія і населення етнографічних земель в складі Польщі (станом на 1 грудня 1931 року)

Краї	Територія (тис. кв. км)	Населення (тис.)
Галичина	55,7	5435
Північно-західні землі	76,5	3763
В тому числі		
Холмщина й Підляшшя	10,2	675
Західна Волинь	35,8	2085
Західне Полісся	27,8	924
Більський повіт	2,7	79

Політичні партії у Східній Галичині

Політична партія	Мета	Соціальна база	Методи боротьби
Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО)	Здобуття Україною самостійності	Інтелектуальна еліта (письменники, журналісти, учителі, священники, адвокати)	Відмова від терористичних методів, від антиурядової боротьби. Збільшувалось представництво УНДО в польському сеймі
Радикальна партія	Здобуття незалежності та самостійності України, рішення соціально-економічних проблем	Селяни, сільськогосподарські робітники, сільська інтелігенція	Об'єднання з українськими соціал-революціонерами в Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП), вступ до II Соцінтернаціоналу
Комуністична партія Західної України (КПЗУ)	Об'єднання з радянською Україною	Робітники, селяни, представники інтелігенції	Просвітницька робота, підпільна діяльність
Організація українських націоналістів (ОУН)	Досягнення незалежності України	Офіцери, студенти, митці	Видавнича діяльність, підтримка громадського руху, організація демонстрацій, страйків, бойкотів, саботажу, терористичних актів

Українські землі у складі Румунії

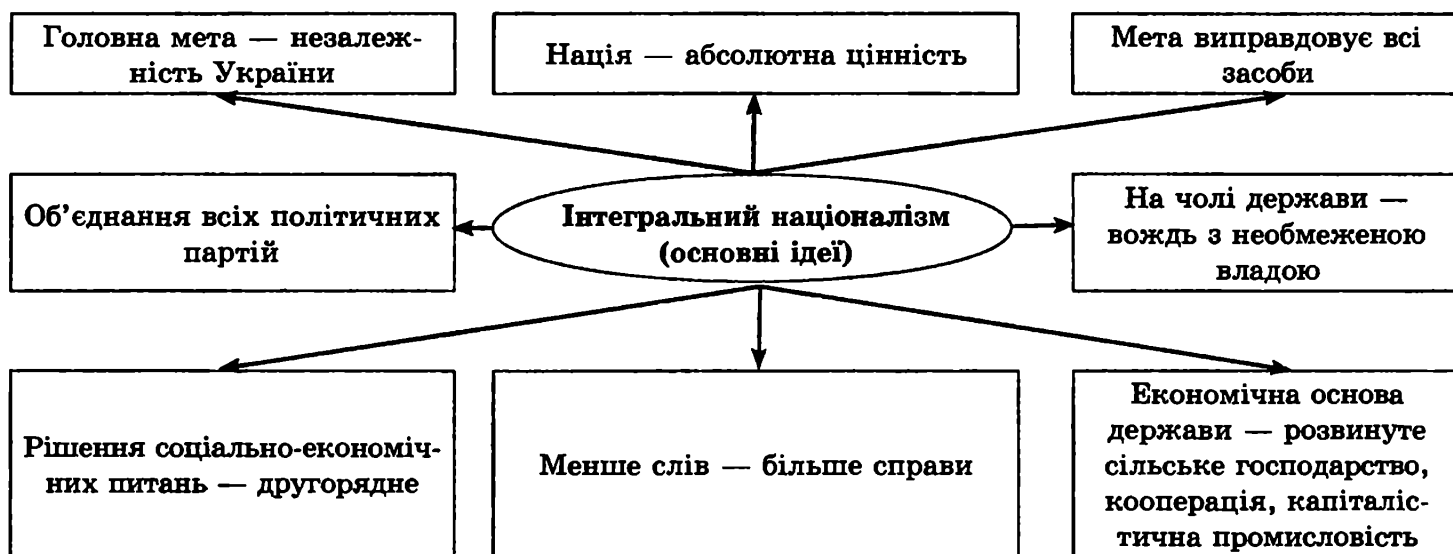
Характер політики румунського уряду щодо українців

<ol style="list-style-type: none"> 1. Румунська мова оголошувалась державною. Українська мова заборонялась у державних і муніципальних органах. Українські назви міст і сіл було змінено на румунські 2. Закривались українські школи, культурно-освітні товариства, заборонялось ввезення українських книжок. 3. Українські священники не допускалися до вищих посад, українців обмежували при вступі до духовних семінарій. 4. Панувало дрібне кустарне виробництво, масове безробіття, злиденність населення. Сільське господарство перебувало у стані занепаду і потребувало реформування.
--

Політичні партії на українських землях Румунії

Політична партія	Мета	Рік створення
Прокомуністична організація «Визволення»	Одержавлення економіки, аграрних перетворень, приєднання до радянської України	1929
Українська національна партія (УНП)	Співпраця з владою, відмова від радикальних методів боротьби, проведення ліберальних реформ	1927
Радикальна націоналістична організація (РНО)	Втілення в життя ідеології інтегрального націоналізму	Середина 30-х років

Інтегральний націоналізм як нова ідеологія

Закарпаття у складі Чехословаччини

1. Панування на всіх рівнях адміністративного керівництва представників корінного населення (чехів).
2. Проведення земельної реформи, будівництво доріг, мостів, здійснення електрифікації краю.
3. Розширення мережі українських шкіл, хоч українська мова була офіційно визнана «чужою» для населення Закарпаття.
4. Входження політичних організацій українців до близьких за програмами і цілями чехословацьких партій — аграрної, народної, соціал-демократичної, комуністичної.
5. Проголошення незалежності Карпатської України.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із закону Першого Сейму Карпатської України 15 березня 1939 р.

Сойм Карпатської України ухвалив цей закон:

1. Карпатська Україна є незалежна Держава.
2. Назва Держави є: Карпатська Україна.
3. Карпатська Україна є республіка з президентом, вибраним соймом КУ, на чолі
4. Державна мова Карпатської України є українська мова.
5. Барва державного прапора Карпатської України є синя і жовта, при чому барва синя є горішня, а жовта є долішня.
6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб...
7. Державний гімн Карпатської України є: «Ще не вмерла Україна...»...

(Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. — Т. 2. — С. 398)

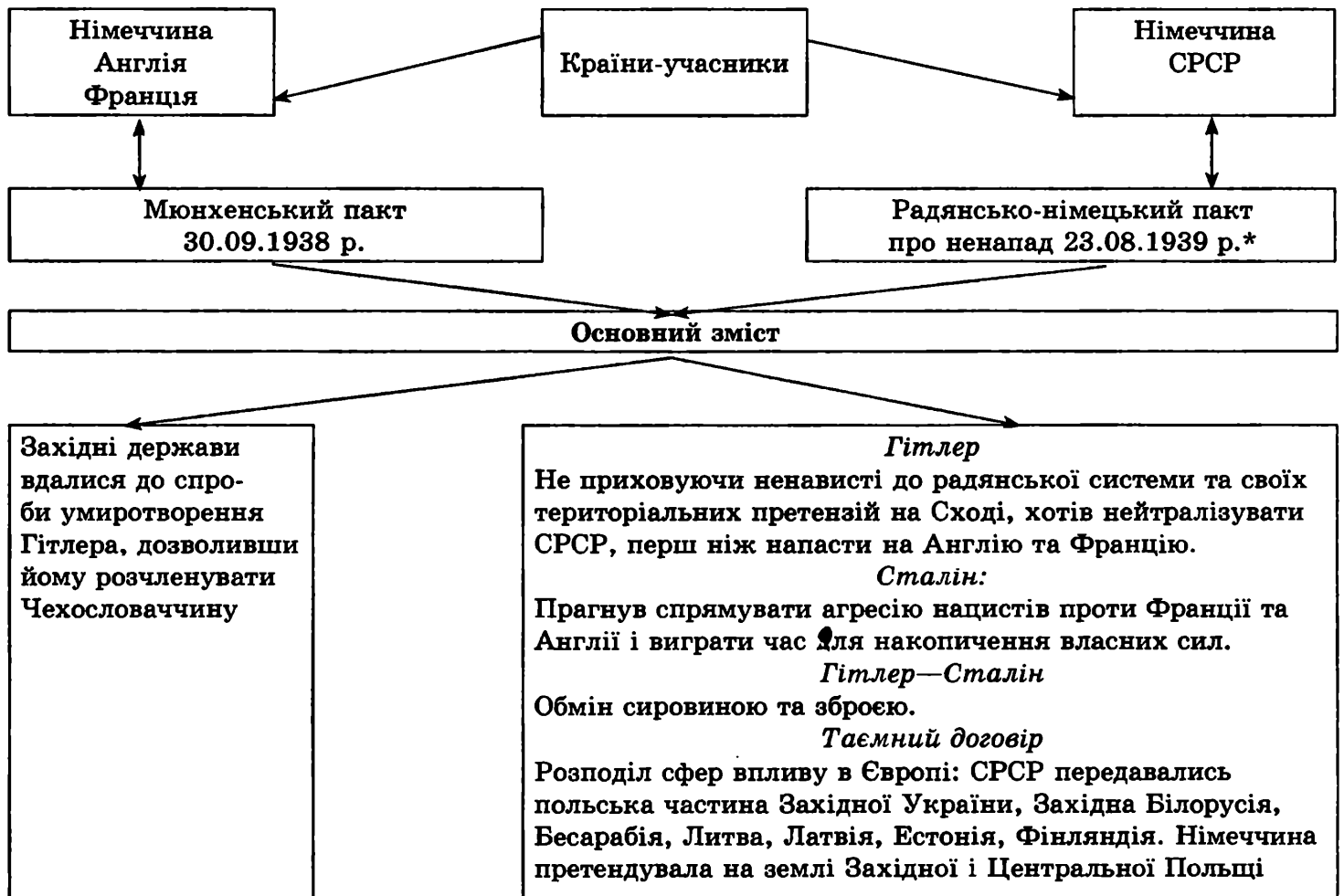
11 КЛАС

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (1939–2006)

ТЕМА 1. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945)

Радянсько-німецькі договори 1939 року і західноукраїнські землі

Дипломатичні стосунки напередодні війни

* З юридичної точки зору договір про ненапад між Німеччиною та СРСР був підписаний супротив законів Радянського Союзу і порушував його договірні зобов'язання перед третіми країнами.

Цей нормативно-правовий документ не був ратифікованим і затвердженим вищими законодавчими і виконавчими органами влади. Пакт про ненапад був юридично незаконним, про що констатував З'їзд народних депутатів СРСР у 1989 році, відмінивши його.

Довгий час факт існування таємного договору замовчувався. Вперше оригінали таємних протоколів були надруковані в журналі «Новая и новейшая история» в № 1 за 1993 рік.

Результати дипломатії

Замість задоволення вимог Гітлера західні держави лише розпалили у нацистів апетит до подальших територіальних загарбань

Маючи гарантії нейтралітету СРСР, Гітлер напав на Польщу, поклавши початок Другій світовій війні.

Радянські війська вступили у Східну Польщу і зайняли всі землі відповідно до договору. Польська держава перестала існувати

Процедура приєднання українських земель до складу СРСР

I етап

На підставі звернення Народних зборів, що відбулися у Львові в жовтні 1939 року, V позачергова сесія Верховної Ради СРСР прийняла закон про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з Українською РСР

II етап

Було утворено 6 областей: Львівська, Станіславська, Волинська, Тернопільська, Рівненська і Дрогобицька

III етап

У серпні 1940 року до складу України ввійшли території Північної Буковини, Хотинського, Аккерманського й Ізмаїльського повітів Бессарабії

Радянська західних областей України

Основні заходи

У сільському господарстві: конфіскація поміщицьких і монастирських земель і розподіл їх, а також посівного матеріалу, худоби, сільськогосподарських знарядь між селянами; створення перших колгоспів.

У промисловості і фінансах: націоналізація великих промислових підприємств і всіх банків; створення робітничих комітетів; установлення контролю над виробництвом і розподілом продукції; запровадження 8-годинного робочого дня; укрупнення і реконструкція підприємств.

У сфері державної розбудови: проведення виборів до Рад; створення робітничих загонів, селянської міліції; утворення селянських комітетів; ліквідація старого адміністративного апарату.

У соціальній сфері: зміцнення системи охорони здоров'я; створення нових шкіл і навчальних закладів; формування системи соціального забезпечення

Наслідки

Перетворювання здійснювалися твердими командно-адміністративними методами, які не враховували місцевих особливостей.

Проводилась ліквідація раніше утворених структур: заборонялись політичні партії, зазнавали арештів і депортації політичні лідери, припинялась діяльність громадських організацій.

Усі реформи супроводжувалися репресіями: було арештовано і вислано близько 10 % населення. Вперше етнічні українські землі були об'єднані в одну державу

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із Декларації Українських народних зборів про прийняття Західної України до складу Союзу РСР і включення її до складу Української РСР (жовтень 1939 р.)

...Волею всього багатонаціонального радянського народу, за указом Радянського уряду, Червона Армія визволила навіки народ Західної України від влади польських поміщиків і капіталістів.

...Українські Народні Збори, як виразник непохитної волі і сподівань народу Західної України, постановляють:

Просити Верховну Раду Союзу РСР прийняти Західну Україну до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, включити Західну Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки з тим, щоб з'єднати український народ в єдиній державі, покласти край віковому роз'єднанню українського народу...

(Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі (1939–1949 рр.). – К., 1949. – С. 44–45)

Зі звіту про вислання біженців із західних областей України (липень 1940 р.)

Цілком таємно

№№	УНКВС області	Вилучено сімей	Вилучено осіб
1	Львівська	25. 606	50. 582
2	Рівненська	397	1. 563
3	Волинська	7. 452	16. 590
4	Тернопільська	1. 520	3. 426
5	Станіславська	1. 170	2. 579
6	Дрогобицька	1. 787	8. 527
	Загалом:	37. 532	83. 207

Із секретної доповідної записки Наркома внутрішніх справ УРСР про виселення біженців з Тернопільської області та реагування населення (липень 1940 р.)

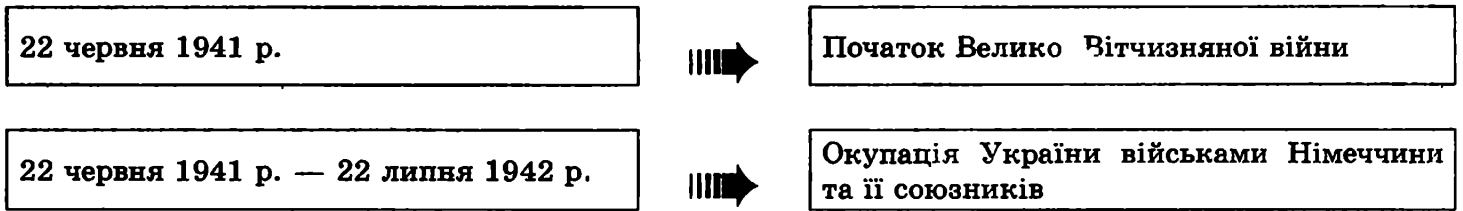
...У зв'язку з виселенням біженців певна частина населення поширює провокаційні чутки щодо виселення поляків, яке передбачається...

Громадянин Розенберг... заявив: «28 червня у всіх містах західних областей України відбувалось масове виселення біженців, затримували їх, як злочинців, незважаючи на стать і вік...» Розенберга беремо на облік.

...Судовицька (полька) заявила: «До якого ж часу Радянська влада знуцатиметься над людьми? Ось зараз виселяють біженців, везуть невідомо куди як бандитів. Цим виселенням їх остаточно розорили, оскільки відібрали у них все і прирекли на вірну смерть». Судовицьку беремо на облік.

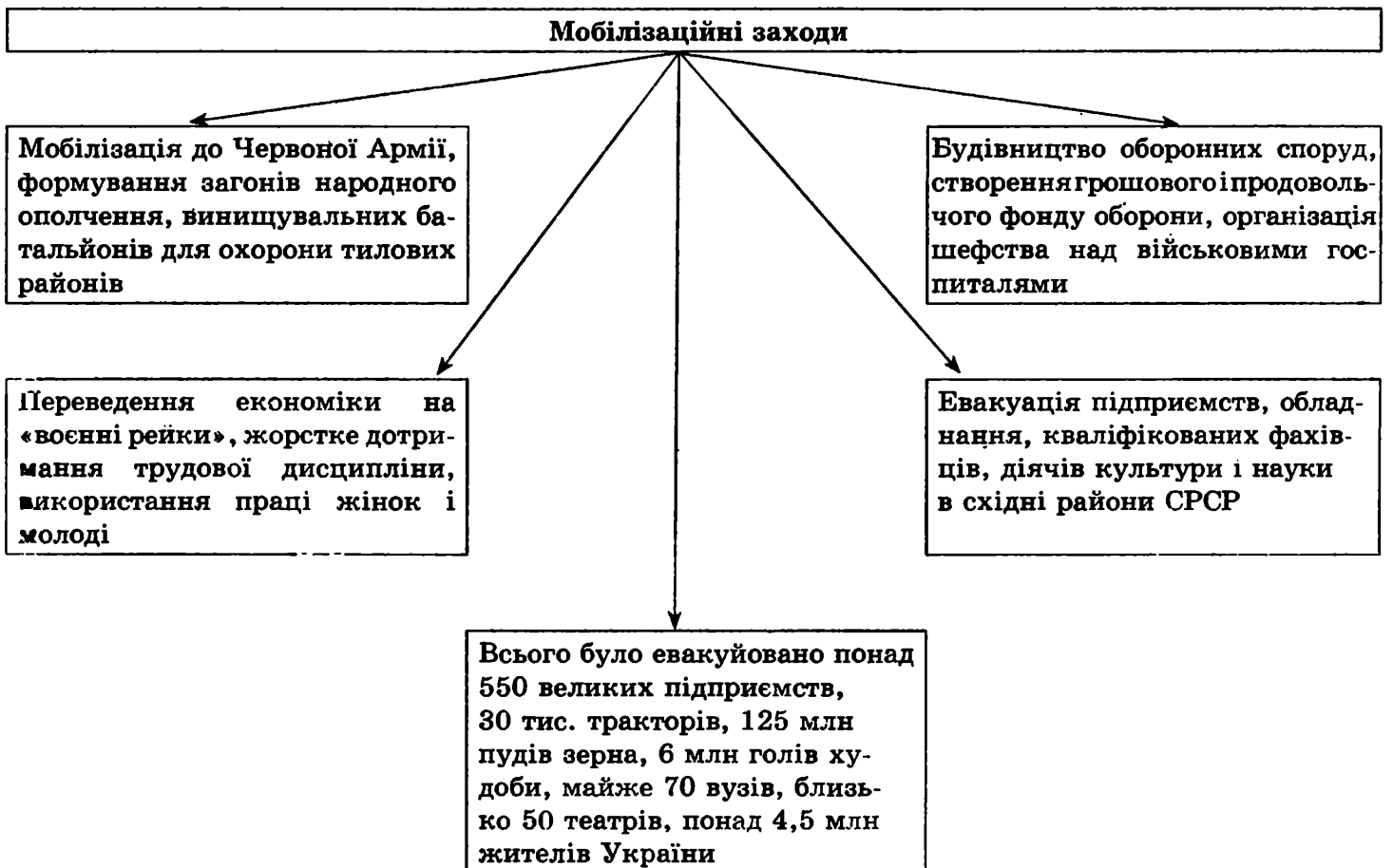
(Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. – Кн. 2 – С. 156)

Окупація України військами Німеччини та її союзників

Згідно з планом «Барбаросса» біля кордонів СРСР до 22.06.1941 року було сконцентровано 190 дивізій (у тому числі 19 танкових і 14 моторизованих). Німеччину підтримували фінська та румунська авіації. Угрупування нараховувало 5,5 млн солдат, близько 4300 танків, 5000 бойових літаків.

Мобілізаційні заходи в Україні 1941 року. Евакуація в східні райони СРСР

Оборонні бої влітку–восени 1941 року

З середини липня ворог продовжував просуватися вглиб країни. Вирішальні бої на території України розгорнулись на житомирсько-київському, уманському та одеському напрямках. У перших же боях стало зрозуміло, що не вистачає озброєння, боєприпасів і пального, війська були позбавлені чіткого компетентного керівництва.

Бойові дії на Південно-Західному та Південному фронтах у 1941 році

Дата	Подія
11.07	Фашисти підступили до Києва, розпочалась оборона столиці, стійкий опір військ Київського укріпрайону
30.11	Фашисти поновили наступ, але наштовхнулись на сильний опір захисників Києва, припинили штурм оборонних рубежів
5.08	Наступ румунської армії на Одесу, оборона міста
6.08–7.08	Остаточно розгромлені 6-та і 12-та армії Південного фронту в районі Умані
17.09	Оточення Києва, початок виведення військ із міста, півмільйона загиблих. Південно-Західний фронт перестав існувати
16.10	Евакуація Одеського укріпрайону, припинення оборони Одеси

Протягом літа-осені 1941 року німецькі війська та їх союзники захопили всю Правобережну і більшу частину Лівобережної України та Крим. Неокупованими в Україні залишились лише східні райони Харківської області, частина Донбасу, Севастополь, захисники якого продовжували утримувати оборону.

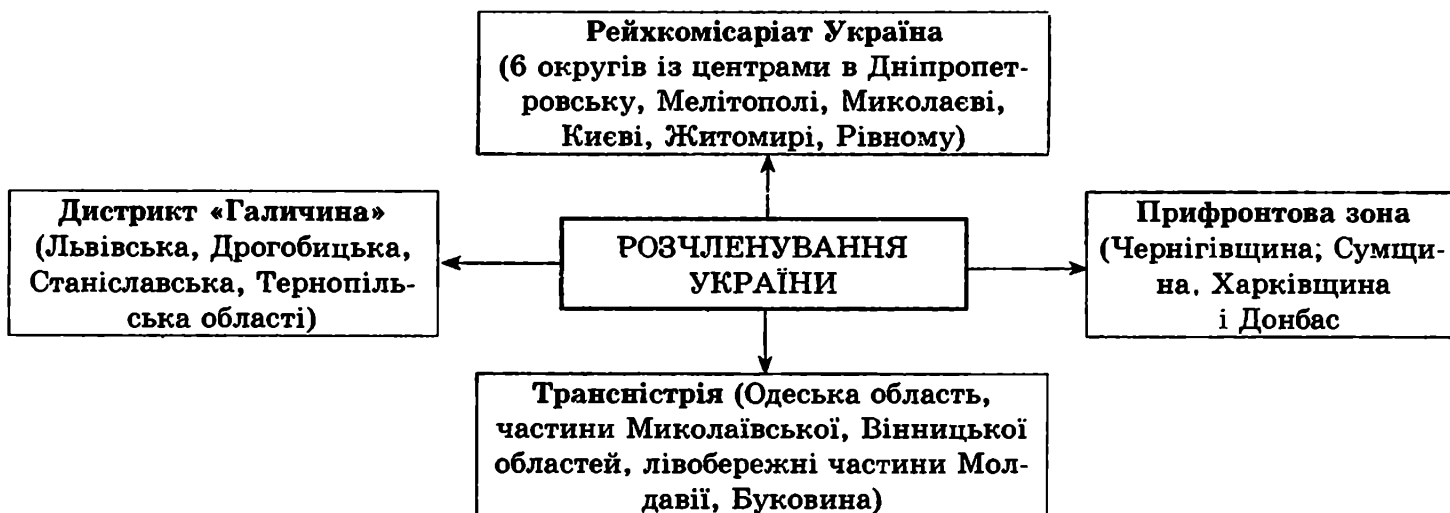
Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні

Розчленування України, план «Ост»

Генеральний план «Ост»

1. Понімечення й колонізація районів західної частини СРСР, в тому числі українських земель.
2. Фізичне винищення слов'янського населення.
3. Масове насильницьке переселення мешканців Західної України до районів Сибіру.
4. Переселення німців на українські землі протягом 30 років.

Розчленування України

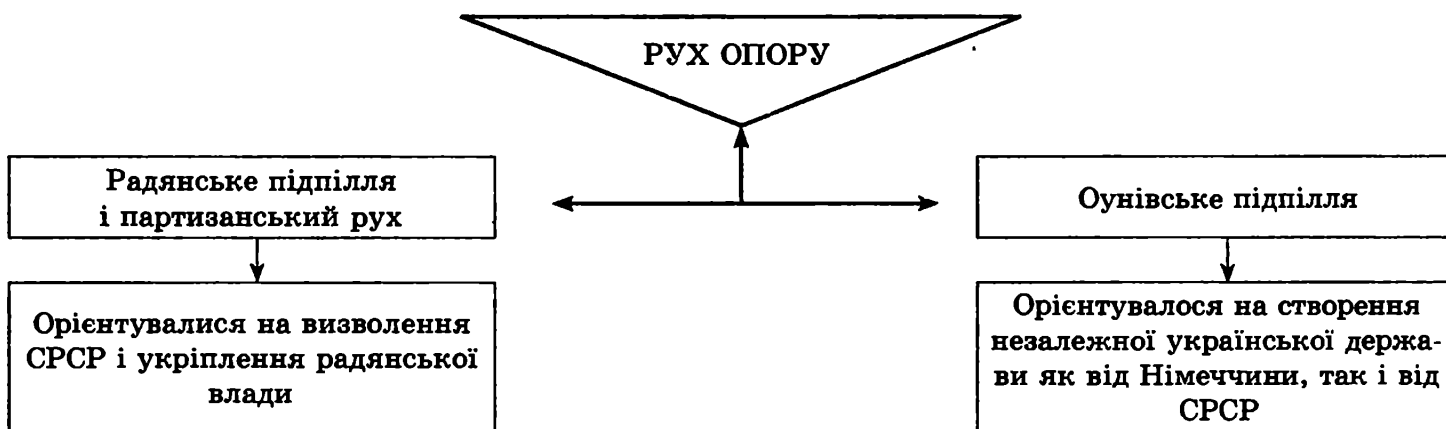
Новоутворені адміністративні одиниці очолили генерал-губернатори.

Рейхскомісаром України було призначено Еріха Коха, якому належать такі слова: «Мене знають як жорстокого собаку. Саме тому мене призначено рейхскомісаром України. Наше завдання полягає у висмоктванні з України всіх товарів, які лише можна захопити, без огляду на почуття і власність українців».

Нацистський «новий порядок»

1. Утворення окупаційної адміністрації, що складалася з каральних органів, до роботи в яких притягалося місцеве населення.
2. Масовий терор, каральні операції, концтабори, знищення мирного населення всіх національностей, особливо євреїв.
3. Вивезення до Німеччини обладнання, сировини, продуктів, творів мистецтва, чорнозему.
4. Налагоджування роботи підприємств, електростанцій, залізниць. 12–14-годинний робочий день, мізерна заробітна плата.
5. Примусова колективна праця селян, вилучення всього врожаю на потреби окупантів.
6. Примусове вивезення молоді на роботи до Німеччини.

Розгортання руху Опору та його течії в Україні

Особливості руху Опору в Україні (1941–1942 рр.)

Радянське підпілля і партизанський рух	ОУН і УПА
<p>На окупованій території створено 23 підпільні обкоми, 685 міських і районних підпільних комітетів, 4316 підпільних організацій і груп. Для партизанської і диверсійної роботи залишено 3500 груп.</p> <p>У перші дні окупації сотні погано підготовлених підпільних організацій були викриті гітлерівцями.</p> <p>Населення не підтримувало підпільників.</p> <p>У 1942 році там, де партизанський рух був особливо інтенсивним, окремі загони зливались в об'єднання.</p> <p>30 травня 1942 року ДКО створив при Ставці Центральний штаб партизанського руху.</p> <p>У червні почав діяти Український ШПР.</p>	<p>Частина Організації українських націоналістів (ОУН), яку очолював С. Бандера, виступала за утворення власної армії і розгортання активної боротьби за незалежність України, спираючись на сили і можливості українського народу.</p> <p>Оунівці завчасно подбали про організацію підпілля, створивши для роботи на окупованих територіях похідні групи, які вели боротьбу під гаслами «Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну! Радянська влада — без більшовиків!»</p> <p>Підпільні оунівські організації були утворені в багатьох містах України, а також у Криму.</p> <p>Було налагоджено друкування нелегальної літератури, листівок, підробка документів. Існувала мережа конспіративних квартир.</p>

<p>У серпні–вересні в Москві відбулася нарада командирів партизанських об'єднань. Схвалена пропозиція щодо проведення глибоких рейдів на Правобережжя. У тилу фашистів активно діяли добре озброєні і керовані з Центру рейдові з'єднання під командуванням О. Федорова, С. Ковпака, О. Сабурова та ін. На Київщині діяло близько 20 загонів. Місцеве населення вело розвідку для партизанів, постачали їм продовольство, одяг. Підпільники інформували населення про події на фронтах, зривали відправку молоді до Німеччини, організовували акти саботажу на підприємствах, диверсії, збройні напади, вели активну «рейкову війну»</p>	<p>У Західній Україні самостійницький напрямок руху Опору став набувати збройного характеру. Вже в серпні 1941 року в районі Пінська діяв збройний оунівський загін, який розгорнув терористичну боротьбу проти представників окупаційної влади. У 1942 році дрібні загопи на Волині і Поліссі об'єдналися під спільним керівництвом в Українську Повстанську Армію (УПА), кістяк якої становили загопи «Поліської січі» під командуванням Т. Боровця. Представники ОУН, яких очолював А. Мельник, активно співпрацювали з поліцією. Відносини між бандерівцями і гітлерівцями з огляду на загрозу з боку Червоної Армії незрідка набували характеру взаємосприяння</p>
--	---

Україна в 1943 році

Україна в умовах радянських наступальних операцій

1. У середині лютого продовжується наступ військ Південно-Західного фронту на Дніпропетровськ і Запоріжжя.
2. 16 лютого звільнено Харків.
3. 9 лютого контрудар німецького командування з районів Краснограда і Красноармійська. У результаті 15 березня знову захоплений Харків.
4. 5 липня 1943 року розпочалась Курська битва, після якої створилися сприятливі умови для відновлення наступальних операцій Червоної Армії.
5. У серпні була проведена Белгородсько-Харківська операція. 23 серпня Харків звільнено від окупантів.
6. У вересні звільнено Суми, Сталіно (Донецьк), Чернігів, Полтаву. У кінці вересня звільнено весь Донбас.
7. У жовтні звільнено Запоріжжя, Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ. Розгромлено гітлерівське укріплення «Східний вал».
8. У перші дні листопада почались бої за Київ. 6 листопада столиця України звільнена від ворога. Створені умови для витіснення гітлерівців з Правобережної України.

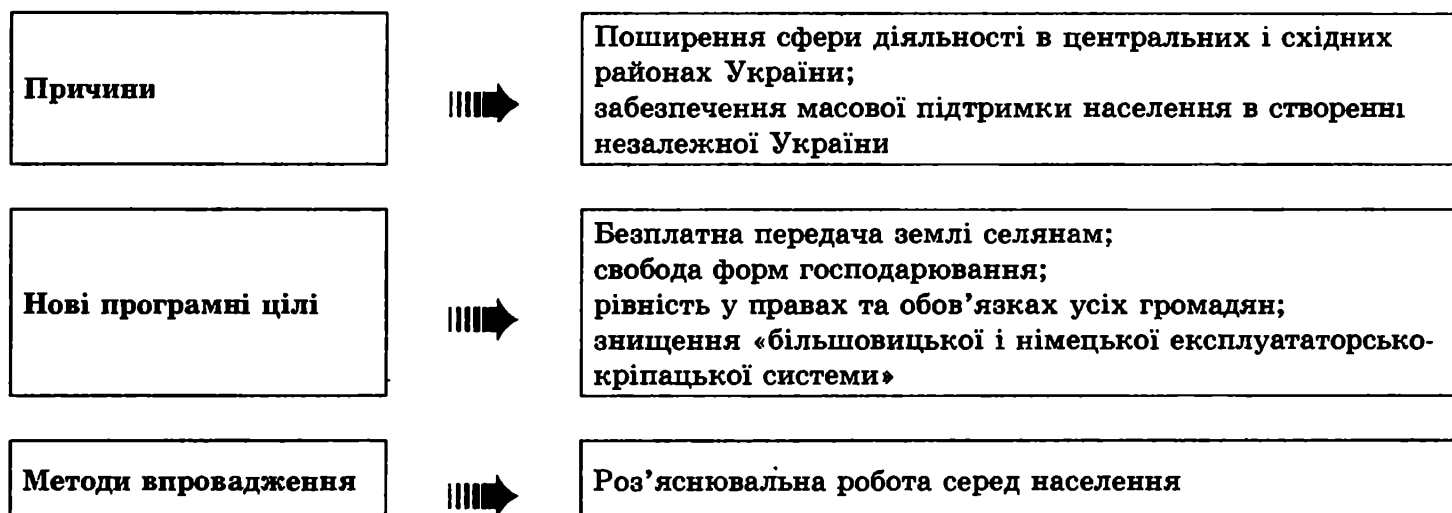
Мобілізаційні заходи 1942–1943 років

Особливості	Наслідки
<p>Надзвичайно жорстокі методи. Організація погано підготовлених проривних груп для атаківання супротивника. Створення спеціальних загороджувальних загонів, які розстрілювали всіх, хто відмовлявся йти в атаку або відступав. Насильницьке вилучення хліба та інших продуктів. Ставлення радянських верхів до українського населення як до «дезертирів-пристосуванців»</p>	<p>Численні, нічим не виправдані людські жертви. Мирне населення перебувало на межі виживання</p>

Особливості руху Опору в Україні (1943 р.)

Радянське підпілля і партизанський рух	ОУН і УПА
<p>Чисельність радянських партизанських загонів зростала.</p> <p>Проводились глибокі рейди партизанських з'єднань на Правобережжя. «Карпатський рейд» здійснило партизанське з'єднання під командуванням С. Ковпака.</p> <p>Продовжувалось руйнування шляхів сполучення, насамперед залізниць, мостів, нищення залізничних ешелонів, блокада залізничних шляхів.</p> <p>Поширювалася діяльність професійних розвідників, чисельні розвідувальні операції партизани вели разом з підпільниками</p>	<p>У середині 1943 р. бандерівці розгорнули партизанську війну великими силами.</p> <p>Формування стрілецької дивізії СС «Галичина». Улітку ОУН стала формувати озброєні військові частини в Галичині.</p> <p>Зростає чисельність збройних загонів УПА, вдосконалюється її структура. Розгортаються систематичні бойові дії УПА, звільняються в'язні, руйнуються тюрми, німецькі комунікації.</p> <p>Райони Волині, Полісся, а з осені і Галичина опинилися під повним або частковим контролем УПА. Налагоджується робота нової адміністрації, служби зв'язку, охорони здоров'я, кооперація</p>

Політична еволюція ОУН

Україна на завершальному етапі війни (1944–1945 рр.)

Україна в умовах радянських наступальних операцій

1. У середині січня ворог залишив Житомир, Бердичів, Кіровоград.
2. 24 січня почався наступ радянських військ у напрямку Шпола—Звенигородка (Жорсунь-Шевченківська операція). В оточенні опинилося близько 80 тис. гітлерівців.
3. У лютому гітлерівці залишають Нікополь, Кривий Ріг.
4. Весною в результаті наступу українських фронтів очищені Правобережжя і частина західних областей України. Звільнено Херсон, Вінницю, Проскурів.
5. 27 березня, наступаючи у Ясько-Кишинівському напрямку, радянські війська форсували Південний Буг, Дністер і вийшли на кордон СРСР з Румунією.
6. У квітні—на початку травня проведена Кримська наступальна операція. Визволені Сімферополь, Севастополь. 2 травня Кримський півострів повністю очищений від гітлерівців.
7. 23 червня почалась операція «Багратіон», яка завершилася розгромом німецьких військ в Білорусії і вступом Червоної Армії на землі Польщі. Звільнені Львів, Станіслав, Перемишль, Дрогобич, Самбор, Борислав.

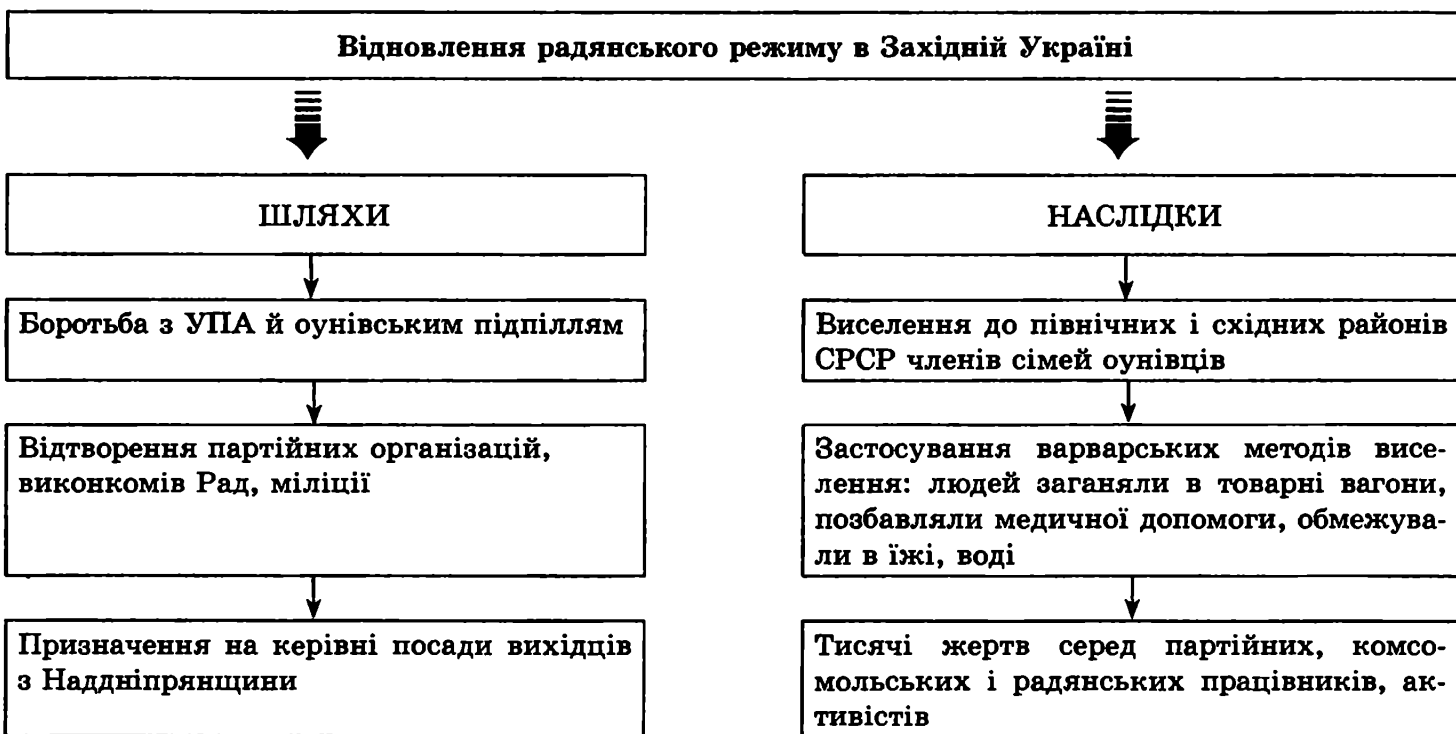
8. З 20 по 29 серпня війська 2-го та 3-го Українських фронтів провели Яссько-Кишинівську операцію, в результаті якої були звільнені Молдавія та Ізмаїльська область України.

9. 28 жовтня звільнена від ворога Закарпатська Україна.

Особливості руху Опору в Україні (1944–1945 рр.)

Радянське підпілля і партизанський рух	ОУН і УПА
<p>У зв'язку із зменшенням зони окупації було розформовано частину загонів та об'єднань, а особовий склад вливався в армію.</p> <p>Створювались розвідувально-диверсійні групи для роботи в тилу.</p> <p>Продовжувалась організація глибоких рейдів партизанських загонів</p>	<p>Сформована Українська головна визвольна рада (УГВР) — позапартійна структура з функціями цивільного і військового управління.</p> <p>Арешт і відправлення до гітлерівських концтаборів керівників ОУН і УПА.</p> <p>Кривавий бій під Бродами — дивізія СС «Галичина» була розбита військами Червоної Армії</p>

Становище в західних областях України

Завершення Великої Вітчизняної війни

9 ТРАВНЯ 1945 р. — ДЕНЬ ПЕРЕМОГИ

Втрати України за роки війни з Німеччиною:

- Україна втратила 14,5 млн осіб:
  - 2,5 млн осіб загинули в боях;
  - 5,5 млн осіб — знищені військовополонені і цивільні особи;
  - 6,5 млн осіб — померлі від хвороб і голоду, депортовані, мобілізовані, емігранти.
- 10 млн осіб залишились без даху над головою.
- Знищено 16150 підприємств, 27910 колгоспів, 872 радгоспи, 1300 МТС.
- Вивезено 9200 тис. т зерна, 622 тис. т м'яса, 950 тис. т олії, 400 тис. т цукру.

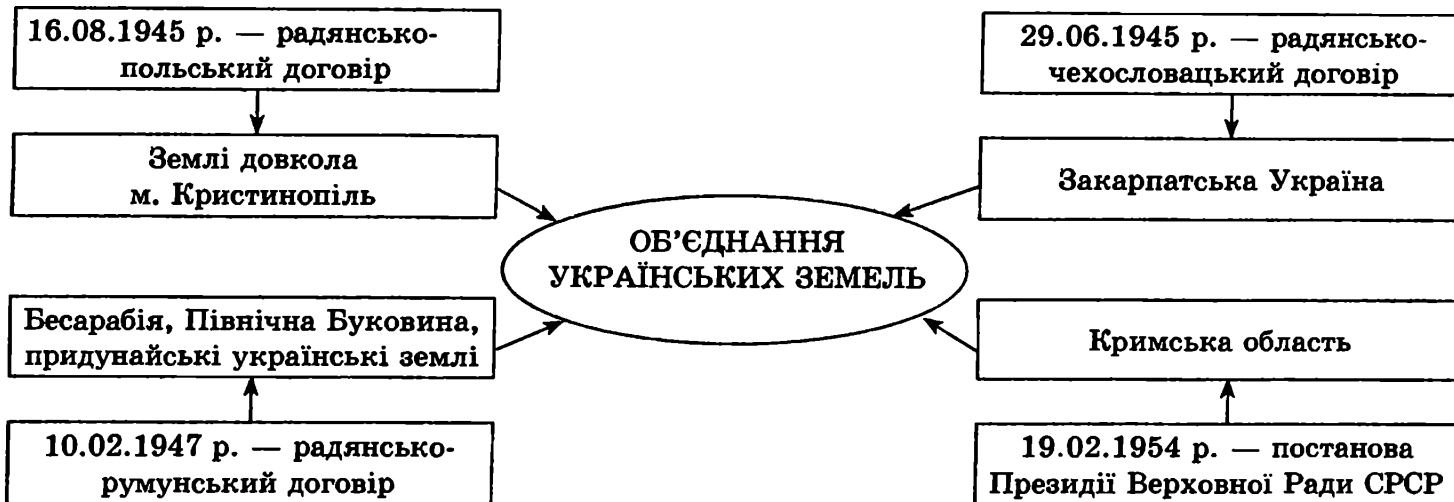
Культура України в роки війни

<p>Освіта</p>	<p>В умовах окупації тисячі шкіл спалено, пограбовано, перетворено на склади, госпіталі, казарми. Десятки тисяч учителів воювали на фронтах.</p> <p>У 1943/44 навчальному році працювали початкові, семирічні і середні школи, в яких навчалось лише 1,77 млн дітей.</p> <p>Вивезені на схід вузи налагоджували навчальний процес і продовжували готувати спеціалістів народного господарства</p>
<p>Наука</p>	<p>Науково-дослідницькі установи України активно працювали в евакуації. Було налагоджено автоматичне дугове зварювання корпусів танків Т-34, розроблені нові методи виплавки броньованих сталей, висококалорійний терміт для мін і снарядів, більш досконалі конструкції торпед, створені радіолокатор та автоматичні системи пеленгації, прилад для знешкодження морських мін.</p> <p>Запропоновані українськими вченими нові методи лікування істотно знизили смертність серед поранених радянських солдатів</p>
<p>Література</p>	<p>Понад 300 членів Спілки радянських письменників України пішли в Червону Армію, частина з них загинула на фронтах.</p> <p>Українські письменники, котрі опинились в гітлерівському тилу, боролись проти окупантів і в складі партизанських з'єднань, і в складі УПА. Продовжували творчу діяльність українські прозаїки, поети, драматурги в далекому радянському тилу.</p> <p>У 1943 р. були звільнені з ув'язнення деякі українські письменники. Активно діяла агітаційна фронтова бригада українських письменників</p>
<p>Театр і кіно</p>	<p>Перебуваючи в евакуації, театри України підтримували тісний зв'язок з фронтом, відряджаючи туди театральні та концертні бригади.</p> <p>У радянському тилу продовжують існувати і створювати кінофільми Київська й Одеська кіностудії</p>
<p>Засоби масової інформації</p>	<p>На окупованій території видавалось понад 115 україномовних періодичних видань, хоча три чверті своєї площі газети змушені були віддавати офіційним окупаційним матеріалам.</p> <p>Щодня на Україну вели передачі радіостанції ім. Т. Г. Шевченка із Саратова та «Радянська Україна» із Москви</p>
<p>Релігійне життя</p>	<p>На початку окупації було відкрито близько 2 тис. православних храмів. Населення поверталось до релігії: увійшло в побут хрещення дітей, вінчання та інші релігійні обряди.</p> <p>Була відновлена Українська автокефальна церква.</p> <p>Існувала також Українська автономна православна церква, яка визнавала зверхність Московського Патріархату</p>

ТЕМА 2. ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА І РОЗВИТОК УКРАЇНИ В 1945—НА ПОЧАТКУ 50-Х РОКІВ

Україна в період повоєнної відбудови

Адміністративно-територіальні зміни

📄 **МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ**

Із звернення уряду УРСР до Конференції Об'єднаних Націй про бажання стати членом ООН (квітень 1945 р.)

Природно, що український народ, який зазнав таких великих жертв у цій війні і віддав усі свої матеріальні ресурси справі розгрому ворога, український народ, солдати якого становлять найменше одну п'яту Збройних Сил Радянського Союзу, життєво зацікавлений у тому, щоб його зусилля всіх народів Радянського Союзу, а також інших народів, що борються із спільним ворогом, закінчилися тривалим миром і привели після переможного закінчення війни до створення умов, які забезпечують український народ та інші миролюбні нації від нових випробувань війни.

Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки впевнений в тому, що Україна, яка відіграла помітну роль у розгромі ворога, з її великими людськими силами і матеріальними ресурсами буде спроможна внести великий вклад у справу зміцнення миру і підтримання загальної безпеки

На підставі вищезазначених міркувань Уряд Української Радянської Соціалістичної Республіки, керований бажанням сприяти встановленню гарантії миру і безпеки після війни як для власного народу, так і для інших народів, вирішив звернутись до Конференції Об'єднаних Націй з заявою, повідомляючи про своє бажання приєднатися до загальної Організації Безпеки як одна з держав-засновників, а також взяти участь у конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско.

(Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів, 1941–1966 рр. — К., 1963. — С. 77–78)

Із договору між Радянським Союзом і Чехословацькою Республікою про включення Закарпатської України до складу УРСР (червень 1945 р.)

Закарпатська Україна... яка на підставі Договору від 10-го вересня 1919 року, укладеного в Сен-Жермен ан Ле, увійшла як автономна одиниця до складу Чехословацької Республіки, возз'єднується відповідно до бажання, виявленого населенням Закарпатської України, і на підставі дружньої угоди обох Високих Договірних Сторін зі своєю споконвічною батьківщиною — Україною і включається до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

(Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. — С. 169–170)

Особливості відбудови промисловості

Джерела	Героїчні зусилля народу. Ресурси і промислові потужності східних районів. Частина репарації з Німеччини. Власні ресурси
Хід	Відбудова шахт Донбасу примусово мобілізованими колгоспниками і військовополоненими. Часткове технічне переоснащення гірничодобувної промисловості. Будівництво нових шахт. Розширення географії і збільшення обсягів видобутку нафти. Відновлення роботи енергетичних об'єктів, масштабне будівництво електростанцій. Відродження металургійної галузі. Відбудова машинобудування
Підсумки	Україна — паливно-металургійна база СРСР: 50 % чавуну, понад 30 % сталі, близько 30 % вугілля. У відбудовані і новостворені машинобудівні, металургійні та хімічні заводи закладалися відсталі технології. Перевага в споживанні енергоносіїв надавалась вугіллю, а не нафті та газу. Надзвичайно висока енерго- та матеріалоємність промислової продукції

Післявоєнне село

Голод 1946–1947 років

Причини	Повоєнна руїна. Відбудова промисловості за рахунок сільського господарства. Запровадження величезних податків для селян. Розширення посівних площ і нереальні плани хлібозаготівлі. Повна реквізиція продовольчих ресурсів села. Експорт зерна за кордон. Посуха, неврожай, недорід
Масштаби	Більшість східних і частина південних областей України
Наслідки	Масова втеча селян у міста. Застосування закону від 7.08.1932 р. про «п'ять колосків», засуджено тисячі колгоспників. Померло близько 1 млн осіб, зафіксовано випадки людодіства. Майже 3 млн осіб хворіли на дистрофію, анемію
Голод подолано після жнив 1947 р. Тільки тоді розпочинається відбудова села	

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

У 1947 році М. Хрущов розпочав... гучний проект, спрямований на розв'язання аграрних проблем. Він передбачав об'єднання колгоспів у гігантські «агромасти», що теоретично мало сприяти високо-ефективному використанню гостродефіцитної сільськогосподарської техніки, водночас кожне з них мало забезпечити близько 5 тис. мешканців усіма благами міського життя. Проект також передбачав ліквідацію присадибних ділянок, з яких селяни отримували більшу частину продуктів харчування. ...породжені цим проектом хаос і невдоволення лише перешкоджали виробництву зерна. На 1950 рік воно досягло близько 60 % рівня 1940 року й ситне харчування лишалось рідкісною розкішшю».

(Субтельний О. Україна і історія — К.: Либідь, 1991. — С. 422)

Матеріальне становище населення

Нестача житла

Нестача взуття, одягу,
білизни, цукру, олії

Обмеження у пересуванні
колгоспників: відсутність
паспортів, неможливість
пенсійного забезпечення та
виплат за тимчасовою не-
працездатністю

Зростання цін як наслідок скасування карт-
кової системи

Проведення грошової реформи 1947 р. —
вилучення грошей у тих, хто їх заощадив

Не доступне для більшості населення
медичне обслуговування

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

З інформації сільгоспвідділу ЦК КП(б)У (серпень 1946 р.)

З лютого 1946 р. почався масовий наплив населення з Брянської, Калузької, Орловської, Одеської, Полтавської, Київської, Вінницької та інших областей у західні області України за хлібом.

У червні органами транспортної міліції УРСР було знято тільки з товарних поїздів 62400 чол., а за два дні останні декади липня — 97633 чол.

Постановою Ради Міністрів СРСР від 31 липня 1946 р. заборонено продаж хліба на ринках колгоспами, колгоспниками і одноосібниками до виконання плану здачі хліба.

(ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Од. зб. 3940. — Арк. 45)

Із інформації МДБ УРСР щодо політичних настроїв населення у зв'язку з голодом (грудень 1947 р.)

Із листів і висловлювань громадян з Полтави: «Життя у Полтаві дуже важке. Дуже багато людей гухне... Не знаю, як дожити до урожаю».

Із висловлювання робітника вагонного депо ст. Полтава: «Ось дочекались врожаю, а хліб від нас вивозять в інші країни... Нам знову доведеться голодувати».

Із листа демобілізованого червоноармійця з Одеси: «Із продуктів нічого не одержую, становище жахливе, а вдягти нічого не можна. З такою великою сім'єю їхати без грошей нікуди. Воквав чотири роки, нагороджений орденами і медалями, а ось після війни нікому не потрібен».

(ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 28. — Од. зб. 4557. — Арк. 10–20)

Радянізація західних областей України

Відновлення радянської влади в західних областях України

1. За короткий час було створено радянський, партійний, господарський і карально-репресивний апарат, який контролював усі сфери життя західних українців. Місцеві жителі обіймали лише 13 % номенклатурних посад.
2. Почалася відбудова та реконструкція традиційних галузей промисловості (нафтової, побутової, деревообробної) та розвиток нових (машинобудівної, приладобудівної, хімічної, електротехнічної).
3. Формується система торговельно-споживчої кооперації.

4. Відновилося примусова колективізація сільського господарства. 1950 рік став роком суцільної колективізації краю, в тому числі Буковини й Закарпаття.
5. Жертвами репресій стало місцеве населення, яке не розуміло чи не погоджувалось з політикою сталінського керівництва, та Українська греко-католицька церква (УГКЦ).
6. У 1945–1946 рр. боротьба УПА з органами МВС–МДБ, радянськими військами досягла апогею. Протягом 1945–1949 рр. радянське керівництво п'ять разів оголошувало амністію для повстанців. Збройне підпілля продовжувало організовану боротьбу до травня 1954 р. Окремі оунівські групи були викриті в 60-ті роки.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із повідомлення НКВС УРСР про організацію та завдання спеціальних груп органів держбезпеки з боротьби з ОУН–УПА (липень 1945 р.)

Цілком таємно

У зв'язку з організованим поступовим розгромом банд УПА і ліквідацією політичної мережі ОУН у поєднанні з партійно-політичною роботою у західних областях України з початку весни 1944 р. помітно збільшилась кількість явок з повинною в органи НКВС бандитів УПА, оунівських підпільників та тих, що ухилялися від служби в Червоній Армії.

..Частина цих людей ми почали використовувати спочатку як окремих агентів-бойовиків, а пізніше — у бойових групах особливого призначення, названих нами спеціальними групами.

Агенти-бойовики отримували завдання проникати в оунівське підпілля або в банди УПА для захоплення чи фізичного знищення керівників ОУН–УПА...

(Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 рр. — Кн. 2. — С. 460)

Із звіту уповноваженого Ради у справах Російської православної церкви при Уряді СРСР щодо боротьби з Греко-католицькою церквою у Західній Україні (1947 р.)

З метою ліквідації залишків греко-католицької церкви в західних областях рекомендується: посилити податковий прес з боку фінансових органів щодо греко-католиків, які наполегливо ухиляються від злиття з РПЦ;

підвищити вимоги до укладання орендних договорів з комунальними службами;

посилити місіонерську роботу...

(ЦДАГО України. — Ф 1. — Оп. 23. — Од. зб. 4556. — Арк. 77–79)

Із довідки МВС УРСР про виселення контингенту населення із Західної України у 1944–1948 рр. (листопад 1948 р.)

1. Загалом виселено сімей бандитів за період операції 1944–1946 рр.: сімей 0 15040, чоловік 37145...

За період 1947–1948 рр. етаповано до місць заслання членів сімей учасників банд УПА: 311, у них 536 чоловік.

2. Вислано органами МДБ у жовтні 1947 р сімей оунівського підпілля.

сімей — 26332;

чоловік — 77791.

(Винниченко І. І. Україна 1920–1980-х. — С. 123)

Культурне життя в Україні у другій половині 40-х—на початку 50-х років

Освіта	<p>Відновлюється довоєнна мережа шкіл, робота піонерських та комсомольських організацій.</p> <p>Поширення набули вечірня і заочна форма навчання в школах.</p> <p>Впроваджено обов'язкове семирічне навчання дітей.</p> <p>Сфера вживання української мови звужувалась.</p> <p>Відновлено роботу всіх вищих навчальних закладів України (160 за кількістю)</p>
--------	--

Наука	Відновилися робота науково-дослідницьких установ України. Учені України досягли значних успіхів у дослідженні фундаментальних наук, використанні наукових відкриттів для потреб народного господарства (запущено експериментальний атомний реактор, створюється перша в СРСР електронно-обчислювальна машина, пропонуються для масового впровадження у виробництво автомати зварювання металу під флюсом тощо). Деякі перспективні напрями наукових досліджень, зокрема генетику, було оголошено «лженауковими». Розгром генетики спричинив відставання СРСР у цій галузі протягом наступних десятиліть
Література і мистецтво	Виходять друком трилогія О. Гончара «Прапороносці», перша частина роману М. Стельмаха «Велика рідня», гумористичні оповідання О. Вишні. Вдосконалюють свою творчу майстерність М. Рильський, П. Тичина, В. Сосюра, А. Малишко. На традиційно високому рівні стоїть театральне мистецтво, представлене видатними майстрами сцени: Б. Гмирею, С. Козаком, В. Огневим, Н. Ужвій, Г. Юрою та ін. Розвивалось музичне мистецтво, живопис, графіка, скульптура
Ждановщина	
<p>Період — з 1946 до 1948 р.</p> <p>Провідники — Й. Сталін та секретар ЦК ВКП(б) з ідеології А. Жданов.</p> <p>Сутність — посилене втручання сталінського режиму до сфер ідеології, культури, науки, літератури, мистецтва.</p> <p>Мета — встановлення жорсткого контролю над духовним розвитком радянського суспільства.</p> <p>Методи — примусове застосування методу соціалістичного реалізму, класовий підхід та принцип партійності в оцінці діяльності митців, обвинувачення в антипатріотизмі, некритичному підході до «реакційної буржуазної культури», «низькопоклонстві перед Заходом», «українському буржуазному націоналізмі», утвердження донощицтва та репресії і утиски в колах творчої інтелігенції</p>	

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із постанови ЦК КП(б)У «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення» (жовтень 1946 р.)

...ЦК КП(б)У вважає стан репертуару театрів України не зовсім задовільним.

...Оперні театри України фактично зняли з свого репертуару радянську оперу. За останні роки оперні театри УРСР не поставили жодної опери радянських композиторів, присвяченої сучасному життю, і не організували спільно з композиторами роботи з створення нових опер на сучасні радянські теми.

Драматичні та оперні театри України досі не створили високоідейних і повноцінних у художньому відношенні спектаклів про перемогу радянського ладу, дружбу народів радянської країни, особливо про дружбу українського і російського народів, про Велику Вітчизняну війну та про героїчну працю радянських людей.

...Неблагополучне становище з репертуаром в театрах УРСР погіршується ще й тим, що багато п'єс українських радянських авторів, поставлені театрами, стоять на надзвичайно низькому ідейному і художньому рівні..., а деякі з них є зразками пошлості та халтури, ...наклепом на радянських людей...

...У творчості деяких драматургів ідеалізуються представники експлуататорських класів минулого, не показується класова боротьба між гнобителями та пригнобленими в дореволюційному класовому суспільстві, вихваляються пережитки старовини, замовчується братерство і дружба радянських народів, особливо ж споконвічна дружба українського і російських народів.

...У деякій частині працівників театрів УРСР має місце низькопоклонство перед буржуазним Заходом, у результаті чого на сцену проникають низькопробні твори західноєвропейських драматургів...

(Рад. Україна. — 1946. — 12 жовт.)

ТЕМА 3. УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (1953–1964)

Україна на початку 50-х років

*Внутрішньополітичне становище України на початку 50-х років
Початок десталінізації*

Боротьба за владу після смерті Сталіна	➔	<p>5 березня 1953 р. помер Й. Сталін. Почалась активна боротьба за владу, в яку було втягнуто й керівництво УРСР:</p> <ul style="list-style-type: none"> — звільнено першого секретаря ЦК КПУ Л. Мельникова; — призначено першим секретарем ЦК КПУ О. Кириченка; — звинувачено Л. Берію і його прибічників в антидержавних діях та засуджено до найвищої міри покарання; — першим секретарем ЦК КПРС став М. Хрущов
Десталінізація	➔	Процес припинення масових репресій проти власного народу, початкова реабілітація незаконно репресованих
Кроки десталінізації	➔	<p>Реабілітовано С. Косіора, В. Чубаря, П. Постишева, В. Затонського, Ю. Коцюбинського, М. Куліша та ін. Послаблено тюремно-табірний режим, оголошено амністію німецьких військовополонених, членів ОУН і УПА. Ліквідовані воєнні трибунали військ МВС та особлива нарада МВС, на зміну реформованому НКВС прийшов Комітет державної безпеки (КДБ). Внесено зміни до Кримінально-процесуального кодексу щодо судочинства у справах про шкідництво, терор та диверсії. Утворено комісію Президії ЦК КПРС з вивчення матеріалів щодо масових репресій 30-х років. Введення в УРСР прокурорського нагляду за дотриманням законності. Органи прокуратури дістали право перегляду сфальсифікованих «трійками» справ</p>
Обмежений характер десталінізації	➔	<p>Ради всіх рівнів продовжували грати декоративну політичну роль. Продовжувалось укріплення командно-адміністративної системи управління. Не було ліквідовано пільги партійного апарату (додаткові грошові виплати, безкоштовні недільні пайки, безкоштовне лікування в санаторіях тощо). Звужувалась сфера функціонування української мови. Піднімалась хвиля ідеологічних обвинувачень української творчої інтелігенції в націоналізмі. Знищувались елементи демократії в сфері міжнародних відносин. Зберігалась авторитарна (антидемократична) форма правління державою</p>

Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні

XX з'їзд КПРС і Україна

XX з'їзд КПРС, лютий 1956 р.

1. Доповідь першого секретаря ЦК партії М. Хрущова «Про культ особи Й. Сталіна та його наслідки».
2. Наведені численні факти злочинів і прямих зловживань Й. Сталіна і його оточення, абсолютного нехтування законами.
3. М. Хрущов звинуватив сталінську владу в незаконних переслідуваннях народів у роки війни, розпалюванні національної ворожнечі.
4. З'їзд засудив широку репресивну практику тоталітарного режиму.

Результати

1. Рішення з'їзду були неповними, обмеженими, певною мірою половинчастими.
2. Започатковано важливі зміни в суспільстві: боротьбу за утвердження демократичних засад у всіх сферах життя, ліквідацію жакливого спадщини сталінізму.
3. Знищувалися сталінські бюсти, пам'ятники, ім'я Сталіна викреслено з назв майданів, вулиць, колгоспів тощо. Обласний центр м. Сталіно перейменований на Донецьк, а Сталінська область — на Донецьку.
4. У вищих ешелонах партійного та державного апарату виник опір розвінчанню сталінізму, що свідчило про обмеженість і консерватизм «верхів», їхнє прагнення загальмувати процес десталінізації суспільства.

Початок політичних реабілітацій

Етапи реабілітації незаконно репресованих громадян

I-й — 1953 р.

II-й — 1954–1955 рр.

III-й — 1956 р.

Хід процесу реабілітації

Змінився порядок проведення реабілітації, а саме:

- створено 90 спеціальних комісій, які мали право розглядати справи безпосередньо в таборах ув'язнення. До їхнього складу входили працівники прокуратури, представники апарату ЦК КПРС і вже реабілітовані члени партії;
- комісіям тимчасово надавалися права Президії Верховної Ради у справі реабілітації, помилування, зменшення терміну ув'язнення, перегляду статей звинувачення.

Результати реабілітації

У 1956–1959 рр. було повністю реабілітовано 250 тис. осіб, переважно посмертно. Додому повернулись десятки тисяч в'язнів ГУЛАГу. На березень 1957 р. було звільнено з таборів, спецпоселень тощо близько 65,6 тис. осіб.
У 1963–1966 рр. було реабілітовано трохи більше 80 тис. осіб.

Проблеми десталінізації

1. Фактична заборона для громадян СРСР на ознайомлення з повним текстом доповіді М. Хрущова на XX з'їзді КПРС.
2. Не було рішучого перегляду справ жертв політичних процесів, сфабрикованих у 20–30-х рр.
3. Не піддавалася сумніву необхідність депортації селян у роки колективізації, масових виселень людей із західних областей у повоєнні роки.
4. Депортація кримських татар, німців та інших етнічних груп з південних районів України була визнана незаконною, але повертатися на батьківщину цим народам було заборонено.
5. На політичних в'язнів, зокрема засуджених за ст. 54 Карного кодексу, реабілітація не поширювалась.

Масштаби демократизації державного життя

Ставлення М. Хрущова до України

Посилення української номенклатури

Українська правляча еліта мала унікальний досвід управління, вирішення широкомасштабних проблем і контролю величезних мас людей в різноманітних ситуаціях.

На думку М. Хрущова, більші повноваження національних кадрів не загрожують стабільності СРСР, а сприяють поліпшенню його економічного становища.

М. Хрущов підтримував партійно-державну еліту України для того, щоб утриматись на верхівці влади в СРСР.

На найвищих керівних посадах у Москві стало з'являтися все більше вихідців з України.

Розширення повноважень України

Докорінна реорганізація органів управління промисловістю і будівництвом. Замість галузевих міністерств створюються територіальні органи управління — Ради народного господарства (рад-наргоспи). У результаті — центр загубив контроль над економікою України.

Функції планування та контролю над усією українською економікою було передано Держплану УРСР.

У відання республіки передавались питання адміністративно-територіального устрою, районування, ухвалення Цивільного, Кримінального і Процесуального кодексів.

Розширювались права республіки у формуванні свого бюджету, питаннях матеріально-технічного постачання, збуту продукції.

Включення Кримської області до складу УРСР.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Указ Президії Верховної Ради СРСР про включення Кримської області до складу УРСР (лютий 1954 р.)

Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР. Президія Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік постановляє:

Затвердити спільне подання Президії Верховної Ради УРСР про передачу Кримської області зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу УРСР.

Москва. Кремль. 19 лютого 1954 р.

(Рад. Україна. — 1954. — 27 лют.)

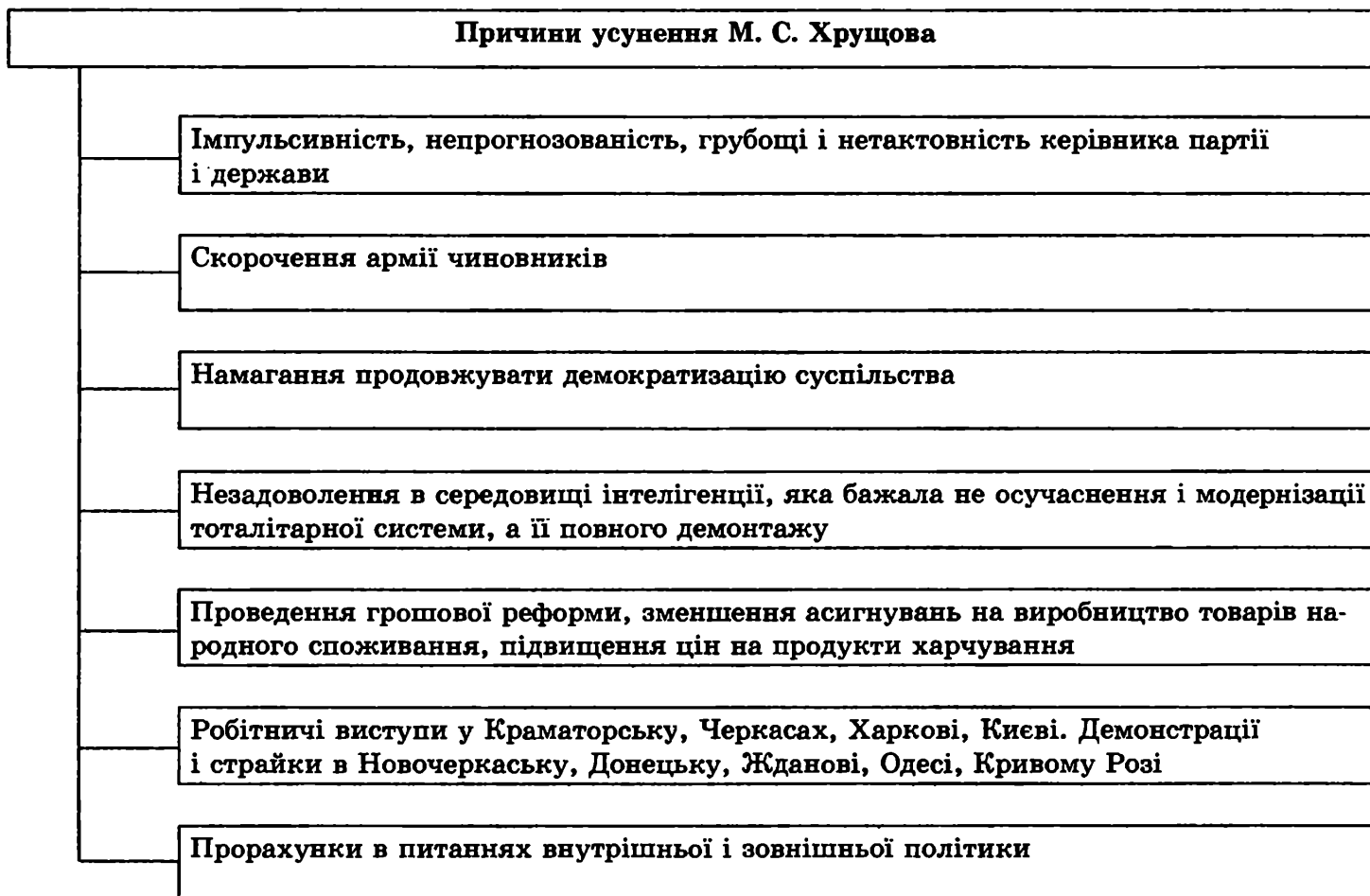
Усунення М. С. Хрущова від влади

Змова проти М. С. Хрущова виникла на вищому рівні партійного і державного керівництва.

Рішенням жовтневого пленуму ЦК КПРС 1964 р. М. Хрущов був знятий з посади першого секретаря ЦК КПРС і Голови Ради Міністрів СРСР. За усунення проголосували навіть М. Підгорний і П. Шелест, яких завжди підтримував Хрущов.

Першим секретарем ЦК КПРС обрано вихідця з України Л. І. Брежнєва.

На посаду Голови Ради Міністрів було рекомендовано О. Косигіна.

Стан економіки України наприкінці 50-х—у першій половині 60-х років

Економічний розвиток України

Умови розвитку економіки	Використання досягнень науково-технічної революції (НТР). Впровадження у виробництво розробок нової техніки, інтенсифікація виробничих процесів, механізація і автоматизація трудомістких робіт. Поява нових галузей промисловості. Спроби модернізації та структурної перебудови промисловості УРСР. Реорганізація управління промисловістю й утворення раднаргоспів
Структура промислового виробництва	Більше уваги приділяється розвитку машинобудування і приладобудування. Вага машинобудування в загальному обсязі промислового виробництва зросла до 25 %.

	<p>Розвивається легкове автомобілебудування, випуск найбільших у світі суховантажних суден та риболовецьких траулерів, налагоджено випуск нових типів пасажирських і транспортних літаків високого класу. Споруджуються гідроелектростанції вздовж Дніпра. Нарощується виробництво чорних металів, будуються нові доменні печі й потужні мартени. Зростає продуктивність праці, підвищується рентабельність підприємств</p>
Легка промисловість	<p>Розвивається легка промисловість, споруджуються нові і реконструюються старі підприємства легкої та харчової промисловості. Накопичуються і використовуються засоби для поліпшення інфраструктури, житлового будівництва, соціально-культурної сфери</p>
Аграрна політика	<p>Зміцнення матеріальної бази колгоспів, радгоспів. Розширення сфери товарно-грошових відносин: заготівлі сільськогосподарської продукції змінюються на закупівлі. Необґрунтована реорганізація сотень колгоспів у радгоспи. Заборона утримувати худобу в приміській зоні, спроба зменшити розмір присадибних ділянок колгоспникам. Необачне «вдосконалення» всієї системи агротехніки. Примусове впровадження кукурудзи як основної посівної культури</p>

Рівень життя населення	Економічна дискусія
<p>Переглянуто тарифну систему оплати праці, що дозволило відчутно її підвищити. Помітні зміни відбулись в оплаті праці колгоспників: видача продукції на трудовні стабілізувалась, а грошова оплата зросла більше ніж у чотири рази. Збільшено розмір пенсій, хоча колгоспникам держава пенсії не виплачувала. Скасовано кримінальну відповідальність робітників і службовців за самовільне залишення підприємств. Селяни отримали паспорти. Високими темпами розвивалося житлове будівництво</p>	<p>Визріває думка про необхідність здійснення глибоких економічних перетворень. Основна увага зосереджується на проблемах недосконалої системи планування та оцінки діяльності підприємств. Гостра критика догматичних установок радянської економічної науки. Пропозиція використовувати принципи матеріальної зацікавленості, госпрозрахунок, товарно-грошові відносини. Необхідність обмеження впливу управлінського апарату і зростання ефективності виробництва</p>

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

«Часи Хрущова, цілком очевидно, були перехідним етапом радянської історії. Незважаючи на численні невдачі, розчарування й несподівані наслідки від реформ та експериментів, усе ж таки вдалося перетворити СРСР із країни, де правлять терор і драконівська політика, на більш раціональну систему господарювання, орієнтовану на передову індустріальну технологію...

Зростали впевненість керівництва республіканської Компартії у своїх силах та визнання важливого економічного значення України у складі СРСР

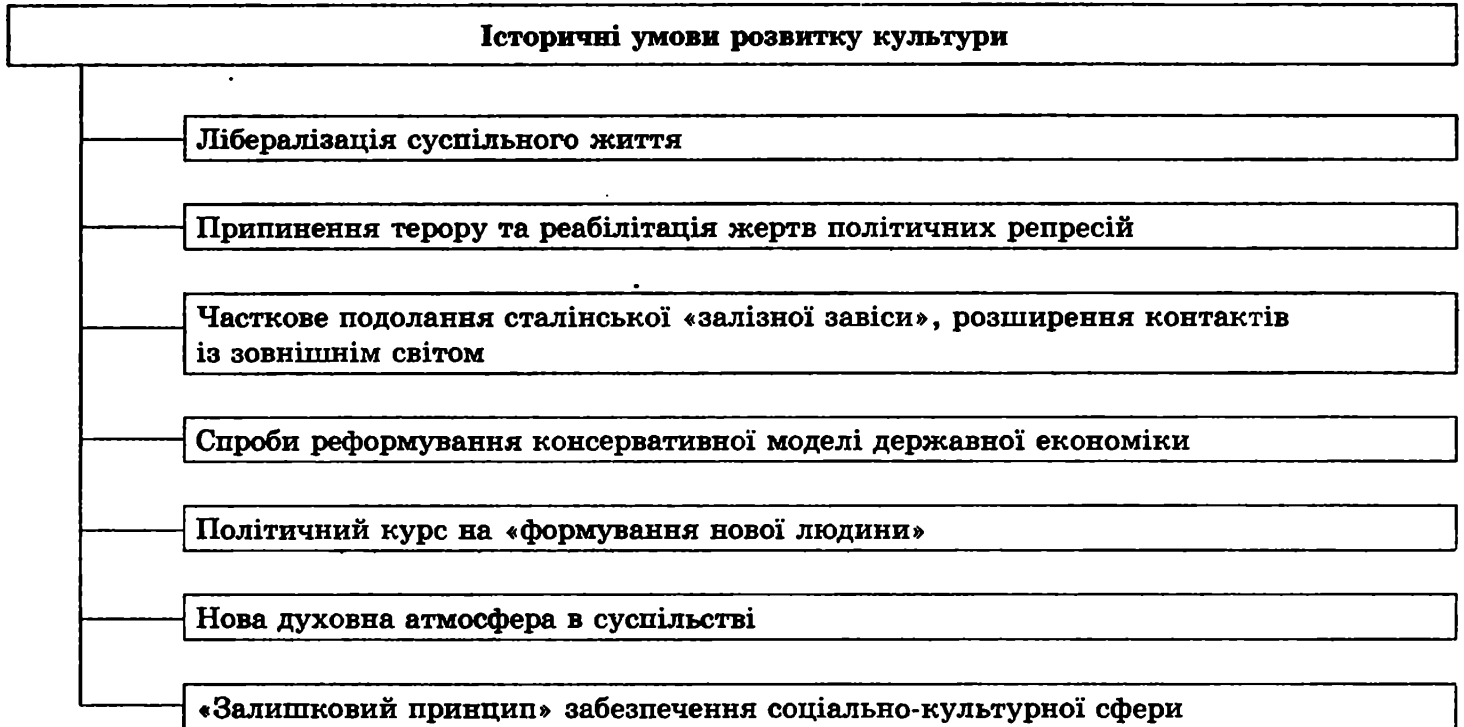
..Зростання значення України в СРСР і політичні успіхи окремих українців не змінили того факту, що інтереси України лишались цілком підпорядкованими інтересам радянської імперії в цілому.»

(Субтельний О. Україна: історія. — К.: Либідь, 1991. — С. 440)

Культура і духовне життя в Україні

Ідеологізація культурного життя. Посилення русифікації

Культурне життя в Україні

Освіта	<p>Структурна перебудова загальноосвітньої школи, введення восьмирічної загальної середньої освіти, запровадження 11-річного навчання. Серйозні кадрові проблеми, поліпшення умов підготовки педагогів. Курс на політехнічну освіту, зміцнення зв'язку школи з виробництвом. Продовження курсу на русифікацію освіти. Удосконалення системи профтехосвіти, збільшення кількості спеціалістів з вищою освітою. Значна увага до вечірньої і заочної форм навчання. Слабка матеріальна база, нестача кваліфікованих викладачів</p>
Наука	<p>Дослідження за визначальних напрямів науково-технічного прогресу: фізика твердого тіла, матеріалознавство, біофізика, біохімія, астрофізика, електрозварювання, кібернетика тощо. Досягнення: — цифрова машина «Київ», керуюча машина широкого профілю «Дніпро», машини «Промінь», «Мир»; — найбільший у світі на той час прискорювач електронів — перші штучні алмази; — нові методи квантової теорії поля та статистичної фізики; — обґрунтування теорії надтекучості та надпровідності; — машини для хімічного захисту рослин; — селекція нових сортів озимої пшениці, ячменю, картоплі, овочів та фруктів; — виведення нових сортів винограду, смородини, персиків. Розвиток суспільних наук: — видання журналів «Економіка Радянської України», «Радянське право», «Український історичний журнал»;</p>

	— видання першої універсальної «Української Радянської Енциклопедії». Практика переїзду талановитих українських вчених на роботу до Москви, у Новосибірський науковий центр
Література і мистецтво	Повернення до осмислення і відображення загальнолюдських цінностей та ідеалів, до реальної людини; духовне розкріпачення митців. Початок «новітнього українського відродження». «Шістдесятництво» в літературі — прояв політичних форм опору існуючому режиму. Публікації творів О. Довженка «Зачарована Десна», Б. Антоненка-Давидовича «За ширмою», Г. Тютюнника «Вир», Л. Первомайського «Дикий мед» розширювали межі методу соціалістичного реалізму. Розквіт таланту В. Симоненка, Ліни Костенко, Є. Сверстюка, І. Драча. Заснування київського клубу творчої молоді «Сучасник», аналогічних клубів у Львові, Одесі, Запоріжжі, Дніпропетровську. Діяльність композиторів В. Лятошинського («Третя симфонія»), Г. Майбороди (опера «Мілана»), Ю. Мейтуса (опера «Украдене щастя») та ін.

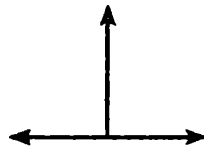
Національно-визвольний рух в Україні у післявоєнний час

Дисидентський рух

активні дії громадян (інакодумців), не згодних з панівною ідеологією державної влади

Причини виникнення

Тоталітарний характер радянської системи;
проведення політики десталінізації;
період хрущовської «відлиги»;
діяльність ОУН і УПА;
антикомуністичні виступи в країнах Східної Європи

Особливості

Мирні опозиційні ненасильницькі форми боротьби;
чітко визначені організаційні форми (гуртки, спілки, об'єднання);
залучення до діяльності різних соціальних прошарків населення

Дисидентський рух в Україні в 60-ті–80-ті роки

Напрями дисидентського руху

Національно-визвольний

Правозахисний

Релігійний

Організації

Об'єднана партія визволення України (1953–1959 рр.);
Українська робітничо-селянська спілка (1959 р.);
Шістдесятники (1959 р.);
Український національний фронт (1964 р.);
Український національний комітет (1961 р.);
Українська Гельсінська спілка (1976 р.)

Форми діяльності

Пропаганда поглядів;
боротьба проти політики русифікації;
видання і розповсюдження книг, журналів, газет;
офіційні звернення до влади через листи-протести;
зв'язки з міжнародними правозахисними організаціями;
організація мітингів протестів та демонстрацій

Значення діяльності	Представники	
<p>Висвітлення негативних факторів діяльності радянської влади; поглиблення системної кризи в СРСР; конструктивна критика радянської системи; формування громадської свідомості; пропаганда демократичних цінностей суспільства; сприяння розвитку української культури та мови</p>	<p>Л. Лук'яненко Г. Гайовий П. Григоренко І. Дзюба А. Горська І. Світличний Н. Світлична</p>	<p>В. Стус В. Чорновіл Є. Сверстюк М. Руденко П. Вінс Г. Вінс</p>

Методи придушення дисидентства

1. Перешкодження поширенню інформації про діяльність дисидентів.
2. Спотворення інформації про дисидентський рух, змальовування дисидентів в негативному світлі.
3. Застосування методів більшого тиску (відмова в робочих місцях, звільнення з роботи, заборона здобувати освіту їхнім дітям), примушення до каяття або мовчання.
4. Засудження до тривалих термінів ув'язнення.
5. Примусове лікування в психіатричних лікарнях.

ТЕМА 4. УКРАЇНА В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ (СЕРЕДИНА 60-Х–ПОЧАТОК 80-Х РОКІВ)

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні

Ідеологічні орієнтири партійно-державного керівництва

Новий політичний курс після жовтневого пленуму ЦК КПРС (1964)
«Наступність», «поступовість», «зваженість» в ухваленні рішень.
Подолання хрущовського волюнтаризму і суб'єктивізму.
Надання внутрішній і зовнішній політиці реалізму та стабільності.
Визнання існуючого ладу «розвинутим соціалізмом» — перехідним етапом до комунізму

Результат

Згорання хрущовської лібералізації — розквіт неосталінізму.
Відмова від проведення будь-яких реформ.
Зростання впливу партійно-державного апарату.
Перетворення номенклатури в новий правлячий клас.
Конституційне визнання компартії «керівною і спрямовуючою силою суспільства, ядром її політичної системи»

Конституція УРСР 1978 року

1. Україна визнавалася суверенною державою, яка мала право зовнішніх зносин та виходу з СРСР, що свідчило про декларативний характер даної норми.
2. Декларування свободи слова, друку, віросповідання, мітингів, демонстрацій, створення громадських організацій; недоторканість особи.
3. Декларування демократичних гасел і реалізація жорсткої антигуманної політики.

Стан економіки України та назрівання економічної кризи

Промисловість	<i>1966–1970 роки</i>
	Порівняно високі темпи розвитку; відносна самостійність підприємств; освоєння нової техніки і матеріалів; створення єдиної енергосистеми республіки; завершення електрифікації сіл України
	<i>70-ті роки</i>
	Елементи госпрозрахунку зводились нанівець плановою економікою; зростання продуктивності праці та обсягів виробництва не відповідало рівню заробітної плати;

	залучення нових джерел сировини та робочої сили; зниження якості продукції; застарівання основних виробничих фондів; забруднення природного середовища відходами мінерально-сировинного комплексу; форсоване будівництво підприємств «великої хімії»; небезпечний рівень концентрації атомних електростанцій
Сільське господарство	<i>1966–1970 роки</i>
	Затверджено гарантовану оплату праці колгоспників за тарифними ставками відповідних категорій робітників і службовців радгоспів; забезпечення села новими машинами; використання мінеральних добрив; впровадження більш урожайних районованих сортів зернових і технічних культур; поліпшення кадрового складу колгоспів і радгоспів; збільшення валової продукції сільського господарства
	<i>70-ті роки</i>
	Темпи розвитку суттєво уповільнились; приріст аграрного сектора економіки значно зменшився; недосконалість колгоспно-радгоспної системи; передові форми організації праці, зорієнтовані на кінцевий результат, не приживались; міграція сільського населення до міст; гострий дефіцит робочої сили в колгоспах і радгоспах; систематичне залучення до сільськогосподарських робіт студентів, робітників, інженерно-технічних і наукових працівників, солдатів; знищення прискореними темпами чорноземів (затоплені, підтоплені, засолені); ліквідація мало перспективних населених пунктів

Етносоціальні процеси та рівень життя населення

Зміни чисельності, соціального та національного складу населення України

Від перепису 1959 року до перепису 1989 року населення республіки збільшилось на 9,6 млн осіб і становило 51,7 млн. Україна перебувала на шостому місці в Європі за чисельністю населення після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції	
Роки проведення перепису	Приріст населення
1959–1970 рр.	5 258 тис.
1970–1979 рр.	2 248 тис.
1979–1089 рр.	1 862 тис.
Приріст населення разюче зменшувався	
Причини	Це відбувалось внаслідок зниження народжуваності і зростання смертності населення. На погіршення демографічної ситуації впливала економічна незабезпеченість людей
Висновок: Україна опинилась під загрозою депопуляції — абсолютного скорочення чисельності населення	
За 30 років питома вага українців у республіці зменшилась з 76,8 % до 72,7 %, у той час як частка росіян зросла з 16,7 % до 22,1 %.	

Причини	Московська влада бажала відвернути загрозу спалаху національно-визвольного руху, штучно підтримуючи багатонаціональність республік
Висновок: В усіх українських регіонах, за винятком західного, питома вага росіян істотно збільшилась. У південних регіонах наприкінці 80-х рр. вона перевищила третину. Такі зміни створювали сприятливі умови для цілеспрямованої політики русифікації	
Характерною рисою демографічних процесів були високі темпи росту чисельності мешканців міст. У 1964 р. міське населення у кількісному відношенні перевищило сільське, а на середину 80-х років воно становило вже більше 2/3 населення республіки	
Причини	Це було викликане як загальносвітовою тенденцією до урбанізації, так і побутовою невлаштованістю та складністю з працевлаштуванням на селі
Висновок: На початку 60-х рр. робітники становили половину зайнятої в народному господарстві робочої сили, а в середині 80-х рр. їх питома вага підвищилась до 60 %. У 1979 році, вперше за період української історії, смертність сільських жителів перевищила народжуваність	

Культура і духовне життя

Освіта	<p>Запровадження обов'язкової загальної освіти.</p> <p>Поширення мережі вечірньої та заочної форм навчання.</p> <p>Обов'язкове оволодіння учнями робітничими та сільськогосподарськими спеціальностями.</p> <p>Закриття мало комплектних початкових і восьмирічних шкіл.</p> <p>Запровадження навчання дітей з 6-ти років (за бажанням батьків).</p> <p>Затвердження єдиного типу середньої школи-одинадцятирічки.</p> <p>Різке звуження сфери функціонування української мови.</p> <p>Високі темпи розвитку професійно-технічної освіти.</p> <p>Збільшення загальної кількості вищих навчальних закладів</p>
Наука	<p>Штучна ізоляція вчених від світового наукового співтовариства.</p> <p>Практика переманювання відомих українських вчених на роботу до Росії.</p> <p>Гостра нестача коштів на розвиток фундаментальних наук.</p> <p>Централізація управління наукою створенням Державного комітету з науки і техніки.</p> <p>Виникнення регіональних центрів управління наукою.</p> <p>Досягнення науки:</p> <ul style="list-style-type: none"> — зварювання алюмінію, нержавіючої сталі і титану в умовах космічного вакууму; — селекція нових сортів пшениці, цукрових буряків; — видання 26-томної «Історії міст і сіл України», «Історії української літератури», «Історії української мови», «Археології Української РСР», «Радянської енциклопедії історії України», «Історії українського мистецтва»; — завершення багатотомної «Історії Української РСР». <p>Втручання партійних органів у наукову діяльність, особливо в галузі суспільних наук.</p> <p>«Боротьба з буржуазним націоналізмом та антирадянською ідеологією», яку очолив секретар ЦК КПУ з ідеологічних питань В. Маланчук.</p> <p>Вилучення з бібліотек «небажаних творів» чи наукових праць</p>

<p>Література</p>	<p>Культивація у літературі та мистецтві кон'юнктури, пристосуванства, прагнення догодити вищому партійно-державному керівництву. Стимулювання виконання волі партії лауреатськими званнями, почесними і матеріальним достатком.</p> <p>Несправедлива критика О. Гончара за роман «Собор», Р. Іванчука за «Мальви».</p> <p>Упередженість і підозрілість у ставленні до творчої інтелігенції з боку парткерівництва.</p> <p>Практика звинувачування у «націоналізмі», «антирадянщині», позбавлення можливості друкуватись, виключення зі складу Спілки письменників України, засудження до позбавлення волі українських поетів та письменників</p>
<p>Мистецтво</p>	<p>Збереження національного колориту і високого творчого потенціалу заслуженим державним хором ім. Г. Вірьовки, творчим об'єднанням «Трембіта», академічною хоровою капелюю «Думка», заслуженим ансамблем танцю УРСР ім. П. Вірського.</p> <p>Плідна праця композиторів П. Майбороди, О. Білаша.</p> <p>Розквіт таланту оперних співаків: Є. Мірошніченко, Г. Ціполи, М. Стеф'юк, Д. Гнатюка, А. Солов'яненко, А. Мокренка.</p> <p>Русифікація театрального мистецтва.</p> <p>Формування українського поетичного кіно: «Кам'яний хрест» (реж. Л. Осика), «Криниця для спраглих» (реж. Ю. Ілленко), «Білий птах з чорною ознакою» і «Вавилон ХХ» (реж. І. Миколайчук), «Тіні забутих предків» (реж. С. Параджанов).</p> <p>Поява справжніх творів монументального мистецтва — пам'ятник Л. Українці, музей В. Леніна, обеліск місту-герою Києву, пам'ятний знак на честь заснування Києва, пам'ятник Т. Шевченку в Москві.</p> <p>Розвиток української школи живопису, представниками якої були М. Дергус, В. Чеканюк, Т. Яблонська, В. Шаталін, М. Серветник та ін.</p>

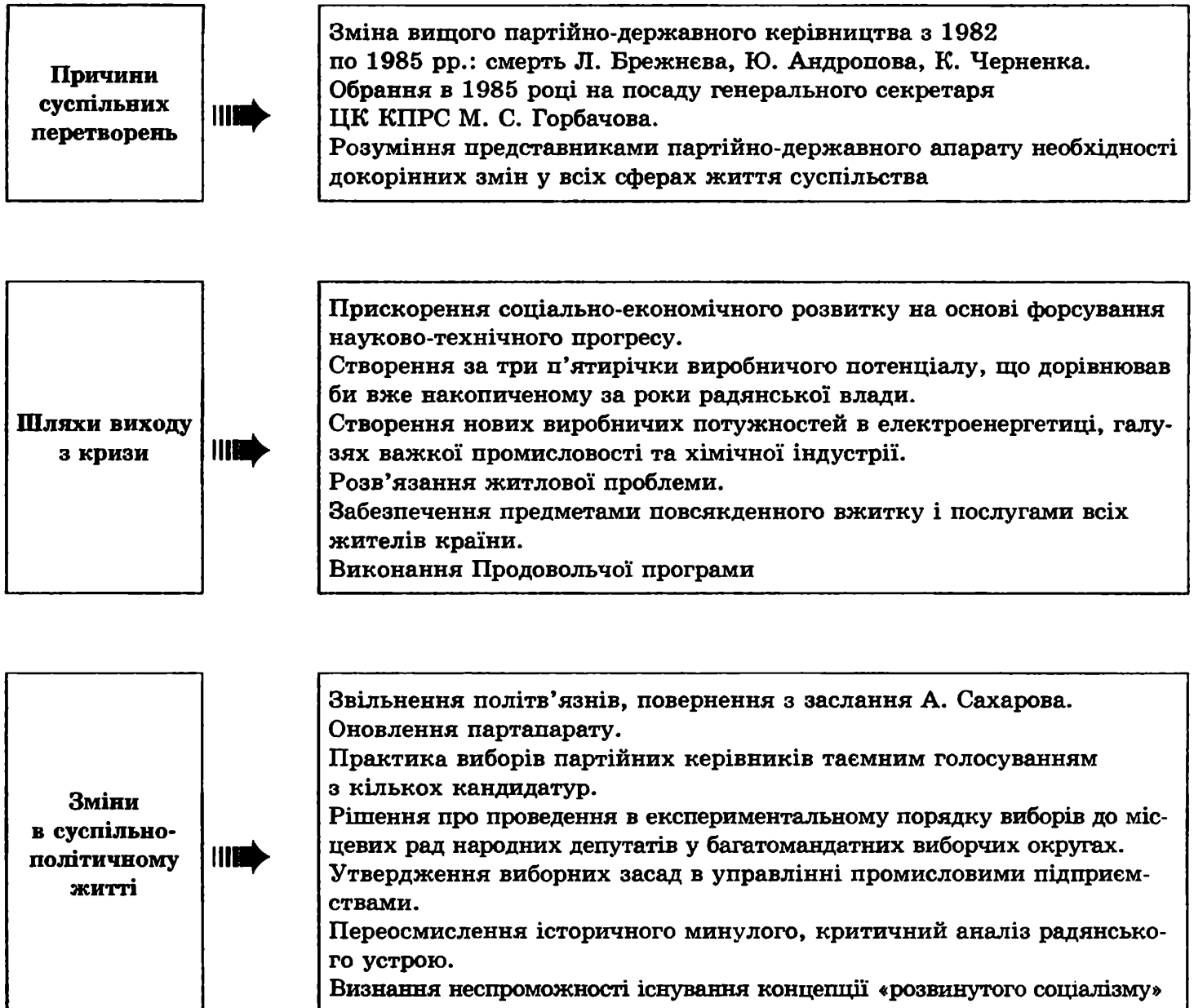

ТЕМА 5. РОЗПАД РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ І ВІДРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Перебудова в Радянському Союзі й Україна

Необхідність суспільних перетворень

Перебудова — поліпшення управління господарським механізмом, оновлення, модернізація всіх сфер життя, «очищення» соціалізму від негативних наслідків минулого, надання йому гуманного, привабливого для народу вигляду

Гласність — політика, спрямована на звільнення друкованого слова, живої думки від цензури, догматизму і заборон; свобода слова.

Прояви процесу гласності

Видано твори раніше заборонених письменників і поетів

Почав працювати Український культурологічний клуб в Києві, в діяльності якого брали активну участь інтелігенція, дисиденти, політв'язні

Відновила роботу громадська група сприяння Гельсінських угод під назвою «Український Гельсінський союз»

Поява незалежних від партійних структур політклубів, громадсько-політичних об'єднань

Відбулися установча конференція «Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка», республіканська установча конференція Українського історико-просвітницького товариства «Меморіал»

Створення масового громадсько-політичного руху на підтримку перебудови — РУХу

Чорнобильська катастрофа — національна трагедія України

26 квітня 1986 р.
Аварія на Чорнобильській АЕС

Техногенна катастрофа планетарного масштабу

Причини	Наслідки
Непродумана індустріалізація Нижньої Наддніпряни та Донбасу. Інтенсивне спорудження численних штучних «морів» на Дніпрі. Побудова мережі атомних електростанцій у безпосередній близькості від великих міст. Низька якість проектування й обслуговування станції	Небачене забруднення атмосфери. Радіоактивне опромінення тисяч людей. Радіоактивна хмара поширилась над територією Білорусії, Румунії, Польщі, Болгарії, Югославії, скандинавських країн; північно-західної частини Росії. Поява 30-кілометрової «зони відчуження». Масове переселення жителів із забруднених земель в інші регіони республіки. Ретельне приховування радянським парткерівництвом масштабів і наслідків катастрофи. Прямі витрати України на ліквідацію аварії становили в 1988–1990 рр. понад 20 млрд крб

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Помічник В. Щербицького В. Врублевський про Чорнобильську катастрофу

На чернобыльской аварии лежит черное пятно системы, роковое пятно режима. И, к сожалению, его ничем не смывает. Мы пожинаем плоды системы, которая создала монополию науке, породившей признанные ныне конструктивно недоработанными и потенциально взрывоопасными реакторы большой мощности РБМК-1000. Плоды системы, которая исходила не из приоритетов личности, а во главу угла ставила интересы класса, массы, что не могло не привести к пренебрежению жизнью индивида.

(Врублевський В. Владимир Щербицкий: Правда и вымыслы. — К.: Довіра, 1993. — С. 206)

Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років

Провал політики прискорення

Політика прискорення

Намагання прискорити темпи економічного розвитку, вийти з економічної кризи, використовуючи існуючу матеріально-технічну базу, без змін соціально-економічних відносин

Причини провалу політики «прискорення»

Не було вироблено чіткого плану проведення нових змін в економіці.
 Не було глибоких якісних зрушень у системі виробничих відносин.
 Не вдалося добитися й інтенсивнішого впровадження у виробництво найновіших досягнень вітчизняних вчених.
 Нічого не зроблено для структурної перебудови промисловості.
 Зношеність основних фондів підприємств.
 80 % загального обсягу промислового виробництва не мало на території України завершеного технологічного циклу

Прояви загострення економічної кризи

Наростання темпів інфляції.
 Збільшення дефіциту державного бюджету.
 Поширення натурального (бартерного) обміну через знецінення грошей.
 Зупинення роботи підприємств союзного підпорядкування.
 Крах адміністративно-командної економіки.
 Падіння життєвого рівня населення

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Передовая стаття газети «Правда» про «госприемку»

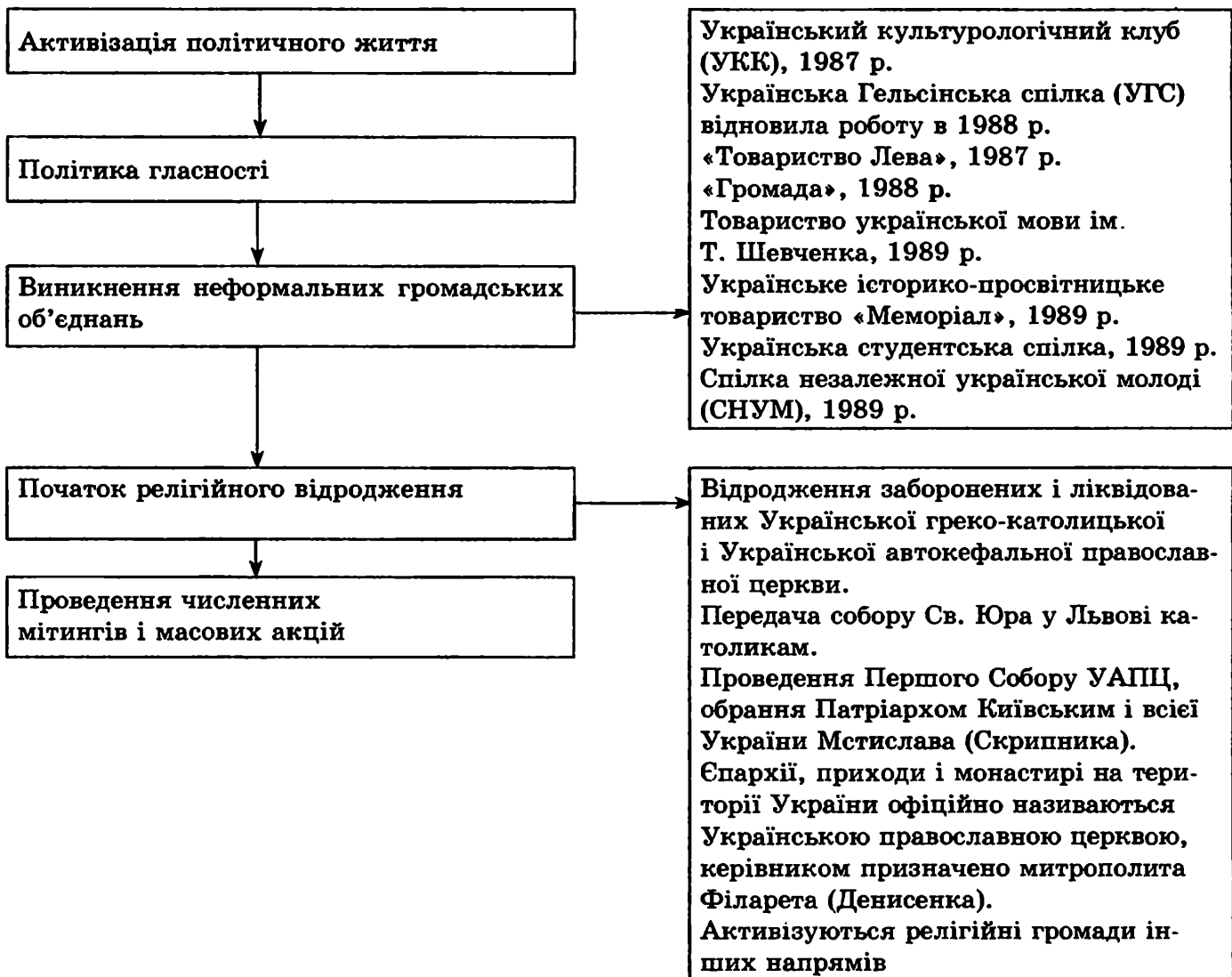
...Введение госприемки вызвало повышение трудоемкости изделий, удлинит цикл их изготовления, поставило новые требования к организации производства и труда, уровню руководства. Но ведь другого ожидать было нельзя...

...Введение госприемки умелые руководители и передовые трудовые коллективы оборачивают только на пользу производства, находя и устраняя с ее помощью разные огрехи и недоработки...

(Правда. — 1987. — 15 сентября)

Розгортання національно-визвольного руху в Україні

Активізація національного руху в Україні

Формування народного руху України

У лютому 1989 р. за ініціативою Київської організації Спілки письменників України в газеті «Літературна Україна» було опубліковано проект програми НРУ за перебудову. Розгорнута кампанія тенденційної критики проти НРУ за перебудову. Відбувся Установчий з'їзд, який прийняв Програму і Статут організації, обрав головою Руху І. Драча

Прояви активізації національного руху

Розгортання діяльності українських дисидентів, національно свідомих представників української інтелігенції, селянства і робітників

Еволюція свідомості частини партійно-радянської номенклатури, депутатів у напрямку націонал-комунізму і визнанні необхідності досягти суверенітету України

Спроби політичних реформ і зростання активності українського суспільства

Реформи в політичній системі СРСР

Листопадовий (1988) пленум ЦК КПРС ухвалив рішення ґрунтовно змінити структуру, порядок формування та зміст роботи вищих органів влади

Вищим законодавчим органом держави оголошувався З'їзд народних депутатів

Передбачався поступовий перехід влади на всіх рівнях від партапарату до конституційних органів

Сформовано двопалатну Верховну Раду СРСР, Головою Верховної Ради СРСР обрано М. Горбачова

Лютневий (1990) пленум ЦК КПРС виключив з Конституції Радянського Союзу статтю 6, що закріплювала керівну роль КПРС у радянському суспільстві

Партія визнавала політичний плюралізм і багатопартійність як необхідну передумову нормального суспільного розвитку і власного оновлення

Втрата КПРС та Компартією України монополії на владу, прискорення їхньої кризи

Прискорилося формування багатопартійної системи

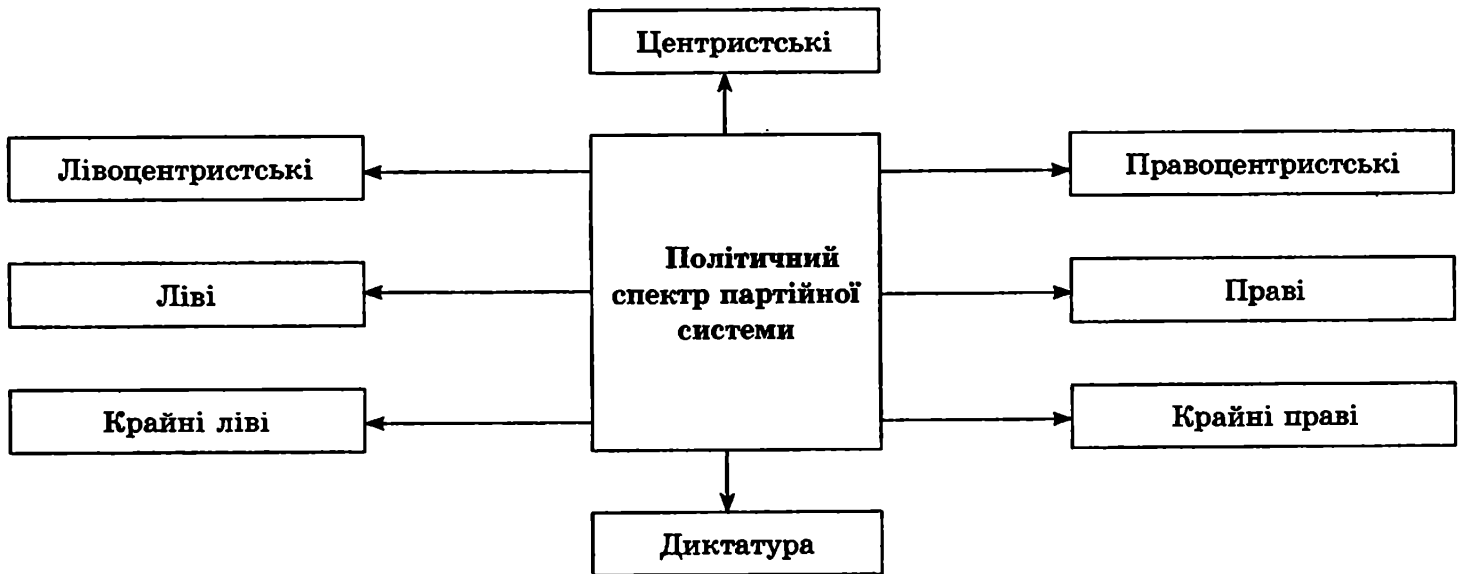

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

З рішень XIX Всесоюзної партконференції

- Відкрити максимальний простір самоврядування суспільства, створити умови для повного розвитку ініціативи громадян, представницьких органів влади, партійних і громадських організацій, трудових колективів;
- налагодити механізм демократичного виявлення та формування інтересів і волі всіх класів і соціальних груп...

(Радянська Україна. — 1988. — 6 липня)

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із програми Української республіканської партії (УРП) (1990 р.)

1. Мета

УРП домагається створення Української незалежної соборної держави..

2. Головні засади

УРП стверджує абсолютну цінність життя, свободи, самобутності людини і кожної нації.

УРП вважає, що гарантією повноцінного життя людини і нації є демократичний державний та суспільний лад зі свободою економічної діяльності, рівноправністю різних форм власності, ринковим регулюванням та здоровим природним середовищем..

3. Напрями діяльності

3.1 Домагатися створення нової Конституції України..

3.2 Основою політичної системи України партія вважає парламентську республіку, в якій усі політичні партії та організації мають конституційно гарантовану свободу діяльності...

(Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій. — К., 1991. — С. 62–66)

Партія	Програмні цілі
<i>Центристські</i>	
УРП	Побудова Української незалежної держави, засудження комуністичної ідеології і практики як антигуманної
ДемПУ	Утворення суверенної Української республіки, роздержавлення власності, приватизація, перехід до ринкових відносин
СДПУ	Незалежність України, відмова від ідей оновити соціалізм, проведення ринкових реформ
СДПУ(о)	Україна в складі конфедерації радянських республік, федеративний устрій України, багатокладна економіка

ПЗУ	Створення «екологічного солідарного суспільства», в якому інтереси громадян поєднувалися б з біосферними законами природи, неприйняття ні комуністичної ідеології, ні капіталізму, пошук третього шляху розвитку суспільства
<i>Ліві</i>	
Демплатформа КПУ	Перетворення КПУ на партію парламентського типу, відмова від політичної монополії, від комунізму як стратегічної мети, деполітизація органів КДБ, МВС, військових і управлінських державних установ
ПДВУ	Україна — член конфедерації радянських республік, відмова від комуністичної ідеології, проведення ринкових реформ
<i>Праві</i>	
УНП	Відновлення УНР, проголошеної в січні 1918 р., у її етнографічних кордонах
ДСУ	Членів ОУН і УПА визнати героями визвольної боротьби за волю України, КПУ — злочинною організацією
УМА	Створення альтернативних державних структур: комітетів громадян на місцях і Національного конгресу як верховного органу влади

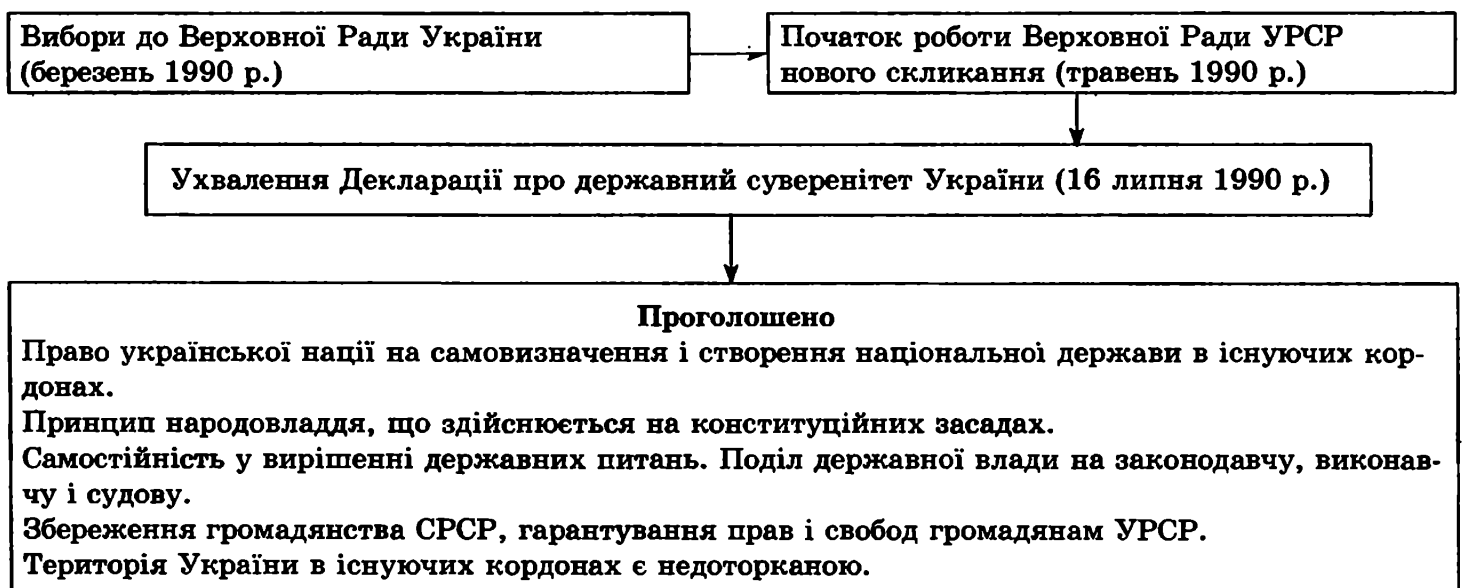
Динаміка зростання політичних партій

Рік	Кількість партій
1990	1
1991	5
1992	7
1993	15
1995	3
1996	5
1997	10

На 1 січня 1998 року в Україні була 51 політична партія.

Формування передумов незалежності України

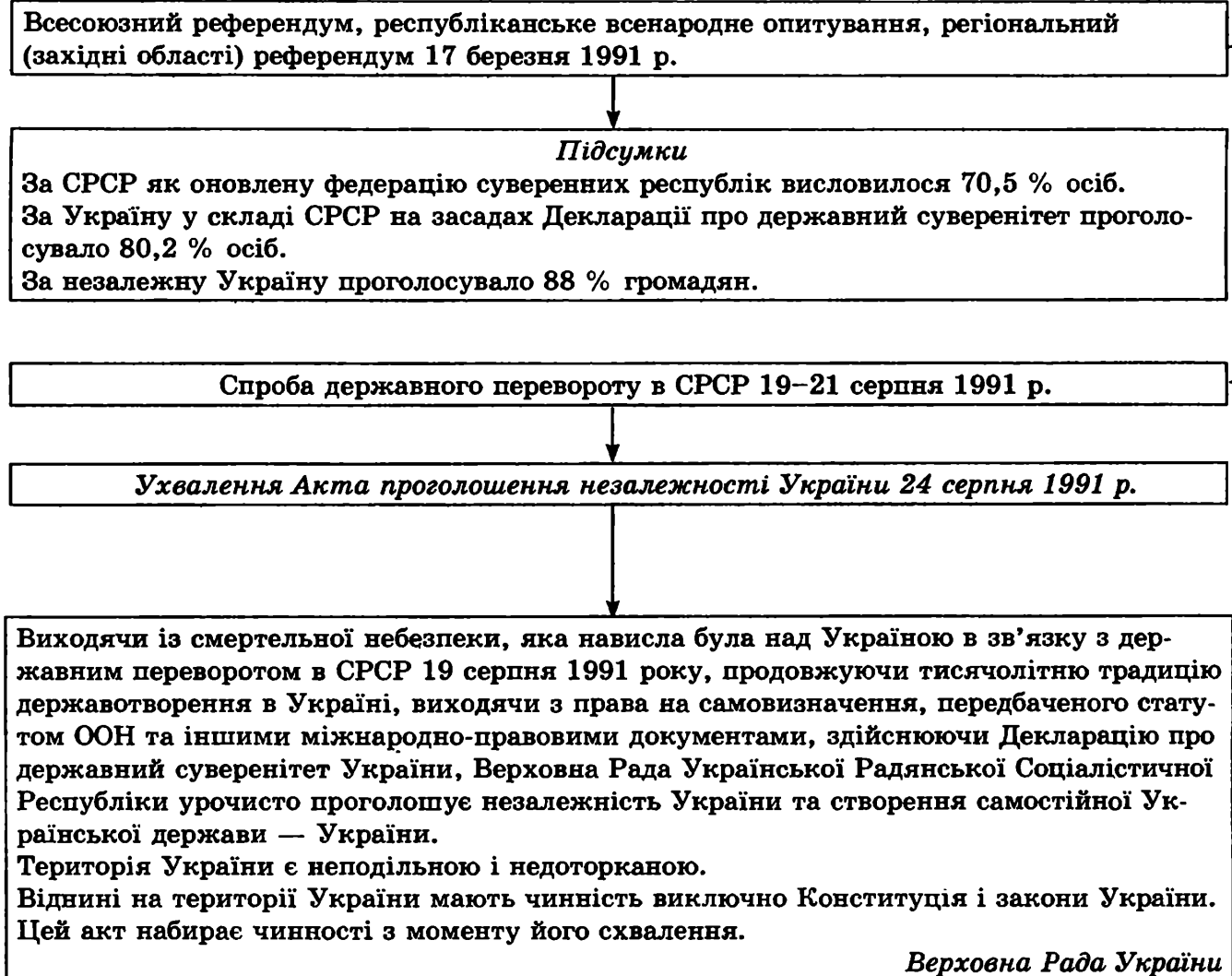
Політичні передумови суверенізації

УРСР — економічно самостійна держава, яка створює свою банківську, цінову, фінансову, податкову систему, формує бюджет, запроваджує свою грошову одиницю.
УРСР самостійно здійснює охорону природи, захист усіх форм власності.
УРСР самостійно вирішує питання розвитку науки, культури, освіти і духовного розвитку громадян, забезпечує національно-культурне відродження.
УРСР має право на власні Збройні Сили, внутрішні війська й органи державної безпеки.
УРСР — нейтральна держава, позаблокова, зобов'язується не застосовувати, не виробляти і не розповсюджувати ядерну зброю.
УРСР самостійно налагоджує міжнародні відносини.
УРСР визнає пріоритет загальнонародних норм міжнародного права загальнолюдських цінностей.

Здобуття Україною незалежності

Проголошення незалежності України

Після провалу путчистів М. Горбачов заявив про можливість підписання нового союзного договору в кінці грудня 1991 р. Керівництво України, відбиваючи настрої народних мас, відмовилось від участі в формуванні нового Союзу.

Було прийнято рішення про проведення 1 грудня 1991 року Всеукраїнського референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України та призначено вибори Президента України.

Референдум 1 грудня 1991 року і вибори Президента України. Розпад СРСР

Всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України

Підсумки

90,32 % населення України висловились на підтвердження Акта проголошення незалежності України

Вибори Президента України

Підсумки

Президентом України обрано Л. Кравчука, за якого проголосувало 61,6 % виборців

Зустріч Президента України Л. Кравчука, Голови Верховної Ради Республіки Білорусь С. Шушкевича та Президента Росії В. Єльцина у Біловезькій Пущі 7–8 грудня 1991 р.

Підсумки

Констатація факту розпаду СРСР.

Підписання угоди про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Підписання 21 грудня в Алма-Аті декларації про утворення СНД керівниками Азербайджану, Білорусі, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану і України.

СНД не передбачала ніякого центру, вертикальних управлінських структур. Основа — незалежність республік у зовнішній і внутрішній політиці

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із заяви Президії Верховної Ради Української РСР у зв'язку зі спробою Державного комітету надзвичайного стану в СРСР вчинити державний переворот (серпень 1991 р.)

...Положення постанов Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР не мають юридичної сили на території України.

Президія констатує, що на території Української РСР надзвичайний стан не запроваджується і підстав для цього не вбачається...

Президія заявляє, що вона буде послідовно відстоювати державний суверенітет України, права людини, демократичні завоювання, започатковані в 1995 році.

(Літ. Україна. — 1999. — 22 серпня)

Звернення Народної Ради до народу України у зв'язку зі спробою державного перевороту в Москві (серпень 1991 р.)

...Головна мета перевороту є придушення демократичних і національно-визвольних процесів у республіках та збереження недоторканими імперських структур. Це неприхована спроба перекреслити прогресивні здобутки народів на шляху до державного суверенітету.

Дії заколотників є незаконними:

- 1) з порушенням конституційної процедури усунено з поста Президента СРСР М. Горбачова, доля якого залишається досі невідомою;
- 2) створення комітету з надзвичайного стану не передбачено існуючим законодавством;
- 3) оголошення надзвичайного стану в СРСР здійснено всупереч Закону СРСР «Про правовий режим надзвичайного стану»...

Народна Рада українського парламенту рішуче засуджує спробу вчинити державний переворот... Закликаємо всіх громадян України, усіх посадових осіб, військовослужбовців та охоронців правопорядку ігнорувати будь-які рішення путчистів і підпорядковуватися виключно Конституції України...

...Пам'ятаймо: якщо сьогодні танки розчавлять суверенітет Росії, то завтра вони з'являться на вулицях і площах українських міст.

Саме в такий спосіб було покладено край тоталітарним режимам у країнах Східної Європи.

Повсюди виявляйте громадянську непокору!

Народна Рада закликає розпочати Всеукраїнський страйк проти наступу диктатури.

Віriamo: реакція не пройде, демократія переможе!

(Літ. Україна. — 1991. — 29 серп.)

Із заяви глав Республіки Беларусь, РРФСР, України про вихід зі складу Союзу РСР та утворення Співдружності Незалежних Держав (грудень 1991 р.)

Ми, керівники Республіки Беларусь, РРФСР, України, відзначаючи, що переговори про підготовку нового Союзного договору зайшли в глухий кут, об'єктивний процес виходу республік із складу Союзу РСР і утворення незалежних держав став реальним фактом...

...Констатуємо, що недалекоглядна політика центру призвела до глибокої економічної і політичної кризи, до розвалу виробництва, катастрофічного зниження життєвого рівня практично всіх верств суспільства...

...Беручи до уваги зростання соціальної напруженості в багатьох регіонах колишнього Союзу РСР, що призвело до міжнаціональних конфліктів з численними людськими жертвами...

...Усвідомлюючи відповідальність перед своїми народами і світовим співтовариством та назрілу потребу в практичному здійсненні політичних і економічних реформ, заявляємо про утворення співдружності незалежних держав, про що сторонами 8 грудня 1991 року підписано угоду.

Співдружність незалежних держав у складі Республіки Беларусь, РРФСР, України є відкритою для приєднання всіх держав — членів Союзу РСР, а також для інших держав, які поділяють цілі і принципи цієї угоди.

(Веч. Київ. — 1991. — 10 груд.)

ТЕМА 6. УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Початок державотворчих процесів

Об'єктивна необхідність державотворення

Нові завдання незалежної України			
Знищення віджилих політичних структур і створення правової демократичної держави	Трансформування централізованої державної економіки в багатуокладну ринкову, зорієнтовану на соціальні потреби людей	Національне відродження і оздоровлення міжнародних відносин	Встановлення рівноправних стосунків з іншими державами та перетворення України на сучасну європейську державу

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Закон України «Про форми власності на землю» (1992 р.)

Верховна Рада України постановляє:

1. Запровадити в Україні поряд з державною — колективну і приватну форми власності на землю.
2. Встановити, що власність на землю в Україні виступає в таких формах: державна, колективна, приватна. Усі форми власності є рівноправними.

(Голос України. — 1992. — 15 лют.)

Із Закону «Про селянське (фермерське) господарство» (січень 1992 р.)

Селянське (фермерське) господарство в системі народногосподарського комплексу є рівноправною формою ведення господарства поряд з державними, кооперативними, господарськими товариствами, орендними та іншими підприємствами та організаціями...

Втручання в господарську або іншу діяльність селянського (фермерського) господарства з боку державних чи інших органів, а також службових осіб не допускається.

(Голос України. — 1992. — 14 січ.)

Із Воєнної доктрини України (1993 р.)

...Головною метою воєнної політики України є гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки...

Здійснюючи свій зовнішньополітичний і воєнно-політичний курс згідно з національними інтересами, Україна:

— не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе;

— суворо дотримує принципу недоторканості існуючих державних кордонів;

— поважає державний суверенітет та політичну незалежність інших держав..

— сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів збройних сил і озброєнь у регіоні та у світі...

— обстоює вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними та іншими прийнятими згідно з нормами міжнародного права засобами і шляхом прийняття всіма державами зобов'язань про взаємний ненапад...

— забороняє застосовувати власні Збройні Сили для розв'язання політичних завдань на своїй території;

— виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території та на територіях інших держав без їх на те згоди...

(Відомості Верховної Ради України. — 1993. — №43. — Ст. 409. — С. 1020–1022)

Уряд України в 1991–1994 роках

Конституційно не визначеними залишалися взаємовідносини найвищих осіб всередині виконавчої гілки влади, передусім президента і прем'єр-міністра. Безсумнівною була лише підпорядкованість останнього президенту.

Голова уряду	Діяльність
<i>В. Масол</i>	У квітні 1991 р. хвиля страйкових виступів, в яких активну роль (аж до акції голодування) відігравали студенти, змусила голову Ради міністрів подати у відставку. Це був досвідчений професіонал, який з 1979 р. виконував функції заступника голови Ради Міністрів, а з 1987 р. очолював уряд. Після його відставки уряд, за західним зразком, дістав назву Кабінету Міністрів
<i>В. Фокін</i>	Упродовж 17 місяців Кабінет Фокіна майже безперервно критикували партії, профспілки та інші громадські організації, оскільки економічне життя невпинно погіршувалось. Між президентом і урядом не виникало політичних розходжень. За поданням президента Верховна Рада у жовтні 1992 р. затвердила відставку В. Фокіна
<i>Л. Кучма</i>	Новий прем'єр-міністр виявився не таким поступливим щодо президента. Йому довелося працювати в економічній ситуації, що значно погіршилась. Верховна Рада не дала згоди на спробу голови уряду підпорядкувати собі представників президента в областях, увівши їх до складу Кабінету Міністрів. Проте голова уряду дістав повноваження видавати декрети, які заповнювали законодавчий вакуум або навіть могли змінювати в певних межах існуючі закони. Л. Кучма і президент Л. Кравчук так і не змогли знайти спільної мови. Після ряду наполегливих прохань Верховна Рада України дозволила главі уряду у вересні 1993 р. піти у відставку
<i>В. Масол</i>	Незадовго до виборів знов призначений на посаду прем'єр-міністра

Окремі політичні діячі не могли домовитись між собою за відсутності Конституції, базованої на поділі властей, і за відсутності законів, що визначали б компетенцію посадових осіб.

Державотворчі процеси в Україні в 1994–2001 роках

1994 рік

Вибори до Верховної Ради	Вибори Президента України
У березні і квітні вперше проводилися на багатопартійній основі, але за мажоритарною системою. Більшість народних депутатів попереднього складу, яка балотувалась на новий строк (138 з 188), не була обрана. Було заповнено тільки 338 депутатських місць із 450. Ще 56 депутатів було обрано після нових турів голосування влітку і восени 1994 р.	26 червня відбулися вибори Президента України. За кількістю поданих голосів претенденти розподілились таким чином: Л. Кравчук, Л. Кучма, О. Мороз, В. Лановий, В. Бабич, І. Плющ, П. Таланчук. Другий тур виборів, де балотувались перші двоє з цього списку, дав перевагу Л. Кучмі

Кількість осіб у фракції	Назва партії
90	Комуністична партія України
22	Народний рух України
21	Селянська партія України
15	Соціалістична партія України

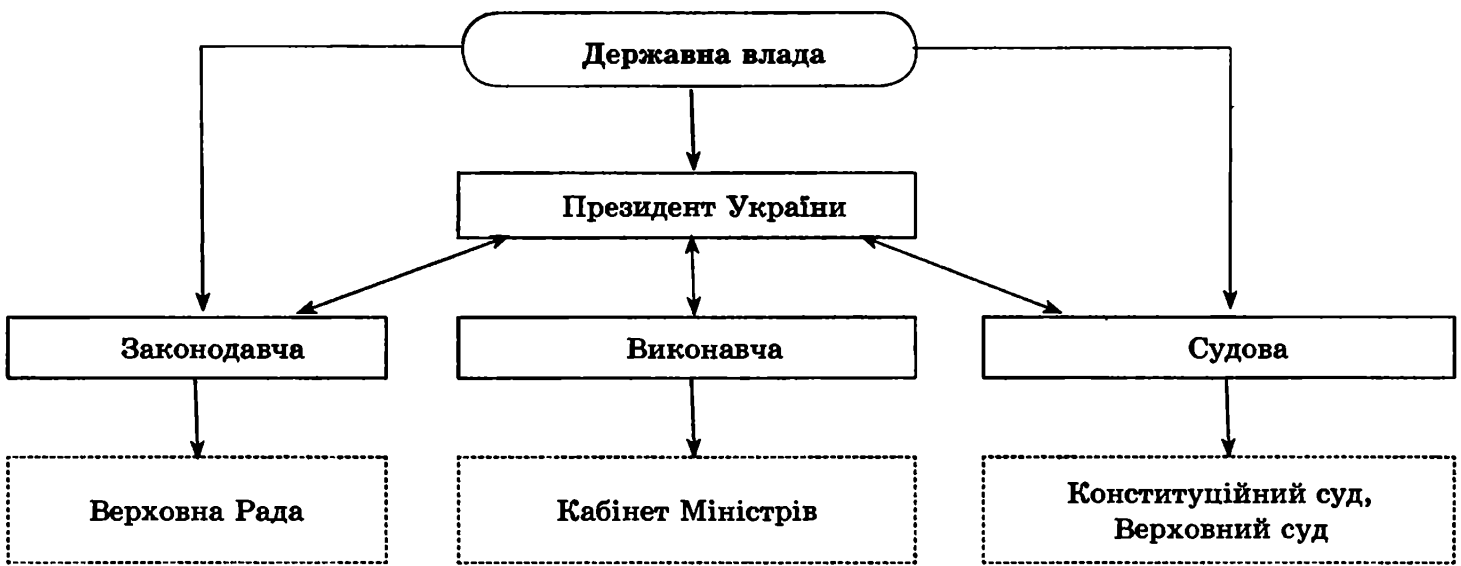
Тільки ці партії змогли створити депутатські фракції чисельністю понад десять осіб. У грудні 1994 р. парламент погодився з пропозицією Центральної виборчої комісії відкласти на рік призначення виборів у 44 округах, де вони тричі визнавались за такі, що не відбулися через неявку виборців, або депутата не було обрано.

У цей період Україна відмовляється від ядерної зброї, що мало надзвичайно важливе значення для входження України у світове співтовариство.

Утвердження національної державності було забезпечене формуванням власної грошової системи, виробленням законодавства.

Принципову роль у формуванні обличчя нової України відіграла заміна радянської символіки національною.

Надто повільно проводились реформи. Особливо зволікання з реформою державних інститутів загальмувало перехід до демократичного устрою і негативно позначилося на ефективності влади.

Етапи державотворчого процесу

Роки	Діяльність Верховної Ради України
1994 р.	<p>18 травня обрання Головою ВРУ О. Мороза.</p> <p>16 червня затвердження прем'єр-міністром України В. Масола.</p> <p>19 липня новообраний Президент України Л. Кучма склав присягу на вірність українському народові.</p> <p>У новому складі Верховної Ради протистояли прокомуністичні та націонал-демократичні сили</p>

1995 р.	<p>1 березня подав у відставку В. Масол. Обов'язки голови Кабінету Міністрів покладено на Є. Марчука.</p> <p>Політичне протистояння Президента України і Верховної Ради.</p> <p>8 червня підписання Конституційного договору.</p> <p>Блокування лівими фракціями Закону про владу та місцеве самоврядування.</p> <p>Прийняття Закону про владу та місцеве самоврядування простою, а не конституційною більшістю</p>
1996 р.	<p>11 березня підписано завершений проект Конституції України.</p> <p>Верховна Рада відправляє його на вивчення та аналіз до постійних комісій.</p> <p>Постановою Верховної Ради створена Тимчасова спеціальна комісія з доопрацювання проекту Конституції.</p> <p>Безрезультатне обговорення у Верховній Раді проекту Конституції</p>
1998 р.	<p>У березні відбулися вибори нового складу Верховної Ради за змішаною виборчою системою.</p> <p>Головою Верховної Ради обрано О. Ткаченка.</p> <p>Формування у складі Верховної Ради депутатської більшості, яка бере курс на консолідацію різних політичних сил</p>
2000 р.	<p>1 лютого V сесія Верховної Ради зібралась в Українському домі у кількості 255 осіб і розпочала свою роботу з переобрання керівництва Верховної Ради.</p> <p>Головою ВРУ обрано І. Плюща, першим заступником — В. Медведчука.</p> <p>На кінець року вдалось подолати суперечності між гілками влади</p>
2001 р.	<p>На фоні скандалу із убивством Г. Гонгадзе і хвилі виступів опозиційних сил у рамках акції «Україна без Кучми» пройшов розпад депутатської більшості.</p> <p>Частина фракцій ініціювала відставку уряду В. Ющенка, висловивши йому недовіру. У відповідь на це представники національно-демократичних сил заявили про перехід в опозицію</p>

Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 року

Конституційний процес наприкінці 80-х–у першій половині 90-х років .

Етапи конституційного процесу

Дата	Зміст
Жовтень 1990 р.	ВРУ створює Конституційну комісію, яка повинна була розробити концепцію нової Конституції
Листопад 1991 р.	Підготовлено перший проект Конституції України
Січень 1992 р.	Конституційна комісія розробляє оновлений проект, який був винесений на всенародне обговорення
15 липня–1 грудня 1992 р.	200 тис. громадян України взяли участь у всенародному обговоренні проекту Конституції України
26 жовтня 1993 р.	Опублікований у засобах масової інформації доопрацьований варіант Конституції України
Вересень 1994 р.	Формується новий склад Комісії з розробки проекту Конституції. Комісія визнала за необхідне взяти за основу проект Конституції в редакції від 26 жовтня 1993 р.
8 червня 1995 р.	Президент та Верховна Рада підписали Конституційний договір

19 червня 1995 р.	Створено робочу групу Конституційної комісії, яка підготувала погоджений проект Конституції
11 березня 1996 р.	Президент України та Голова Верховної Ради підписали завершений проект Конституції
Травень 1996 р.	Створення депутатської Тимчасової спеціальної комісії з доопрацювання проекту Конституції
17–18 травня 1996 р.	Безрезультатне обговорення опрацьованого комісією проекту Конституції
28 червня 1996 р.	Оприлюднення Указу Президента України про проведення 25 вересня Всеукраїнського референдуму щодо прийняття Конституції України

• 28 червня 1996 р.

Прийняття Конституції України — Основного Закону держави

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Із Конституції України

Розділ І.

Загальні засади

Стаття 1

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава...

Стаття 3

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави...

Стаття 5

Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народу і не може бути узурповано державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу...

Стаття 8

В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

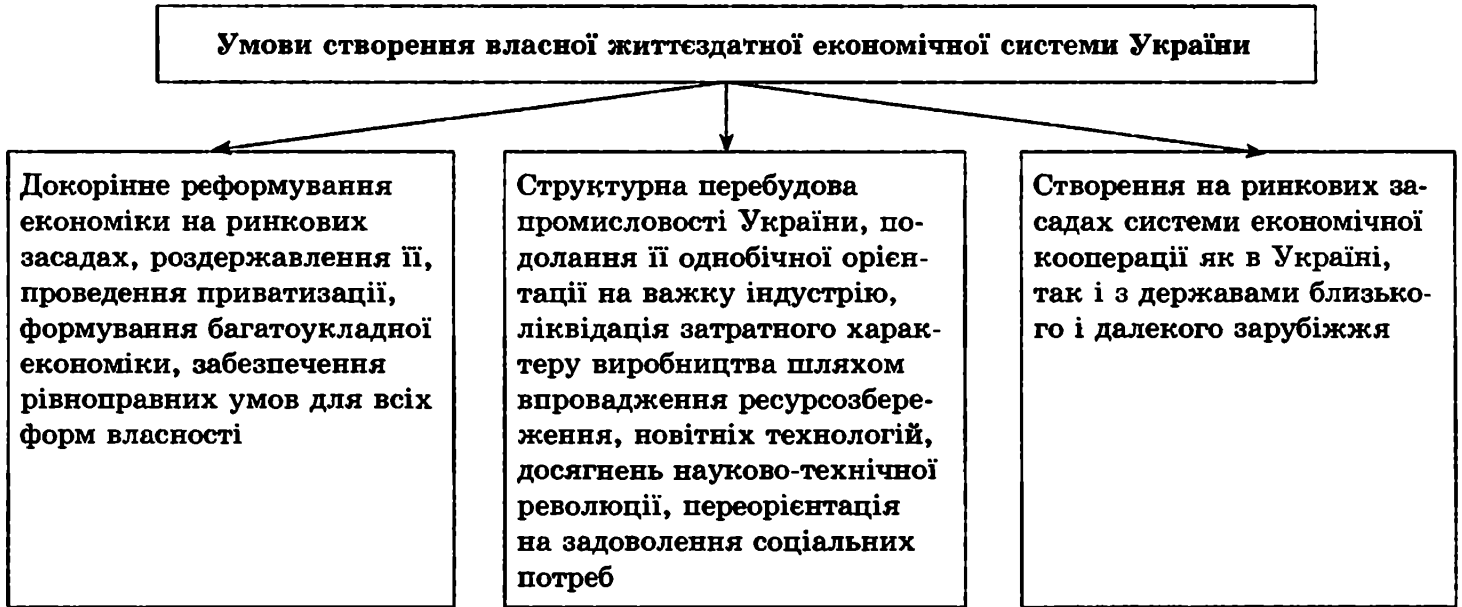
Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії...

(Конституція України. — К.: Право, 1996. — С. 4–5)

Економічне життя України в першій половині 90-х років

Спроби реформування економіки і причини їх невдач

Спроби реформування економіки

1. Введення з 10 січня 1992 р. купонів багаторазового використання — прообраз національної валюти.
2. Зняття контролю держави за ціноутворенням і дозвіл на вільну торгівлю продукцією промислового виробництва.
3. Спрямування на «поступовість», а не на форсування ринкових реформ.

Вибори 1998 року до Верховної Ради

Особливості проведення	Результати
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вибори були першими, що відбулися в умовах чинності нової Конституції України. 2. Вони пройшли в один тур. Перемогу отримував кандидат, який випереджав за поданими голосами суперників, навіть якщо більшість виборців висловлювалась за інших, тобто проти нього. 3. Напередодні виборів кількість політичних партій перевищила сотню. Центральна виборча комісія допустила до участі у виборах 30 політичних партій і партійних блоків	<p>До виборчих списків включено 37 540 тис. осіб. У голосуванні взяли участь 26 571 тис. виборців, або 70,8 % від загальної кількості.</p> <p>За списки кандидатів у народні депутати від політичних партій і виборчих блоків проголосували 91,7 % тих, хто взяв участь у голосуванні. Не підтримали виборчого списку будь-якої політичної партії або блоку 5,3 % виборців</p>

Розподіл депутатських місць у багатомандатному загальнодержавному окрузі

Назва партій чи партійного блоку	Кількість мандатів
Комуністична партія України	84
Народний рух України	32
Блок СПУ–СелПУ	29
Партія «зелених» України	19
Народно-демократична партія	17
Об'єднання «Громада»	16
Прогресивна соціалістична партія	14
Соціал-демократична партія (об'єднана)	14

Президентські вибори 1999 року

Особливості проведення	Результати
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вибори проводились відповідно до нового Закону України «Про вибори Президента України». 2. У президентській кампанії брали участь 32 претенденти, і тільки 19 із них змогли взяти участь у «президентській гонці». 3. Серед претендентів була одна жінка — Н. Вітренко, лідер Прогресивної соціалістичної партії. 4. У ході передвиборної президентської кампанії були утворені суспільно-політичні блоки Всеукраїнське об'єднання демократичних сил «Злагода», суспільне об'єднання «Єдина родина» та ін. 5. Президентська кампанія відзначалась гостротою і напругою (конфронтація між ЦВК і незареєстрованими кандидатами; численні судові процеси у Верховному Суді; замах на кандидата Н. Вітренко; «війна компроматів». 6. Є. Марчук, О. Мороз, О. Ткаченко в ході виборчої кампанії підписали угоду «Про чесні вибори». 7. Була створена «Канівська четвірка» у складі Є. Марчука, О. Мороза, О. Ткаченка, В. Олійника, які заявили про можливість висунення єдиного кандидата 	<ol style="list-style-type: none"> 1. В I-му турі виборів переможцями стали Л. Кучма (36,49 % голосів) та П. Симоненко (22,26 % голосів). 2. Оскільки ні Л. Кучма, ні П. Симоненко не набрали 50 % + 1 голос, був призначений II тур виборів. 3. У II турі перемогу здобув Л. Кучма

Сучасний стан, проблеми української економіки та пошук шляхів їх вирішення

Основні тенденції розвитку української економіки в другій половині 90-х років

Головні напрями нової соціально-економічної стратегії

Стабілізація фінансово-грошової системи, докорінне реформування відносин власності, всебічне утвердження, поряд із державною, ефективних форм приватної та колективної власності.

Структурна перебудова громіздкої, зорієнтованої на важку індустрію та воєнно-промисловий комплекс економіки.

Пріоритетність наукомістких та високотехнологічних галузей економіки.

Реформування села шляхом здійснення радикальної земельної реформи.

Поступове утвердження відкритої економіки та входження України до світового співтовариства, залучення іноземних інвестицій.

Соціальний захист найбільш незахищених категорій населення.

Проблеми і прорахунки у реформуванні економіки

Результати реформуванні економіки

На 40 % знизилась продуктивність праці в промисловості і у 2 рази — у сільському господарстві.

Частка сучасних наукомістких, конкурентоспроможних виробництв продовжує скорочуватись.

Зростає частка найбільш енергомістких та екологічно шкідливих галузей (паливно-енергетичної, металургійної, хімічної).

Причини економічної кризи

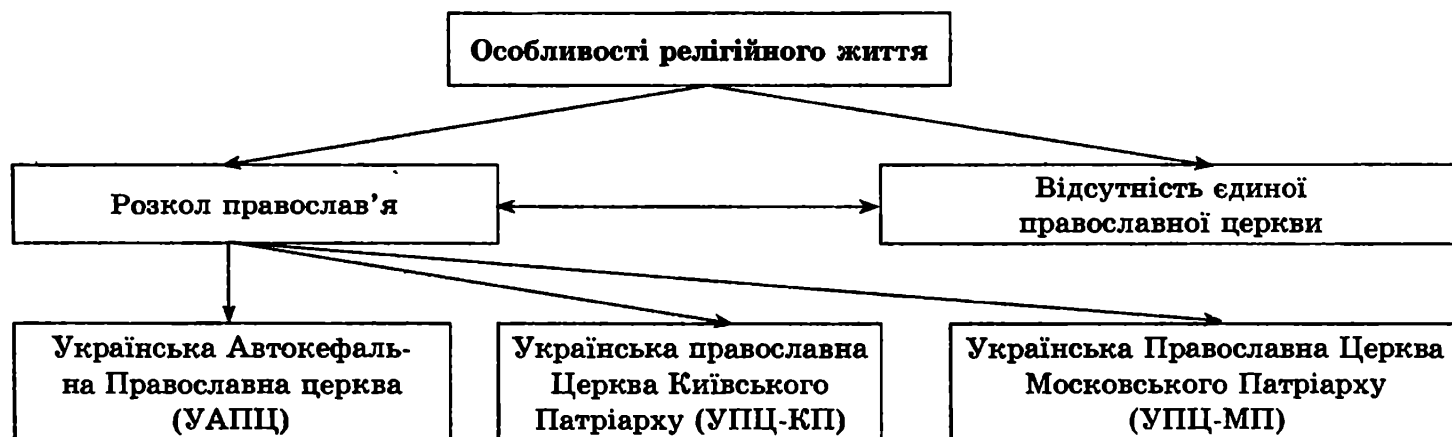
1. Надзвичайно складні стартові умови реформування української економіки.
2. Тривале політичне протистояння між законодавчою та виконавчою гілками, незавершеність створення нормативних актів, що регламентують напрями економічних реформ.
3. Непослідовність здійснювання економічних реформ:
  - не сформована сучасна система управління економікою;
  - неефективним та логічно не завершеним виявився процес приватизації;
  - слабким місцем економіки стало мале підприємництво;
  - тінізація економіки на фоні корупції та організованої злочинності.

Етносоціальні процеси та рівень життя населення України

Демографічні зміни	Чисельність населення в 1993 р. — 52,2 млн, в 2000 р. — 49,5 млн. У 1991 р. смертність перевищила народжуваність на 40 тис., в 1992 р. — на 100 тис. Близько 5 млн селян, або практично кожен третій — непрацездатного віку
Рівень життя населення	Чисельність робітників скорочується; загальна кількість зайнятих на виробництві скоротилась на 25 % Новим явищем стало безробіття, в тому числі і так зване приховане Низький рівень заробітної плати, падіння престижності розумової праці негативно позначилась на складі інтелігенції. Понад 70 % отриманих грошей населення витрачає на продовольство
Соціальна диференціація суспільства	Процес первісного нагромадження капіталу проходив прискореними темпами. Відбувалось стрімке розшарування суспільства. Почалось формування «середнього класу» (індивідуальні та дрібні підприємці)

Стан навколишнього середовища	Значна частина республіки виявилась зоною екологічного лиха: — проблеми, спричинені Чорнобилем; — катастрофічне забруднення Нижньої Наддніпряниці, Донбасу; — забруднення головної водної артерії — Дніпра; — «вимираюче» Азовське море; — отруєні пестицидами сільськогосподарські райони; — деградація українських ґрунтів	
Міжнаціональні відносини	На рубежі 80–90-х років в Україні проживало:	
	українців	37,4 млн
	росіян	11,4 млн
	євреїв	483 тис.
	білорусів	440 тис.
	молдаван	324,5 тис.
	румунів	134,8 тис.
	болгар	233,8 тис.
	поляків	219,2 тис.
	угорців	163 тис.
	греків	99 тис.
	татар	87 тис.
	вірмен	54 тис.
	циган	48 тис.
	кримських татар	47 тис.
німців	38 тис.	
	В Україні мешкають представники більш як 130 націй і народностей	
Етнічні меншини	Прийняття 1 листопада 1991 р. Декларації прав національностей України. Прийняття Закону «Про національні меншини в Україні». Діяльність 450 національно-культурних товариств, 25 з яких мали всеукраїнський статус	

Релігійне життя України в умовах незалежності

Українська греко-католицька церква (УГКЦ) була узаконена в 1989 році. Єпископат УГКЦ одержав у Львові собор Святого Юра і зробив його своєю резиденцією.

Для України характерна багаторелігійність: існують Об'єднання громад іудейського віросповідання, німецька євангелістсько-лютеранська церква, релігійні громади мусульман, Корейська методистська церква, релігійні громади товариства свідомості Крішні, буддистів, віри Бахаї, даосистів, ведантистів.

Кінець 80-х–початок 90-х років характеризувався зростанням впливу на релігійне життя республіки сектантства: євангельських християн-баптистів, Свідків Єгови, адвентистів сьомого дня, п'ятидесятників тощо.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

З Конституції України

Стаття 35

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність...

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

(Конституція України. — К.: Право, 1996. — С. 11)

Культурні процеси в незалежній Україні

Галузь культури	Основні досягнення
<i>Освіта</i>	У 1991 році прийнято Закон України «Про освіту», в 1993 році затверджено програму «Освіта (Україна XXI століття)», в 1999 році прийнято Закон України «Про загальну середню освіту». Зросла кількість середніх загальноосвітніх закладів, з'явилися заклади нового типу — гімназії, ліцеї, колегіуми. Система профтехосвіти переорієнтовується на підготовку, поряд з традиційними, нових категорій фахівців — сфери обслуговування, бізнесу, комунальних служб тощо. Поряд із державними ВНЗ розвиваються навчальні заклади, що перебувають у комунальній та приватній власності
<i>Наука</i>	Створено чи відроджено ряд нових наукових закладів: Інститут міжнародних відносин і політології, Інститут української археографії ім. М. Грушевського. Плідно працюють українські вчені в галузях точних та природничих наук: матеріалознавстві, електрозварюванні, новітніх космічних технологіях
<i>Література</i>	Були зняті ідеологічні обмеження і відкрито простір для свободи письменницької творчості різних жанрів. До здобутків української літератури останніх років належать «Берестечко» Ліни Костенко, «Щоденний жезл» Є. Папковського, «Рев оленів нарозвидні» Р. Іванчука, «Северин Наливайко» М. Вінграновського, «Тисячолітній Миколай», «Ангельська плоть» П. Загребельного та ін.

Мистецтво	<p>Проводяться культурні заходи загальноукраїнського масштабу: Всеукраїнське Шевченківське свято «В сім'ї вольній, новій», фестивалі естрадної пісні «Пісенний вернісаж», «Червона рута», «Таврійські ігри», міжнародні конкурси ім. М. Лисенка, ім. С. Лифара, ім. В. Горюха та ін. Активно творять відомі українські режисери С. Демченко, Р. Віктюк, І. Борис, Б. Жолдак.</p> <p>Високим залишається рівень вітчизняної кінодокументалістики і художніх стрічок «Ізгой» (реж. В. Савельєв), «Пастка» (за мотивами творів І. Франка), серіалів «Роксолана» та «Чорна рада».</p> <p>Кращі традиції продовжили представники українського оперного й балетного мистецтва А. Солов'яненко, В. Степова, В. Писарєв, Л. Забіляста, В. Лук'янець та ін.</p>
Фізична культура, спорт	<p>Успіхи спортсменів: В. Борзова, Л. Жаботинського, С. Белоглазова, О. Блохіна, Л. Турищевої, І. Дерюгіної, В. Алексєєва, С. Бубки, А. Шевченка, О. Баюл, Л. Подкопаєвої, К. Серебрянської, братів Кличків... Створено Національний олімпійський комітет</p>

Економічні процеси на початку ХХІ століття

Реформування органів державного управління	<p>Здійснювана адміністративна реформа передбачала перехід від галузевого до функціонального принципу організації системи управління народним господарством, добору кандидатів на державну службу за конкурсом, забезпечення прозорих схем управління, скорочення інспекційних і контрольних служб, стимулювання приватного сектору економіки.</p> <p>Стагнаційні явища, зумовлені інерцією перехідного періоду, не змогли забезпечити ефективний розвиток адміністративної реформи.</p> <p>Витрати на утримання державного апарату протягом 1999–2005 рр. постійно зростали. Чисельність управлінців нижчої ланки скоротилася на 10 %. Чисельність державних службовців середнього і вищого рівня зросла на третину</p>
Стимулювання підприємницької діяльності	<p>Не вдалося створити конкурентного середовища в багатьох сферах економічної діяльності (телекомунікації, транспорт і зв'язок, житлово-комунальне господарство, енергопостачання та ін.).</p> <p>Лібералізація державного регулювання й забезпечення пільгового оподаткування сприяли розгортанню малого бізнесу.</p> <p>У структурі української економіки не відбулося зрушень. Традиційні галузі (видобуток вугілля, металургія, хімічна і харчова промисловість) не поступилися позиціями наукомістким галузям.</p> <p>Власними енергоресурсами Україна забезпечена менше ніж наполовину. Панують екстенсивні чинники економічного зростання. Приплив іноземних інвестицій загальмувався внаслідок нестабільності політичної ситуації і недостатнього розвитку ринку цінних паперів</p>
Роздержавлення та інтенсифікація сільського господарства	<p>Ні господарські товариства, ні сільськогосподарські виробничі кооперативи не є власниками використовуваних ними земель (як юридичні особи), а тому вони не можуть одержувати кредити під заставу землі. Здійснювати ефективне господарювання без банківських кредитів під заставу землі неможливо.</p> <p>У 2004 р. частка сільгосппідприємств у складі виробленої продукції становила 35,8 %, а частка фермерських — 3,9 %. Основну частину продукції (60,3 %) давали господарства селян, ефективність яких набагато нижча, ніж ефективність сільгосппідприємств</p>

Україна у 2001–2009 роках

Економічна свобода як головна вимога ринку

Україна в 2002 р. займала 137-му позицію за індексом економічної свободи, а в 2005 р. — 122-е місце. Позитивна динаміка економічної свободи була оцінена міжнародним співтовариством.

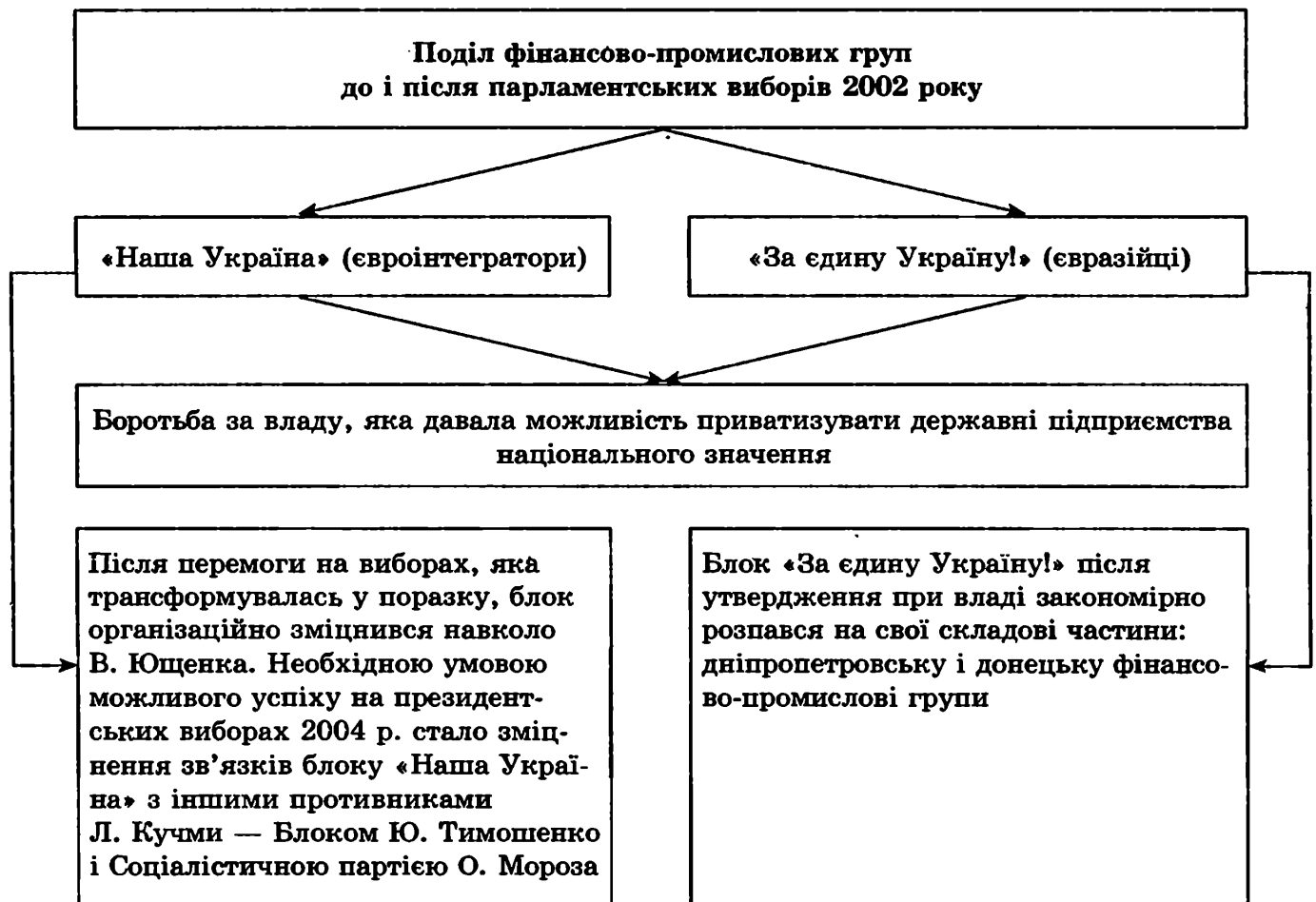
Відносини Україна — ЄС

Правова основа — Угода про партнерство та співробітництво від 16.06.1994 року (Указ Президента України від 24.02.1998 р. №148 «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами»)

Співпраця за 7-ома пріоритетами:

- Енергетика
- Торівля та інвестиції
- Юстиція та внутрішні справи (наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу)
- Охорона навколишнього середовища
- Транспортна сфера
- Транскордонне співробітництво
- Співпраця у сфері науки, технологій та космосу

Розстановка політичних сил напередодні президентських виборів 2004 року

Формування двох президентських блоків

Початок передвиборчої кампанії

4 липня 2004 р. лідер блоку «Наша Україна» відхилив ідею про висунення кандидатом у президенти від певної політичної сили і скористався правом на самовисування

4 липня 2004 р. у Запоріжжі відбувся надзвичайний з'їзд Партії регіонів, який висунув кандидатом у президенти В. Януковича — діючого прем'єр-міністра. Таким чином, В. Янукович йшов на вибори від «партії влади»

Дії В. Януковича на посту Прем'єр-міністра України

Взяв на себе відповідальність за непопулярну соціально-економічну політику останнього десятиліття.

Обрав напрям передвиборчої агітації — переконати громадян у тому, що на посаді прем'єр-міністра він уже багато зробив для покращення економічної ситуації, а у майбутньому зробить іще більше.

З 1 вересня 2004 р. уряд удвічі збільшив мінімальний розмір пенсії за віком, хоча коштів на сплату підвищених пенсій не існувало.

Було підвищено заробітну плату бюджетникам, що не мало постійного фінансового забезпечення

Вибори Президента України. Помаранчева революція

Вибори Президента України

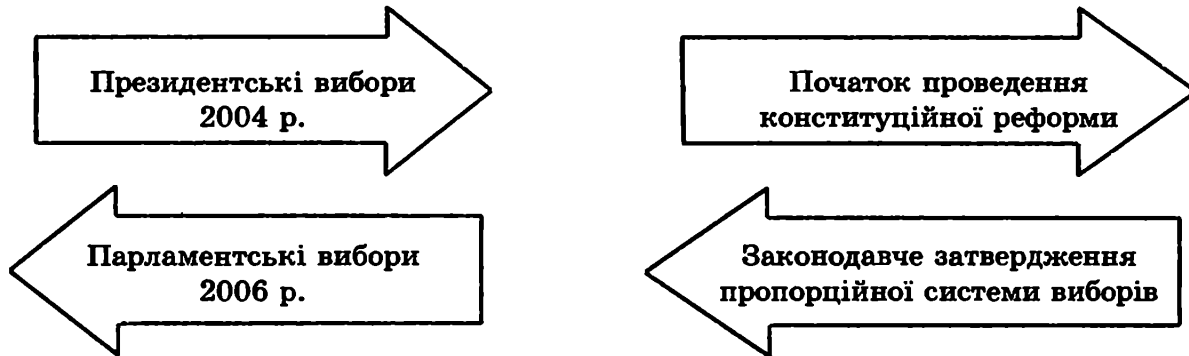
Дата	Хід подій
31 жовтня	Відбулися вибори Президента України
10 листопада	Оголошені результати голосування: за Ющенка було віддано 39,87 % голосів, за Януковича — 39,32 % голосів
21 листопада	Проведення другого туру виборів. Відрив між кандидатами на користь Януковича складав по Україні 812 тис. голосів, а явка на вибори в Донбасі зросла на 843 тис. громадян порівняно з першим туром. Тобто підсумки другого туру голосування були визначені голосуванням у Донбасі. Це дало підставу говорити про фальсифікацію виборів

Помаранчева революція

Дата	Подія
22 листопада	На майдані Незалежності зібралось до 100 тис. громадян. В. Ющенко, Ю. Тимошенко, О. Мороз і А. Кінах виступили перед громадянами з вимогою відстояти втрачену перемогу, використовуючи передбачені Конституцією форми протесту проти дій влади. Керівником безстрокової акції громадянської непокорності було призначено члена фракції СПУ Ю. Луценка. З телезверненням до народу виступив В. Янукович. Він запевнив, що нове керівництво країни зробить все необхідне для збереження єдності суспільства, і піддав опозицію критиці за її заклики вийти на барикади
24 листопада	Виступ Л. Кучми, який заявив, що дії опозиції є вкрай небезпечними і можуть призвести до непередбачуваних наслідків
25 листопада	Верховний Суд призупинив процес передачі влади новообраному президенту

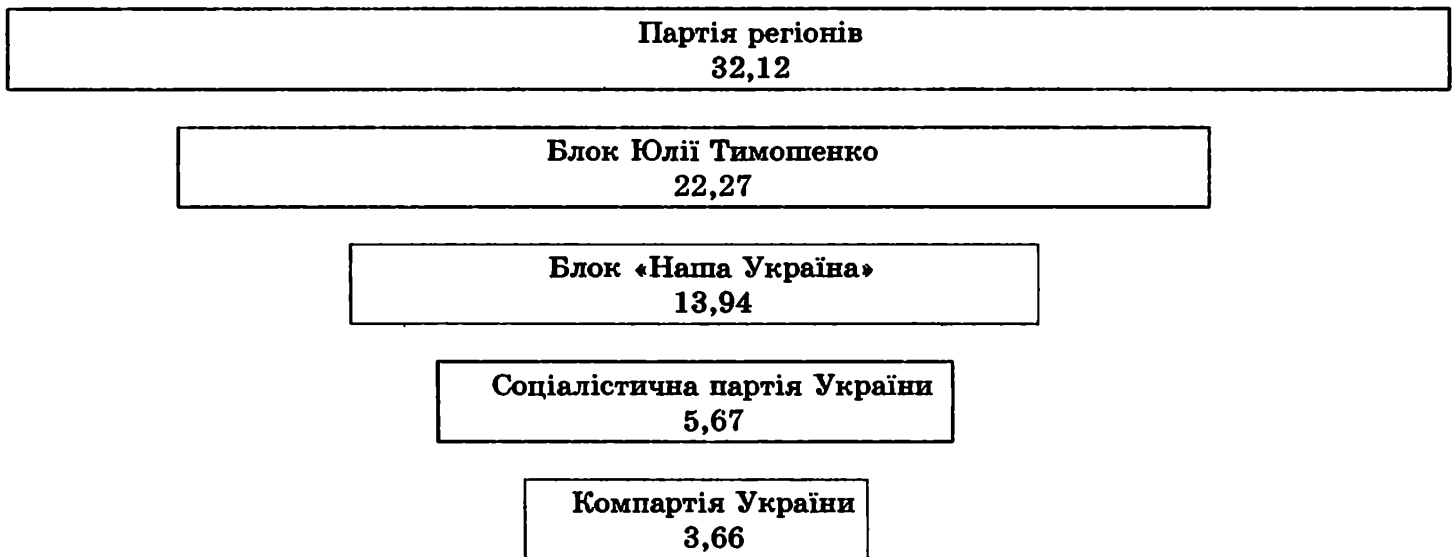
3 грудня	Верховний Суд визнав за необхідне відновити права суб'єкта виборчого процесу шляхом проведення повторного голосування за правилами, визначеними законом про вибори Президента України
8 грудня	Верховна Рада прийняла без обговорення три закони про політичну реформу і відставку ЦВК. Була сформована нова ЦВК з 15 осіб
26 грудня	Переголосування другого туру. Підсумки: за Ющенка — 51,99 % від кількості виборців, які взяли участь у голосуванні; за Януковича — 44,2 % виборців

Політична сцена напередодні 15-річчя незалежності України

Результати парламентських виборів 26 березня 2006 року

3-відсотковий бар'єр подолали тільки п'ять політичних сил (у відсотках):

Історія парламентських виборів 2007 року:

2 квітня 2007 року Президент України В. Ющенко розпустив Верховну Раду (парламент) України та підписав указ про дострокові парламентські вибори в Україні, які мали відбутися 27 травня 2007, проте вони були перенесеними на 24 червня 2007 року. Парламент і Кабінет Міністрів назвали цей указ неконституційним і не виділили кошти на вибори. Парламент продовжував проводити засідання, але Президент вважав їх недійсними. Указ було оскаржено в Конституційному Суді України, який унаслідок різних юридичних причин так і не прийняв рішення по суті цієї справи

В. Ющенко заявив, що може призупинити постанови і відкласти день виборів, аби парламент затвердив деякі важливі законопроекти, зокрема, законодавство про вибори, опозицію, та функціонування парламенту. Врешті-решт було досягнуто домовленості між основними політичними силами, внаслідок яких парламент на декілька днів відновив роботу при визнанні Президентом цього факту, а дата виборів змістилася на 30 вересня, причому причиною їх призначення оголошувалося припинення існування Верховної Ради, внаслідок відсутності в ній 2/3 депутатів від конституційного складу: опозиційні депутати спеціально для цього припинили свої депутатські повноваження

Результати парламентських виборів 2007 р.

Партії та блоки	Голосів	%	Місць	+/-
Партія регіонів	8 013 918	34,37	175	-11
Блок Юлії Тимошенко (БЮТ)	7 162 174	30,71	156	+27
Блок «Наша Україна — Народна Самооборона» (НУНС)	3 301 012	14,15	72	-9
Комуністична партія України (КПУ)	1 257 397	5,39	27	+6
«Блок Литвина»	924 568	3,96	20	+20
Всього	22 935 609	100	450	—

Разом ці політичні сили набрали близько 88,58% голосів. Усі інші політичні партії та блоки не набрали прохідного відсотку голосів у 3%. Відсоток виборців, що проголосував «проти всіх» — 2,73%.

Прем'єр-міністри України

№	Ім'я	Рік народження	Термін
1	Масол Віталій Андрійович	1928	28 червня 1990 р. — 23 жовтня 1990 р.
2	Фокін Вітольд Павлович	1932	жовтень 1990 р. — жовтень 1992 р.
3	Симоненко Валентин Костянтинівич (в. о.)	1940	від 2 до 12 жовтня 1992 р.
4	Кучма Леонід Данилович	1938	жовтень 1992 р. — вересень 1993 р.
5	Звягільський Юхим Леонідович (в. о.)	1933	вересень 1993 р. — липень 1994 р.
6	Масол Віталій Андрійович	1928	червень 1994 р. — березень 1995 р.
7	Марчук Євген Кирилович	1941	березень 1995 р. — травень 1996 р.
8	Лазаренко Павло Іванович	1953	червень 1996 р. — червень 1997 р.
9	Дурдинець Василь Васильович (в. о.)	1937	від 2 до 30 липня 1997 р.
10	Пустовойтенко Валерій Павлович	1947	липень 1997 р. — грудень 1999 р.
11	Ющенко Віктор Андрійович	1954	грудень 1999 р. — травень 2001 р.
12	Кінах Анатолій Кирилович	1954	травень 2001 р. — листопад 2002

13	Янукович Віктор Федорович	1950	21 листопада 2002 — 5 січня 2005 року
14	Азаров Микола Янович (в. о.)	1947	7 грудня — 28 грудня 2004, 5 січня — 24 січня 2005 року
15	Тимошенко Юлія Володимирівна	1960	4 лютого — 8 вересня 2005 (24 січня — 4 лютого 2005: виконувачка обов'язків)
16	Єхануров Юрій Іванович	1948	22 вересня 2005 — 4 серпня 2006 (8 ве- ресня 2005 — 22 вересня 2005: викону- вач обов'язків)
17	Янукович Віктор Федорович	1950	4 серпня 2006 — 23 жовтня 2007 (до 18 грудня 2007: виконувач обов'язків)
18	Тимошенко Юлія Володимирівна	1960	з 18 грудня 2007

Нові тенденції в культурі

Культура	<p>Визначені пріоритети у здійсненні культурної політики: збереження, відновлення і популяризація культурно-історичної спадщини українського народу; утворення розвинутого національно-культурного простору; забезпечення вільного доступу всіх громадян до культурних цінностей; забезпечення умов для реалізації творчого потенціалу людини, забезпечення вільного розвитку національних меншин в Україні; поглиблення інтеграції у міжнародний культурний простір</p>
	<p>Найбільш ефективними заходами, здатними забезпечити підйом духовної культури українського суспільства, більшість населення України бачить достатнє фінансування цієї сфери (42%), створення умов для культурного дозвілля (34%), пошук і заохочення талантів (23%), розробку довгострокової стратегії культурного розвитку (21%), повноцінний розвиток національних культур (19%) та ін. В Україні функціонує близько 40 тис. культурно-освітніх закладів усіх систем</p>
Освіта	<p>В травні 2005р. Україна приєдналась до Болонського процесу, що дасть можливість зрівняти якість підготовки спеціалістів різних країн, студенти зможуть переходити з одного ВНЗ до будь-якого іншого, буде забезпечено взаємне визнання дипломів по всій Європі.</p> <p>В 2008 р. одинадцятикласники України пройшли через випробування ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання), яке сьогодні вважається об'єктивним та дієвим інструментом оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів</p>
Література, мистецтво, спорт	<p>Щорічно в Україні проводиться всеукраїнський фестиваль сучасної української літератури.</p> <p>В 2006р. в Москві відкрилась Бібліотека української літератури з бібліотечним фондом 50 тис. одиниць.</p> <p>12 січня 2007 р. виповнилось 100 років від дня народження академіка С. П. Корольова — першопрохідця космосу. 25 лютого 2007 р. відзначалось 120-річчя з дня народження Леся Курбаса — актора, театрального реформатора, режисера театру і кіно. 23 вересня 2007 р. відзначено 135-річний ювілей Соломії Крушельницької — славетної оперної співачки.</p> <p>На пісенному конкурсі Євробачення в 2004 р. переможницею стала українська співачка Руслана Лижичко. В 2007 р. 2-ге місце виборів Андрій Данилюк в образі Верки Сердючки, в 2008 р. другою стала співачка Ані Лорак.</p> <p>Спеціальну нагороду «Олімпійська гордість України» отримали бронзові призери Олімпіади-2006 в Туріні, фігуристи Олена Грушина і Руслан Гончаров, а також бронзова призерка по біатлону Лілія Єфремова.</p> <p>В 2012 році Україна та Польща приймають чемпіонат Європи з футболу</p>

ЛІТЕРАТУРА

1. Военный энциклопедический словарь / Пред. гл. ред. комиссии Н. В. Огарков. — М.: Воениздат, 1984. — 863 с.
2. Воропаєва В. В., Татаринів М. В. Історія України ХХ століття. 11 клас. Відповіді на питання екзаменаційних білетів державної підсумкової атестації. — Харків: Ранок, 2001. — 96 с.
3. Ковалевська Л. В. Структурно-логічні схеми з історії України та питання до них. 11 клас // Історія та правознавство. — 2006. — №25 (89). — Внесок 16.
4. Конституція України. — К.: Право. — 54 с.
5. Кульчицький С. В. та ін. Історія України: Підруч. для 11 кл. серед. шк. — К.: Освіта, 1999. — 367 с.
6. Кульчицький С. В. Новітня історія України (2002–2006). Додаток до підручника для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2006. — 56 с.
7. Словарь иностранных слов. — М.: Рус. яз., 1987. — 608 с.
8. Субтельний О. Україна: Історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; вст. ст. С. В. Кульчицького. — К.: Либідь, 1991. — 512 с.
9. Трифанов С. И. Пособие по всемирной истории и истории Украины для выпускников школ и поступающих в ВУЗы. — Симферополь: «Ната», 2004. — 284 с.
10. Турченко Ф. Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914–1939: Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2002. — 352 с.
11. Турченко Ф. Г., Панченко П. П., Тимченко С. М. Новітня історія України (1939–2001): Підручник для 11 кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2001. — 384 с.
12. Хрестоматія з історії України: Посібн. для 7–11 кл. серед. шк. / Упоряд.: В. І. Гусев, Г. І. Сургай. — К.: Освіта, 1996. — 334 с.
13. Хрестоматія з новітньої історії України (1917–1945 рр.): Навчальний посібник для 10 кл. серед. шк. — К.: Генеза, 1998. — 400 с.
14. Щедрина І. Е. Історія України у схемах і таблицях. 10–11 класи. — Харків: Академія, 2000. — 100 с.

ЗМІСТ

Передмова	3
---------------------	---

10 КЛАС

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (1914–1939)

ТЕМА 1. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	4
Початок Першої світової війни	4
Українські землі в 1915–1917 роках	6
ТЕМА 2. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ.	8
Початок Української революції.	8
Проголошення автономії України	10
Проголошення Української Народної Республіки	11
Війна радянської Росії з Українською Народною Республікою. Проголошення незалежності України	12
ТЕМА 3. УКРАЇНА В БОРОТБІ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1918–1920)	14
Українська держава.	14
Директорія УНР	16
Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).	17
Політика радянського уряду в Україні в 1919 році	18
Україна в другій половині 1919–на початку 1920 років.	20
Основні події.	20
Варшавська угода та її наслідки	21
Розгром військ Врангеля і махновців.	22
Діяльність Н. Махна	22
Культура і духовне життя в Україні 1917–1920 років	23
ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКА СРР В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (1921–1928)	26
Економічне і соціальне життя в роки непу.	26
Культура і духовне життя в роки непу	29
ТЕМА 5. РАДЯНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ (1929–1938)	31
Сталінська індустріалізація України	31
Суцільна колективізація в Україні	32
Голодомор в Україні 1932–1933 років	34
Стан культури в Україні у 30-ті роки	35
ТЕМА 6. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В 1921–1938 РОКАХ	37
Українські землі у складі Польщі	37
Українські землі у складі Румунії.	38
Інтегральний націоналізм як нова ідеологія	39
Закарпаття у складі Чехословаччини.	39

11 КЛАС

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (1939–2006)

ТЕМА 1. УКРАЇНА ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1939–1945)	40
Радянсько-німецькі договори 1939 року і західноукраїнські землі	40
Окупація України військами Німеччини та її союзників	43
Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні.	44
Особливості руху Опору в Україні (1941–1942 рр.)	45

Україна в 1943 році	46
Україна на завершальному етапі війни (1944–1945 рр.)	47
Культура України в роки війни	49
ТЕМА 2. ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА І РОЗВИТОК УКРАЇНИ	
В 1945–НА ПОЧАТКУ 50-Х РОКІВ	50
Україна в період повоєнної відбудови	50
Радянізація західних областей України	52
Культурне життя в Україні у другій половині 40-х–на початку 50-х років	53
ТЕМА 3. УКРАЇНА В УМОВАХ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (1953–1964).	55
Україна на початку 50-х років	55
Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні	56
Усунення М. С. Хрущова від влади	58
Стан економіки України наприкінці 50-х–у першій половині 60-х років	58
Культура і духовне життя в Україні	60
Національно-визвольний рух в Україні у післявоєнний час	61
Дисидентський рух в Україні в 60-ті–80-ті роки	61
ТЕМА 4. УКРАЇНА В ПЕРІОД ЗАГОСТРЕННЯ КРИЗИ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ	
(СЕРЕДИНА 60-х–ПОЧАТОК 80-х РОКІВ)	63
Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні	63
Конституція УРСР 1978 року	64
Стан економіки України та назрівання економічної кризи	64
Етносоціальні процеси та рівень життя населення	65
Культура і духовне життя	66
ТЕМА 5. РОЗПАД РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ І ВІДРОДЖЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.	68
Перебудова в Радянському Союзі й Україна	68
Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років	70
Розгортання національно-визвольного руху в Україні	71
Спроби політичних реформ і зростання активності українського суспільства	72
Формування передумов незалежності України	74
Здобуття Україною незалежності.	75
ТЕМА 6. УКРАЇНА В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	78
Початок державотворчих процесів.	78
Уряд України в 1991–1994 роках	79
Державотворчі процеси в Україні в 1994–2001 роках	79
Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 року	81
Економічне життя України в першій половині 90-х років	83
Сучасний стан, проблеми української економіки та пошук шляхів їх вирішення	85
Етносоціальні процеси та рівень життя населення України	85
Релігійне життя України в умовах незалежності.	86
Культурні процеси в незалежній Україні	87
Економічні процеси на початку ХХІ століття	88
Україна у 2001–2009 роках	89
Література	94